

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Orator Christianvs Caroli Regii E Societate Iesv

Reggio, Carlo

Romæ, 1612

De dispositione, Elocutione, Memoria, & Pronunciatione. Liber Octauus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68672](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68672)

DE DISPOSITIONE,
ELOQVVTIONE, MEMORIA,

Et Pronuntiatione.

LIBER OCTAVVS.

Dispositio in varijs generibus Concionum.

CAPVT PRIMVM.

VAE hucusque dicta sunt, ad inueniendi laborem ferè omnia tendunt, qui inter partes huius facultatis est primus & maximus. Iam verò secundus labor & industria Oratoris est, quæ inuenit suo quæque loco aptè disponere. Nam quemadmodum domum non efficiunt congesta temerè cæmenta, sed scitè colligata, atque composita; ita Concio-

natorio in opere, quamlibet abundes rerum copia, nisi illas ordo, ac dispositio digestas, & inter se commissas prudenti ratione connectat, acruus est, non oratio. Non solum in profanis literis predicatur in exercitu ordo, sed & in sacris diuina sponsa collaudatur, quod sit velut castrorum acies ordinata. Sapienter etiam ab aliquibus dictum est, ipsam rerum creaturam naturam, non nisi ordine stare, quo confuso, omnia esse peritura. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & tanquam sine rectoris fluitet, multa repetat, multa transeat, multa permisceat, velut nocte ignotis locis errans, casum potius, quam consilium sequens. Nec dicenti solum utilis est ordo, ne perturbetur confusione rerum; sed etiam Auditoribus, vt commodè cuncta percipiant: ordo enim tum rem lucidam facit, tum vero vt memoria conferuentur audita. Quam autè dispositionem singulæ Conciones requirant relinquatur id ingenio, & iudicio Concionatoris; Multiplex enim natura rerum, variusque modus quo ordinari possunt, efficiunt, vt sicut Fab. dixit,

Dispositio
maximè pen-
det ex Ora-
toris iudi-
cio.

Dispositio in
partes inte-
grantes.

dixit, dispositio Oratoria nullis præceptis comprehendere possit. Aliqua tamen ut ingenium ex his ad alia excitetur, attin- gam, ubi pauca prius quæ conueniunt omnibus orationibus admonero. Potest enim triplex considerari dispositio in Con- cione. Prima totius orationis in partes integrantes: Secunda, totius orationis in partes diuisionis, seu partitionis, ubi rursus consideranda in omni genere Concionum sua propria dispo- sitio: Tertia singularum probationum, ac sententiarum ordo in- singulis partibus. Et quidem si loquamur de Prima dispo- sitione, omnis Concio, sicut apud Rhetores, ita disponi potest apud nos, ut habeat Exordium, Narrationem, Confirmationem, & Epilogum, de qua collocatione nobis postea sermo erit. Sed præter hæc, Secunda est dispositio quam hic magis querimus. Explicandum est enim, ubi multa iam inuenta, & coaceruata materia est ad idem pertinens argumentum, ad quæ capita possit commodè reuocari, qua ratione distribui, atque disponi, ut ex incondita sylua, quasi eleganter dimensus, atque descriptus hor- tus aperiatur. Quæ planè dispositio omni Concionum generi etiam conuenit, ut initio Concionis afferatur propositio ali- qua, seu partitio, quæ totum Concionis argumentum conti- neat, & quantum necesse est dilucidè declaretur, ut intelligant Auditores quid sit tractandum, quid intendat Concionator docere, quid persuadere, quid ab Auditoribus in illa Concione expetat; Deinde ad probationes motusque deueniatur.

Tota mate-
ria distribue-
da in capita.

Tota concio
diuidi potest
in vnum syl-
logismum.

Matth. 5.

Potest etiam in syllogismi formam oratio tota referri, ut sa- pe Tullius facit; nam Miloniana ea vis est. Omnis Insidiator iure occiditur. Clodius est Insidiator, Ergo. Et pro lege Ma- nilia. Qui habet partes Imperatore dignas est eligendus, Talis est Pompeius in quo omnia adfunt, Ergo. Eodem modo si Con- cio habenda sit super illo Themate, Diligite inimicos vestros, posset huiusmodi confici syllogismus, qui totam Concionem con- tineret. Quodcumque dicit Christus Dominus faciendum est, sed ipse dicit diligendos inimicos, igitur inimici sunt dili- gendi. In explicationem propositionis possunt plurima afferri, quæ doceant quàm bonus, quàm sapiens, quàm nostri amans sit Christus, quàm multis nominibus ei obtemperandum sit, quàm honesta, necessaria, quàm nobis vtilia sunt quæ præcipit, quàm in nostrum bonum omnia eius præcepta, dicta factaque tendant, ampliando à comparatione hominum, si sunt Princi- pes, aut Viri prudentes ac sapientes, & nobis beneuoli, & alia id genus. Hoc autem pacto propositione tractata, ad assump- ptio-

pcionem deuenietur, vbi poterit ostendi quam saepe quam gra-
uiter, quot modis Christus Dominus dicat diligendos inimi-
cos; quæ cum fuerint satis explicata, congestis ad amplifican-
dum alijs quoque rationibus, & magno ardore apte ad motû
propositis, oratio cõcludetur, vel super illo; Nemo potest duo-
bus dominis seruire. Vbi non licet duobus dominis seruire,
seruiendum est meliori, sed Deo & Mammonæ seruire nemo po-
test, ac melior Dominus, ipse Deus est, Igitur Deo seruiendû.
Huius syllogismi partes si separatim ordine tractentur, & ostē-
datur primum propositio maior, quam sit absurdû assumi Do-
minum peiorem, quàm sit contra prudentiam, & communem
hominum modum, quàm contra iustitiam, contra propriam
cuiusque vtilitatem, & alia huiusmodi, tum subiungatur as-
sumptio, & explicetur prima pars ex autoritate ipsius Christi,
deinde ex natura rei, exemplis, similitudinibus, ac postremò
addatur pars posterior, idest comparatio Dei & Mammonæ, &
explicentur differentia Domini vtriusque, vltro sequetur con-
clusio, & quisque auditorum facillè per sese concludet Deo om-
nibus modis, nullo modo Mammonæ seruiendum. Est hic ordo
valde naturæ consentaneus, & ad docendum atque persuaden-
dum appositus. Tam pro tertia quam diximus dispositione, om-
nibus item concionibus commune est, quod etiam omnes do-
cent, inter argumenta quæ ad rem nostram confirmandam assu-
minimus, firmissimum quodq; primo loco ponendum, quæ verò
maximè ad mouendum faciunt, & memoria volumus retineri
in postremum locum reseruanda, mediocria ac leuiora in me-
diam quasi conijcienda turbam. Et grauiora quidem quia
maiores vim habent, singula tractari oportere, minora verò
coaceruari, vt quod suapte vi nequeunt, numero efficiant. His
iam prænotatis, proponendæ mihi erunt variæ dispositionum
formæ, tam pro singulis concionum speciebus, quàm etiam ge-
nericè; tum etiam varij modi in Euangelio tractando innuendi
quod erit quasi viam Oratori Christiano demonstrare, eiusque
ingenium ad bonam dispositionem tenendam excitare, si tamè
vnum prius admonero. Multa quæ hic de dispositione & for-
mis concionum dicuntur, habere magnam cum his, quæ ad præ-
cepta inuentionis pertinent connexionem, & saepe ex iisdem
locis, ex quibus argumenta inuenta sunt, tota concionis collo-
catio nascitur, vt videri possit & meritò alicui, hanc doctrinã
non minus pertinere ad inuentionem, & ad partitionem concio-
nis, quàm ad collocationem. Quicquid sit, siue hic inuentio

Ordo quis
inter argumē-
ta.

An hæc tra-
ctatio perti-
neat ad Inue-
ntionem.

K k etiam

etiam habeat suas partes, quod non negamus, siue hæc quoque partitionem & diuisionem doceant, quod facile concedimus; Institutum meum est diuersas formas concionum assignare, ac multiplicem *περί* significare, vt adhibito iudicio pro ratione materiae, ac loci & personarum, statuat quod ad rem præsentem magis facere existimauerit Orator ipse. Iam igitur ad singula concionum genera veniamus.

In genere Didascalico & Exornatiuo. Cap. II.

IN genere Didascalico ordo quem tenere debemus, est idem ille qui à Theologis, ac Philosophis seruator, desumitur ex eisdem locis, & quibus supra docuimus argumenta desumi. Aristoteles certe ac philosophi docent, in re primum quærendum An sit; deinde eius natura quæ sit, tertio loco proprietates quas habet, postremò causæ à quibus pendet: quam nos methodum in multis concionibus in quibus de virtute aliqua sermo sit, seruare possumus; Exempli gratia; De patientia, primò quam sit necessaria, hoc enim ad primum caput, an sit potest referri, explicando verba Pauli. Patientia vobis necessaria est; secundo quæ sit natura eius, & in quo vera patientia sita sit, quodnam habeat obiectum, quos actus, idque non concisis definitionibus, sed explicando, atque amplificando aliquarum scripturarum & Sanctorum Patrum autoritates, in quibus natura eius aperitur; Tertio quæ sint virtutis huius affectiones, & propriæ conditiones & attributa, quàm sit meritoria, quantas secundum perfectiones inuehat: Quarto quibus modis acquiratur, nam hoc est causas eius inquirere, ex quibus in animis nostris generatur. Sæpe omissa quæstione. An res sit, Theologi solent inquirere primum quid sit, eiusque definitionem explicare, tum quæ sint eius proprietates, præterea species, ac partes eius, gradus item, denique causas & effectus ostendere: cuius promptus esse potest ordo, quem in singulis materijs D. Thomas sequitur, qui planè in seruanda optima methodo excellit; Superfluum autem videtur hic admonere, non debere Concionatorem cum rigore huic dispositioni siue Philosophorum, siue Theologorum adstringi, sed pro re nata, eius iudicio liberum relinqui vt varietate vtatur, neque retinendos esse modos loquendi, aut terminos, vt vocant eorum, sed conuertendam orationem, & accommodandam ad aures populi. Pone tibi ante oculos quomodo D. Chryfost. qui ab aureo ore nomen habet, tractaret, si quem articu-

Quint. 1.8. cap. 10. An sit quid sit, & proprietates.

Heb. 10.

Alia Dispositio.

Oratio
Christiana
capitulum

articulum D. Thomæ pro concione sumeret explicandum : res quidem teneret, modum dicendi omnino variaret, amplificando ad popularem captum. Quia in re si quis esset benè exercitatus, haberet è Scholastica Theologia innumeros ad concionandum locos, & pleraque Theologica à Scholis & Academicis ad cætus quoque populares educeret.

In genere Exornatiuo, Cicero multos collocationis modos paucis verbis assignat, aut (inquit) temporum seruantur gradus, aut generum distributiones, aut à minoribus ad maiora ascendimus, aut à maioribus ad minora descendimus, aut hæc inæquabili varietate distinguimus. Harum prima maximè naturalis est ratio, & ad historicam prope narrationem accedit, cum seruetur ordo temporum, & ita res disponuntur vt euenerint: vt primo loco ea dicantur quæ ortum alicuius præcesserunt, cuiusmodi sunt genus, patria, parentes, & si qua præcesserunt indicia à Deo, vt multa sunt in Io. Baptista, & alijs sanctis; inde, quæ ad vitam spectant, vt sunt educatio, pueritia, studia; tum res in vita gestæ atque virtutes. Denique mors si quid habet illustre, & quæ mortem consequuntur. Qui ordo aliquando pro varietate locorum, & personarum inuertitur, & est secunda forma vt à nonissimis ordiamur tanquam recentissimis; quem ordinem commodè seruamus, cum postrema vim habent excitandi auditores, vt reliqua attentius audiant, sic enim personam quam laudamus autoritas, sæpe apparet esse illustrior. Tertia est cum handquaquam habetur ratio temporis, sed ad quædam summa capita, siue facta, siue dicta referimus: vt si laudaturus aliquem sanctum, dicam quomodo se gessit circa Deum piè, circa proximos iuste, circa se ipsum sobriè. Quarta forma est cum à minoribus ad maiora fit transitus, & ad maxima habitata ratione dignitatis rerum, vt semper oratio crescat, proponendo vtiliora, gloriosiora, magis necessaria. Quinta est cum res varias, & inæquales conteximus, vt si proponam in laudem S. Iob quam fuerit in rebus aduersis fortis, quam in prosperis moderatus, utrobique idem, simplex, rectus, ac timens Deum. Hac autè inæqualis varietas, ait Cicero, fit cum parua magnis subnectimus, vt etiam ipsa appareant magna, vt cum obscura & dubia dilucidis ac certis, læta tristibus, vt Christum passim & resuscitatum proponam, & simul tristitiam cum gaudio iungam. Comparatio vel maximè in exornationibus valet, & aliquando oratio tota ex comparatione contexitur, vt si Io. Baptistam cum Elia, nouus Adam Christus cum veteri, Maria cum

Ordo in Exornatione.
In Partit. orat.
Prima forma.
Secunda forma.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Comparatio.

Kk 2 Eua,

Lib. 19. de
Civitat. c. 18
Alius Ordo
tenendus in
exornationi-
bus .

Eua, lex nona cum veteri cōparetur, ac præferatur. Sic Chry-
sost. comparat & præfert Monachum Regi, & Augustinus quã-
to digniores sint virtutes Christianæ Philosophicis. Potest etiã
Orator hæc interdum tria capita rerum sibi proponere, Primò
vt explicetur aliquis locus scripturæ qui ad rem faciat, desum-
ptus vt plurimum ex Euangelio vel Epistola instantis dici, so-
lent enim Euangelia ea, legi in Sanctorum celebritatibus, que
aliquid doceant vel contineant, in quo Sãctus qui colitur, ex-
cellens habeatur & singularis, propter quod dici etiam solet.
Non est inuentus similis illi qui conseruaret legem excelsi, post
tractatum scripturæ locum, ac thesim aliquam, amplificare ali-
quot capita virtutum eius Sancti quem laudat poterit, osten-
dens quã ei conueniant, quæ supra in communi illa thesi dis-
seruit, illud semper ante oculos habens, vt concio ad Dei ma-
gnificandam gloriam omnis accomodetur; quod enim præci-
pitur etiamnum militantibus, id etiam gratum est & maximè
acceptum emeritis ac beatis; sic luceat lux vestra coram homi-
nibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem ve-
strum qui in cœlis est. Tertio debemus transire ad locos suaso-
rij generis, excitando ad imitationem laudatarum virtutum,
quod est præcipuum in concionibus Christianis, maximè ad
promiscuam multitudinem, nuda enim ac sola laus non mul-
tum apud vulgus proficeret.

Matth. 5.

In genere Suasorio & Consutatio. Cap. III.

Ordo ex tri-
plici genere
Bonorum.

IN genere suasorio ordo etiã nasci debet ex locis proprijs
huius generis, quos supra annotauimus, nam suasio tunc
fit cum bonum & expetendum id ostendimus, quod suadere ni-
timur. Quare proponendum est triplex genus boni, & primo
loco posset tractari vtile, quia hoc plerosque capit; Deinde ho-
nestum, quò pauciores mouentur, nisi alius ordo Oratori pro-
item plerique iucunditate ducuntur, nisi alius ordo Oratori pro-
temporis & personarum ratione conuenientior videatur, cum
alijs quæ his annexa sunt, vt ibidem explicauimus. Hanc me-
thodum egregiè seruat noster Pater Hieron. Platus in libro
quem inscripsit de bono statu Religionis, ad hæc enim tria ca-
pita reuocat omnia quæ docet. Præter hos locos habemus
alios vnde argumenta duci diximus propria Theologis: ex quibus
bus item potest obseruari dispositio. Aliquando enim possumus
ad suadendum, totam concionem in hæc tria capita partiti, scilicet

Aliæ formæ,

licet

licet quàm id quod volo suadere, in Dei gloriam cedat. Secundò quam ad ædificationem Ecclesiæ, Tertio quantum valeat ad nostram vtilitatem. Aliàs proponam alia tria, præceptum Dei, promissionem Dei, ac opem præsentem eius, minasque contrafacientibus intentatas. Quæ deinceps omnia scripturis, auctoritate patrum, ac sapientum, rationibus, & exemplis confirmabuntur. Si verò quid dissuadendum est, ordo desumetur ex contrarijs omnino locis. Primò de turpitudine rei agendû, quod fiet, si ostendatur quàm rectæ rationi honestatiq; aduersa sit, quantam habeat infamiam coniunctam, ac dedecus. Secundò labefactanda erit vtilitas, ostendendo damna tam publica, quàm priuata, labores, molestias, pericula quæ impendēt. Tertio ostendendum rem non posse fieri, vel ægre admodum ex defectu causarum efficientium, vel adiuuantium: quamquam raro incidit causa nostro. Oratori, in qua tertius hic locus propriè valeat; tamen recte & ille traduci poterit ad dehortationes à vitijs, ostendendo quàm difficile suis cupiditatibus improbi potiantur: quàm fieri omnino nequeat, vt id quod in vitijs querunt, idest veram delectationem ac satietatem inueniant; & alia modi eiusdem. Ad suasorium genus reuocantur etiam consolationes: in quibus item ordinem parient loci, quos ijs proprios supra descripsimus. Cum verò oratio instituitur funebris, non est necesse, vt tota in laudibus defuncti insumatur, nec tota in consolandis amicis sit, sed ad vtilitatem audientium referri etiam debet. Pronus est ordo quem ibidem significauimus, vt primum, locus aliquis communis tractetur accommodatus tum dignitati demortui, tum vtilitati auditorum pro ratione temporis ac loci. Deinde aliqua virtutes defuncti exponendæ. Tertio conuertenda oratio ad consolandos presentes. Quartò hortandi sunt ad aliquam virtutem, vel piû opus. Sic Hieron. de obitu Nepotiani, primo agit de morte Christi deuicta, deinde varijs exemplis docet, quatenus sit viro Christiano dolendum in morte amicorum, & digreditur ad laudes Nepotiani. Rursum redit ad consolandum. Heliodorum ostensa miseria vitæ humanæ. Solet etiam ferè semper principio adhiberi aliqua deploratio index humani in Concionatore sensus, & apta per misericordiæ motum præparandis auditoribus ad excipienda hortamenta virtutum; lege quæ dicta sunt lib. 5. c. 16. ne eadem repetamus.

In Dissuasione Ordo.

In consolatione dispositio & iunctura.

Ad Heliod.

Ordo in consolatione.

Oratio quæ in genere confutatorio versatur ad confutandû aliquod falsum dogma, opinionem erroneam vel hæresim, de-

K k 3 bet

bet ex duplici capite, sicut argumenta, ita & ordinem sumere, scilicet ex confirmatione veri dogmatis, falsique confutatione. In primis verò dilucidè & integrè ostendat sophismata & errorem aduersariorum, sumendo ex Scripturis, Patribus, traditione, Concilijs, decretis materiam, tam ad confirmandam veritatem, quàm ad labefactandum errorem. Hac in parte poterit legere eos, qui controuersias contra hæreticos scribunt, qui eo modo quo diximus veritates Catholicas roborant, & hæreses confutant. Alibi tamen diximus abstinendum esse ab hac diligentia, & labore ubi hæreses non vigent. Si verò habenda concio sit, vt à peccato aliquo homines corrigantur, ordinem assignabunt loci ijdem qui in dissuasorio genere; scilicet, turpe, impium, inutile, perniciosum, iniucundum, difficile. Item loci theologici, argumentando ex Dei voluntate, & præceptis quæ violantur, ex Dei minis & pœnis, quàm sit contrarium Ecclesiæ, ex Scripturis in quibus multa præferuntur apud Prophetas. Hæc de collocatione pro singulis concionum generibus dixisse sufficiat, vt viam aperirem ad alia eiusmodi præstanda; sed vnum prius dixero quàm absoluam, nempe cõmuniter in concionibus hæc genera misceri, & fieri quoddam genus ex his, vel omnibus, vel pluribus mixtum, licet in vno aliquo genere magis sita sit concio, & tunc iudicio & prudentiæ Concionatoris, quæ methodus sit seruanda relinquatur. Iam dicamus de dispositione seruanda cum Euangelium tractandum sumimus.

In genere Re-
prehensorio.

Methodus in tractando Euangelio. Cap. IV.

Primò Para-
phrasis.

Potest Euagelicæ historicæ contextus multis modis proponi atque tractari. Primò, aliquando breuissimè exponitur totum Euangelium per modum Paraphrasis cuiusdã, quod aliqui prætermittere nunquam solent, sed nisi valde pressè fiat referendo summa capita, & cum lepore & claritate posset esse molestum, nisi propria loci & auditorum ratio id postulet. Nã in paruis oppidis & gratissimum solet, & commodissimum esse, rudiores enim hoc modo facillè historias Euangelicas discunt. Secundò, alias Euangelium totum percurritur & explicatur per modum Homiliæ, quæ est quasi sermo valde familiaris, & tanquam patris ad suam familiam, adhibendo aliquas licet modicas amplificationes, & exhortationes, vt faciunt multi Patres, Augustinus, Greg. Chryf. in Homilijs & plerique alij.

Secundò Ho-
milia.

Solet

Solet autem hæc ratio, habere tres partes; primò præparationem per modum exordij disponentis auditorem; secundò partem didacticam, in qua docetur aliquid circa sensum literalem; tertio exhortationem morum, cum aliqua præcantiuncula ad Deum cum se se offert occasio. Tertio, distribuimus in aliquot membra totum Euangelium, ac per se, singula consideramus; & quodlibet membrum habet suas distinctas considerationes, & doctrinam morum, etiamsi inter se non habeant connexionem. Hic modus sua varietate potest aliquo modo delectare, præsertim cum in multiplici argumento facile sit, quedam in singulis partibus spectabiliora inuenire: sed non videtur valde utilis si multum varietur, cum populus magis detineatur ostentatione illa variarum mercium, quàm fructu pascatur. Multi hanc viam sequuntur, quia facilis est, nec indiget magno ingenio: sine magno enim negotio licet ex aliqua catena Euangelij decerpere, vnde concio eiusmodi statim coaceruetur. Quartò, videtur habere plus grauitatis & ingenij, si instituat de vna quapiam re disputatio, eaque tractetur per aliquas considerationes ex ipso Euangelij contextu cratas ad vnam eandemque doctrinam pertinentes. Habet hic modus commoditatem multiplicem; Nam & aliquot Euangelij partes explicantur suis locis, & proponitur tractatio vna bene contexta, atque ordinata, suis constans & absoluta partibus. Ad hæc facile amplificationes recipit, & affectuum per motionem, vnde & persuasio in qua est finis nostri Oratoris, existit. Denique hic modus est doctis, iuxta ac rudibus valde accommodatus; sit exemplum in tertia Dominica Quadragesimæ: Posset hic agi de regno tyranico Dæmonis, de quo Euangelium loquitur, & tria occurrunt, primò nomina huius tyranici, dicitur enim in Euangelio Dæmonium mutum, fortis armatus, & spiritus immundus; secundò, locus vbi exercet suam tyrannidem, qui est mundus & anima peccatrix, qui locus in Euangelio tribus etiam nominibus exprimitur, vocat enim eum ibi Christus regnum schismaticum ac diuisum, atrium, & domum vacantem, scopis mundatam, & ornatam; tertio modi quibus regnat, qui etiam sunt triplices, scilicet vt reddat suos subditos cacos, surdos, ac mutos. Quintò, sæpe ipsa Euangelica historia habet suam methodum & partitionem, vt in Euangelio Epulonis satis bona methodus, & forma concionis est, si de culpa & pœna diuitis Epulonis agatur, deque patientia Lazari in vita, & requie in morte: vel ita dicamus; tria hic

Tertio Distributio Euangelij in capitula.

Quartò Reductio Euangelij ad vnum aliquod capitulum.

Quintò Methodus ex ipso Euangelio.

Luc. 16.

K k 4 docen-

docentur, primò vtriusque conuersatio in vita præsentis; secundò veriusque migratio; tertio vtriusque status post hanc vitam. Sicut in Dominica prima post Epiphan. diuidam Concionem in tria membra; in primo considerabo Christum à parentibus amissum; in secundo Christum quæsitum, in tertio Christum inuentum. Sextò nonnunquam potest sumi vna quæpiam in Euangelio sententia, & ordinari concio examinando verba, thematis; exempli gratia sit sententia, Diliges Dominum Dei tuum ex toto corde. De tribus possum dicere; primo de acta dilectionis ex præcepto, super verbo diliges; secundo de obiecto diligendo, qui est Dominus, & Deus, & tuus; tertio de modo dilectionis, scilicet ex toto corde, tota mente, &c. Si velim agere de confessionis conditionibus super illo themate, tres ostendite vos Sacerdotibus, proponam quatuor quæ his verbis innuuntur; primo, Ite, significat accelerandam esse confessionem, & non prorogandam; secundo, ostendite, docet simplicitatem ac sinceritatem in confessione tenendam; tertio, vos, accusationem sui, non excusationem peccati, neque aliorum culpam aperiendam; quarto, Sacerdotibus, obedientiam præcipit confessario præstandam. Item in illa verba, quarite primum Regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiciuntur vobis; explicabo quid nomine Regni Dei intelligatur, videlicet gloria Dei, & nostra futura beatitudo; secundo quæ sit iustitia Regni huius, tertio quomodo primum quærendum sit Regnum Dei & iustitia eius, quia hæc prima ac summa sunt; quarto ut omnia terrena sint additamenta & adiuncta quædam minimè æstimanda. Eodem modo: Estote prudentes sicut serpentes & simplices sicut columbæ, agam de simplicitate prudente; secundo de prudentia simplici; hanc methodum seruant in multis sermonibus D. Thomas, Bonau. Bernard. Septimò tota historia Euangelica vel maior pars, potest referri & trahi ad vnâ aliquam sententiam præcipuam Euangelij, vt in Euangelio Lazari, Ecce quem amas infirmatur, de Christi amore in Lazarum, quem amorem agnoscimus ex testimonijs tum Sororum, & Euangelistæ, & ipsiusmet Christi, tum Iudæorum, & sollicitudine & alijs, vt sunt lachrymæ Christi, ex affectu vocis resuscitantis. Octauò, nonnunquam vna sola vox, quæ in Scripturis vario modo accipitur, vel in bonam partem, vel in malam, occasionem præbet, vt methodum certam sequamur: verbi gratia in festo D. Iacobi, in verba Calicem meum bibetis, potest fieri sermo de duplici Calice de quo Scripturæ agunt, scilicet Mundi

Luc. 2.
Sextò vna
sententia E-
uangelij po-
test sumi.

Matth. 2.

Luc. 17.

Matth. 6.

Matt. 10.

Septimò ad
vnâ sententiã
totum Euan-
gelium.

Ioan. 11.

Octauò ex
vna voce to-
tum Euan-
gelium potest
referri.

Mundi vel Babylonis, & Christi, sic in Euangelio Samaritana de duplici sapientia Mundi, & Dei, sub simbolo aquæ cum in Scripturis utrumque significet, & sic de duplici ira bona & mala in Euangelio, Ego dico vobis non irasci. Eodem modo super Euangelio: Erat nauis in medio mari, posset considerari nauis vel vt Ecclesiam figurat, vel vt animam. D. Bernard. Septem panes quos Christus multiplicauit, docet esse miserationes Dei septem. Nonò, animaduertendum est quis sit præcipuus Euangelij scopus, & finis, & de eo potest agi, & tunc explicabuntur partes aliquæ Euangelij circa illum, verbi gratia in primo die Cinerum intendit Christus docere intentionem rectam, quam in omnibus operibus tenere debeamus. De hac potest haberi Concio, & optima methodus erit illa quam ipsum tenet Euangelium, dū de mala docet, Nolite fieri sicut hypocritæ tristes, & nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, de bona autē, tu autem cum ieiunas, unge caput & thesaurizate thesauros in celo. Decimò in parabolis nō est difficilis via, primò venari & explicare oportet scopum parabolæ, Secundò philosophari ex symbolica theologia exponendo similitudinem parabolæ, cum re quam inuoluit, vt verbi Dei cum semine, Christi cum vite, Dei cum sole. Tertiò applicare ad mores, & ad persuadendum quod Christus intendit. Vndecimò aliquando locus Euangelij habet diuersas expositiones Patrum, & methodus poterit esse ipsa loci tractatio secundum diuersas expositiones. V.g. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, quoniam dupliciter interpretes exponunt, agam de iustitiâ Christianâ excellentia dupliciter, primò quam debeat Iustitia Euangelica, sicam iustitiam Phariseorum & hypocrisim superare, Deinde quam antecellere etiam debeat iustitia Christiana, iustitia Veteris legis. Duodecimò, ex Euangelio potest sumi occasio tractandi aliquam materiam, prout populi necessitas exiger. Itaque frequenter Sanctos Patres in suis ad populum concionibus, factitare videmus qui opportunitatem de necessarijs rebus agendi, non tam ex Euangelij cursu expectant, quam ex ipsa populi necessitate captant. V.g. super Euangelio. Quis ex vobis arguet me de peccato, possem agere de confessione: In Euangelio Dominicæ quartæ in quadragesima de misericordia: de penitentia, super Viri Niniuite surgent & cat. Quod si fortè res qua tractatur ab Euangelica historia valde discederet, ratio reddenda esset, cur ea de re agat, ne videretur Concionator iudicio peccare. Decimotertiò, Denique potest Concionator primò

Matth. 10.

Serm. 2. de Eu. 7. panum.

Nonò Circa scopū Euangelij.

Matth. 5.

Decimò in parabolis similitudinem collatio.

Vndecimò Ordo iuxta diuersas expositiones.

Matth. 5.

Duodecimò Materia.

Ioan. 8.

Matth. 12.

Decimoter-
tio locus ali-
quis commu-
nis.

primò totam Euangelicam historiam breui explicatione per-
currere, secundò aggredi locum aliquem communem, vtilem
immorando in rebus maioris ponderis, ea enim in quibus im-
moramur melius harent. Cicero monet Oratorem, vt cum na-
tus fuerit aliquem locum firmissimum suae causae, in eo commo-
retur, in eum omnes ingenij neruos intendant, tertio descendat
& applicet ad particularia; Alloquatur, peccatores terreat, bo-
nos consoletur, hortetur, affectus moueat prout materia exi-
git. Quarto ad perorationem veniat, per aliquam amplificatio-
nem, & exhortationem.

Dispositiones varia concionum vniuerse loquendo.

Cap. V.

Primò thesi-
cum hypo-
thesi.

Annotabo hic aliquas formas, & dispositiones còmunes,
quae diuersis concionibus, vt occasio sese offert iudicio
Concionatoris applicari possunt, in quocunque sint genere siue
habeatur concio de Euangelio, siue de qualibet materia. Pri-
mus modus esse poterit vt primo loco tractetur thesis aliqua
vniuersalis, secundo descèdatur ad hypothesim V.g. de ieiunio
loquar in genere, deinde de ieiunio quadragesimali. Thesi ser-
uiunt loci communes, hypothesi multae circumstantiae particu-
lares.

Secundò or-
do quatuor
causarum.

Secundò in plerisque locis possum sequi ordinem quatuor
causarum: probandum mihi est V.g. animam nostram debere
in omnibus Deo adherere, & ad Deum confugere, & à Deo pen-
dere ex illo themate, Mihi autem adherere Deo bonum est,
ostendam id, primo quia Deus est sola causa & principium ani-
mae nostrae, quare opus habet pendere à causa sua, secundo quia
est finis noster ad quem semper tendere debemus, tertio quia
anima rationalis vt imago Dei debet continuum relationem
ad Deum representatum habere, ad eum conuersa esse eum
spectare semper; quarto ex parte causae materialis, quod mul-
tas ob miserias ope Dei indigemus. Sic locutus de Ecclesia
vel Regno Dei examinabo has easdem quatuor causas. Tertio,
Aliquando potest materia tractari hoc ordine, vt primò dicantur
ea quae ad essentiam rei pertinent, secundo quae ad circum-
stantias & accidentia: V.g. in mysterio Incarnationis & Nati-
uitatis, primo ipsum mysterium Verbi incarnati, quantum ad
vniõnem, & assumptionem, secundo circumstantia loci, tempo-
ris, modi. Sic de confessione, & sacramentis, primo essentia
confessionis & praeccepti, secundo modus & circumstantia con-
fessio-

Tertio quae
ad substantiam
& quae ad cir-
cunstancias.

confessionis & praeccepti, secundo modus & circumstantia con-
fessio-

passionis. Sic de iudicio vniuersali & particulari. Quarto, vbi
 aliquis actus ex diuersis obiectis potest considerari, vt locutu-
 rus de misericordia Dei, tractabo de triplici eius misericor-
 dia, scilicet in peccatores, Penitentes, & Iustos planè multipli-
 ti. Super verba, Reddite quæ sunt Dei Deo, dicam quid Deo,
 quid proximis, quid nobis debeamus reddere. Quinto si virtus
 vel actio bona sit suadenda, ex multis locis & argumentis, qua
 valent ad hoc, assumam ferè tria efficaciora, vt si velim persua-
 dere Eleemosynam dicam primò quàm ea nos Deo similes red-
 dat, secundo quàm sit homini propria, & conueniens maximè
 homini Christiano, tertio quantis priuilegijs cumuletur à Deo
 in presenti & futura vita. Sum concionaturus de ieiunio qua-
 dragimali assumam tria capita examinanda, ex multis quæ
 legi in scripturis, & apud Sanctos Patres, scilicet antiquitatè,
 necessitatè, ac vtilitatè. Sexto posset proponi materia tra-
 ctanda per modum quaestionis; & circa eam possem diuersas
 afferre sententias, non dico quaestiones scholasticas, abstrusas,
 & acutas, neque opiniones scholasticorum diuersas, nam hoc
 nullo modo esse faciendum in concionibus ad populū satis ali-
 bi monuimus, sed possum imitari ipsorum ordinem. V.g. ago
 de causa peccati, dicam aliquos referre ad influxus cælorum,
 aliquos ad malam complexionem, alios ad malam educatio-
 nem, alios ad tentationes demonum, & tamen veram causam
 alijs confutatis dicam esse malam hominis voluntatè. Si pro-
 ponatur quaestio de causa tribulationum, non est fortuna vel ca-
 sus, vel fatum, non sunt causæ naturales, non Dæmones, non
 semper peccata, sed Deus ipse est qui immittit. Septimò cum
 ago de aliqua virtute, aut vicio ex multis de quibus disputant
 Theologi & Philosophi, vt sunt nomina diuersa, natura, spe-
 cies, gradus, actus, proprietates, indicia, causæ, effectus, con-
 traria, remedia, seligam duo vel tria, quæ tractem, V.g. de ef-
 fectibus Sacramenti in illa verba, qui manducat me, viuert pro-
 pter me. De effectibus Orationis, multum valet deprecatio iu-
 sti assidua. De causis & conuenientia passionis Christi: oportet
 exaltari filium hominis. De gradibus humilitatis & peccati
 alicuius. De speciebus gulae, ac superbiae. De triplici iusti-
 tia commutatiua, distributiua, & punitiua in iudicibus. De di-
 uersis nominibus Spiritus Sancti, quæ eius proprietates & affe-
 ctus significant. Octauò aliquando acturus de aliquo subiecto,
 sicut dixi de sententia ex Euangelio supra, eligam vnam ali-
 quam sententiam & thema scripturæ, & colligam ordinem ex
 eius

Quarto actio
 aliqua.

Matt. 22.
 Quinto Eli-
 gere aliquot
 argumenta
 præcipua.

Sexto Quo-
 stio cum sen-
 tentijs.

Septimò Ex
 tota doctri-
 na pauca ca-
 pita.

Ioan. 6.
 Iacob. 5.
 Ioan. 3.

Octauò Sen-
 tentia scri-
 pturæ expli-
 cado verba.

eius

Gen. 17.

eius verbis V.g. sum acturus de memoria Dei continua & eha
praesentia ob oculos mentis habenda, sumam verba, ego sum.
Deus omnipotens, hoc primo loco examinabo, secundo. Am-
bula coram me, quid hoc sit, tertio & esto perfectus, quantum
in hoc exercitio inest perfectionis. Sic de iudicio Dei futuro

Sap. 3.

verba Salomonis sufficientem habent methodum: Accipiet ar-
maturam zelus illius, induet pro Thorace iustitiam, pro galea
iudicium certum, acuet diram iram in lanceam ubi exponam
quatuor considerationes, & hic modus tractandi & ordinandi
concionem est facilis, est grauis, est utilis. Non potest concio

Nono Ali-
quid per si-
militudinē &
allegoriam.

tota saepe continere vnā aliquam similitudinem, quæ rem po-
nat ante oculos vel parabolam vel allegoriam, vel actum ali-
quem humanum, & per considerationem earum rerum con-
siderabo aliquid spirituale, vt si de confessione agam tanquam
de medicina, ubi consideratur medicus qui est confessarius, in-
firmus id est penitens, Morbi, peccata, ac medicina remedia,
& poenitentia peccatorum, vt considerat Guglielmus Parisien-
sis, vel vt est medium pacis & reconciliationis, quam Sacer-
dos vt arbiter facit inter Deum & peccatorem, vt est apud eum
dem, sic in die resurrectionis describam arcum triumphalem
in sepulchro vnde Christus surrexit, sumpto themate ex Isaia,
& erit sepulchrum eius gloriosum. Sic iudiciū vniuersale pro-
ponam sub Symbolo libri signati septem sigillis, quæ tunc ape-
rientur. Sic de poenitentia describam exercitum Dei expugna-
tem ciuitatem peccati. De oratione acturus dicam eam esse
mercaturam & negotiationem, maximè nobilem, homini pro-
priam, & lucri plenam. Lege apud D. Bernar. parabolam de
filio Regis, ubi ad similitudinem parabolæ filij prodigi, de-
scribitur aliquis defecisse à Deo, & graphice describuntur om-
nia quæ concurrunt ad eius reductionem, incipiendo à timore
vsque ad charitatem, & quomodo pater cælestis eum in suam
amicitiam receperit. Solet hæc methodus esse grata, & redde-
re attentum auditorem si aptè describatur. Quanquam pro-
banda non videtur quorundam sollicitudo, qui nisi huiusmodi
aliquod simulacrum reperiant existimant se nihil reperisse.

Cap. 11.
Apoc. 1.

Decimo non erit valde à superiore absimilis qui sequitur mo-
dus, tamen quia materia distinguuntur placet separare. Is est
si proponatur ante oculos mentis aliqua pictura, siue aliquod
emblemata, siue imago, in qua describantur quæ alicui rei spiri-
tualis conueniant, sicut Ezechiel vidit statum viri perfecti, &
Apostolici sub figura quadruplicis animalis habentis quatuor
facies

Decimo Ali-
qua pictura
vel Emble-
mata.

Cap. 1.

Apostolici sub figura quadruplicis animalis habentis quatuor
facies

facies quæ significant quatuor proprietates viri spiritualis, sic Chrysoft. fusè & graphicè auaritiã describit. Tertull. ingeniosè describit imaginem patientiæ: Bernar. ponit quadrigam auaritiæ, ac superbiæ, vbi explicat & rotas & equos, & Aurigam, sic ego si velim agere de qualitatibus Christiani Sacerdotis proponam Aaronem indutum vestibus suis, quibus utebatur cum ingrediebatur in Sanctuarium, quæ vestes optimè representant virtutes boni Sacerdotis, eodemque modo possunt excogitari emblemata, & imagines variæ virtutum ac vitiorum. Ita fieri potest concio aduersus mundum sub typo infamis Ciuitatis habentis suum regem, suos milites, suos muros, plateas, vias, hortos, fontes, suas scholas, sua tribunalia, suas leges. Undecimò potest describi & ornari aliquando in tota concione egregium aliquod exemplum, & historia grauis & accommodata ad persuadendum quod volumus. Sit mihi futura concio de obedientia quam præceptis Dei debemus, tractabo de obedientia Abrahæ in immolando filio, vbi non deerunt multæ circumstantiæ considerandæ, quæ omnia applicanda sunt ita vt populum ad obedientiam præceptorum inducam, V.g. præcepti granitas & difficultas, Abrahæ promptitudo & filij, proponam Angelum monentem, præmium obedientiæ & alia. Abundat nostra Ecclesia illustrium virorum ac mulierum exemplis. Duodecimò, Potest tractari aliqua concio per Symbolicam theologiam, quæ applicat rebus spiritualibus corporata & sensibilia, sicut sæpe Scriptura sacra facit, vt cum dicitur: Ego sum lux Mundi. Vos estis sal terræ, tunc enim inuentis proprietatibus lucis, salis, petriæ &c. optimè philosophari licebit, quam theologiam multi Patres sequuti sunt: ita loquar de sapientia super themate: quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora sapientibus, explicando ex his quatuor munera sapientiæ diuina. Decimotertiò, Possumus vnã scripturam cum alia cõferre, vbi explicamus aliquam doctrinam, præsertim iungendo nouum testamentum cum vetere vt simus ei similes qui profert de thesauro suo noua & vetera, vt quod est prædictum in illo, in hoc ostendamus impletum, & figuram figurato optimè respondere, vt si Sacramentum Eucharistiæ exponam sub figura manna, vel Christum crucifixum sub figura aëni serpētis. Decimoquartò, Potest tractari aliqua doctrina tanquam paradoxum aliquod, sicut D. Chrysoft. scribit librum, quod nemo læditur nisi à seipso, & S. Ambrosius quod solus sapiens liber, & quod solus sapiens diues. Sic possum dicere maiorè esse libertatem

In Matt. Hom. 29. de Patient.

Vndecimò exemplū vel historia.

Duodecimò, Symbolica Theologia.

Ioan. 8. Matth. 5. Prou. 30.

Decimotertiò Paradoxum.

Decimoquarto Ethymologia nominis.

ratem Ioannis Baptista in carcere positi & ligati, quam Herodis in suo regali solio, & medicitatem Lazari esse diuitias, opes Epulonis esse mendicitatem, ubi oportebit remouere difficultates quæ apparent, & veritatem firmis argumentis stabilire in exemplorum, tum scripturarum; Felix est & insignis in huiusmodi rerum tractatione Chrysostomus, & ipse maxime poterit exemplo esse. Decimoquintò, etiam ipsa Ethymologia nominis præbebit non materiam solum, sed etiam ordinem quem tenere debeam, ut si locuturus de Ioanne sumam thema Ioannes est nomen eius. Vbi primò dicerem, iam esse tempus gratiæ Euangelicæ, cum hæcenus fuerit lex quæ gratiam non dabat, & hic erit locus communis; Differentia scilicet inter legem veterem ac nouam, cuius præ foribus adstat Ioannes gratiam præferens, cuius imaginis pulchritudinem depingam. Secundo ostendam quanta fuerit in Ioanne diuina gratia, tum viuendo sanctè, tum occumbendo fortiter. Tertiò dicerem ad morum institutionem debere nos omni operi nostro, hoc nomen imponere, ut etiam Ioannes sit nomen eius, totū Deo attribuamus, nequaquam nobis. Sic si super nomen Iesu velim tractare ostendam quod Christus quantus quantus est, Saluator est totus, in verbis, actionibus, oculis, manibus, cogitationibus, habitu, doctrina, morte, Sacramentis, semper & vbique saluat nec aliud habet munus. Decimosexto, solet arridere nonnunquā ut quasi dialogus fiat in ipsa concione. Grauis Concionator olim solebat introducere D. Paulum, & aliquem Corinthium, V. g. vel Ephesium vel Romanum vnum interrogantem, respondentem alterum; Qui dialogus potest dupliciter fieri, primò ut solus Concionator loquatur, referens colloquiū inter personas quas inducit, vel verè habitum, vel suo ingenio factum. Secundo ut ipsæ personæ loquentes introducantur, ut fecit Gerson in dialogo ubi exponit cantica canticorum. Si quis in die Annuntiationis vellet uti hoc modo, posset inducere in prima parte colloquentes Angelum & Christianum hominem, ut Christianus quærat, Angelus incarnati verbi mysterium explicet, & in Secunda parte concionis, rursus Gabrielem, & Mariam ut habet Euangelij historia. Hic tamen concionandi modus habet difficultatem quia oportet maxima prudentia uti, ad seruandū decorum personarum, ac rerum cum grauitate loci. Si quando placet Oratori uti hac methodo meminerit vbique se Oratorem sacrum agere, non poetam, & in templo non in theatro in suggestu non in Scæna versari.

Partis

Decimoquin-
tò Concor-
dia vel Con-
ciliatio Scri-
pturarum.

Luc. 1.

Decimosex-
to Dialogus.

Partes Concionis & Exordiorum ratio. Cap. VI.

Partes Orationis quas integrantes vocamus quanquam ad inuentionem aliquo modo pertineant, cum in singulis partibus inuentionem rerum locum habeat, quia tamen ordinem ex sese continent, & efficiunt, ad dispositionem merito referuntur. Solent autem ab artis Rhetoricæ professoribus enumerari sex orationis partes, Exordium, Propositio, cui annectitur Diuisio, Narratio, Confirmatio, Confutatio, Peroratio, sapienter autē docet Aristoteles ex his partibus, necessarias, dumtaxat propositionem ac probationem, ceteras interdum pro ratione Orationum posse abesse: quod multo magis est verum in Ecclesiasticis huius tractatibus nostris, in quibus raro habet locum narratio, quæ proprie distincta pars sit: rarius confutatio, sæpe & superuacaneum Exordium est, cum res ipsæ de quibus agitur materia sua tam graues sint, vt ipsæ per se & attentum, & beneuolum, & docilem satis reddant auditorem, quarum rerum gratia exordia præmitti solent. His adde quod & Aristoteles, & Cicero & alij in deliberationibus, quo plerumque in genere nos versamur, eandem ob causam quod auditor suapte sponte paratus accedat, aut nulla exigant exordia, aut quam breuissima. Itaque multo frequentius licebit nobis exordia abstinere. Si quis etiam ab Euangelij narratione alicubi incipiendum censeat, illa loco exordij satis est, vt scilicet post breuē paraphrasim propositis capitibus rei explicandæ, statim confirmationē aggrediatur. Patres sapissimè nullo vtuntur, Sanctus autem Chrysost. etiam purgare se aliquando coactus est, quod longioribus vteretur. Sunt qui docent. Exordium post totam præparatam concionem excogitandum esse, quia cum debeat esse ex proprijs, & nasci ex visceribus causæ, melius poterit cõtioni aptari, ita videtur sentire Antonius seu Cicero, secundò de Orat. quanquam Fabius id ait debere obseruari quantum ad inuentionem, vt post alia omnia inuenta de exordio cogitentur, quamuis primo loco scribendum putet exordium. Nostrorum concionum exordia maximè eo diriguntur, vt dociles faciant Auditores, tamen etiam beneuolentia & attentio sæpe captanda est.

Exordium debet esse breue. Est enim vitium facile, cuius notabile prolixitas eius. Præterea etiam inde præfagiunt ipsam concionem longiorem futuram quod attentioni & beneuolentia

Exordium nõ
semper ne-
cessarium.

An exordium
parandum an-
te alias par-
tes.

Breue.

tia

- Proprium.** *tiæ conciliandæ multum solet officere. Debet esse proprium, vt iam dicebam, & ex causâ visceribus natum, non commune omnibus concionibus, seu vulgare, sed bene coherens materiæ tractandæ, & non separatam, sed quod eius dignitatem & utilitatem aperiat. Contra quâ faciunt multi qui volumina exordiorum habent, ex quibus modo hæc, modo illa suis concionibus assuunt; Debet esse graue, modestum, ac verecundum, nam sese audacem statim ostendere, vitium est contra naturam exordij abalienans auditores, cum facere beneuolos debeat. Nam cum omne vitium in Concionatore offendat, maximè offendit audacia, quia argumentum est ipsum de se alte sentire, & auditores quasi turbam contemnere. Cicero exordium inquit sententiarum & granitatis plurimum debet habere, & omnino omnia quæ pertinent ad dignitatem in se continere, proptereaque id optimè faciendum est quod oratorem auditori maximè commendat, splendoris & festiuitatis & concinnitudinis minimum, propterea quod ex his suspicio quædam apparatoris, & artificiosæ diligentia nascitur quæ maximè orationi fidem, Oratori adimit authoritatem. Sic Cicero; quid nos dicemus, momenti habere in Concionatore Christiano, si tantum Cicero habere in ciuili oratore existimauit? tamen videmus iam apud multos peruersum quandam morem inductum, vt exordia sint omnino magnificentia elocutionis adornata, nitore sententiarum egregiè perpolita, verba sonora, & sesquipedalia contineant, & multo ornatiora, & magis apparatus quam reliquæ sint concionis partes, vt videantur exordia, apud aliquos solum ad speciosam fieri ostentationem, & esse holosericum quoddam late splendens fructum, vulgari panno assutum, denique in atrum desinens piscem, mulier formosa supernè. Videtur autem utile in exordio sub finem significare quem fructum ex ea concione colligere oporteat, sibi que & populo scopum qui spectandus sit, a Concionatore præstitui, quod supra monuimus, nec piguit vt rem magni momenti in memoriam iterum reuocare, vt hoc ipsum in concione ipsa reuoluat sapius mente, quod & fieri potest per apostrophem ad Deum petendo vt ad eum scopum omnes præparet ac perducatur.*
- Loci Exordiorum.** *Loci ex quibus exordia solent duci sunt, res ipsa de qua agendum est, ostendendo eius dignitatem ac necessitatem, & quid eius cognitio nobis emolumenti sit allatura, ratio temporis, loci, personarum quæ sunt audituræ, persona dicentis. A circumspectantia personarum. Greg. Nazian. facturus verba de cura pauperum*
- Lib. 1. de Inuen.**
- In eos qui nimis ornate exordiuntur.*

perum habenda initium sumit: Viri inquit fratres & commen-
 dici, omnes enim pauperes sumus, ac diuina gratia indigi, ta-
 meti alius aliu præcedere videatur, hunc de pauperum amo-
 re sermonem accipite. Chrysoſtomus à loco Flauiani Episcopi
 orditur laudem, quoties, ait, ad Sedem hanc derelictam & ma-
 gistro vacuam respicio, simul & doleo, & gaudeo, doleo quod
 abesse video patrem, gaudeo quod pro salute nostra profectus
 sit: A laude vel gratiarum actione. Chrysoſt. saepe in suis homi-
 lijs laudat auditores, quod alacriter ad res diuinas audiendas
 conuenirent. Sape etiam exorditur à laudatione Sacrae scriptu-
 ra, quam nunc dicit esse epistolam Dei ad nos missam, inde col-
 ligens quo pacto audienda sit: nunc pretiosum thesaurum, nunc
 spirituale conuiuium. Est locus hic à laude Sacrae scripturae &
 Verbi diuini grauis & vtilis, & saepe aptus. Potest autem in-
 terdum ipse diuinus Scriptor ex quo concionis thema desumi-
 tur, laudari. D. Petrus prædicaturus Christum, multitudini tu-
 multuanti, non statim incipit à prophetia loelis, sed prius remo-
 uet falsum rumorem, à quibusdam sparsum eos qui varijs lin-
 guis loquebantur multo plenos delirare. Viri, ait, Iudæi & qui
 habitatis Hierusalem (hac appellatione captat beneuolentiam,
 erat enim hæc popularis appellatio) notum vobis sit & auri-
 bus percipite verba mea, sic attentionem facit, non enim hi ebrj
 sunt. Ab aliquo interdum euentu incipitur, nonnunquam ab im-
 pedimento quo minus auditores prompto animo audiant, sub-
 mouendo illud statim in exordio sicut fecit D. Chrysoſt. in ho-
 mil. quod nemo læditur nisi à se ipso, quia enim quod erat tra-
 ctaturus videbatur paradoxum & improbabile, ob id hinc exor-
 dium sumens ita loquitur. Scio quod crassioribus quibusque &
 presentis vitæ illecebris inhiantibus nouus videatur hic sermo
 nolter ac mirus, & deridebunt nos fortasse, si tamen paululum
 nobis patientiæ tribuant hi quibus absurda videntur quæ lo-
 quimur, ipsi postmodum palinodiam canent. Sic acturus contra
 frequentiam iurandi, sumit initium ex Christi verbis, Sit, ait, ser-
 mo vester est, est, non, non, vt inter Christianos tanta sit fides
 tantaque simplicitas, vt nunquam sit opus iureiurando. nisi ad
 necessitatem veritatis, reuerentia adigamur. D. Basilijus popu-
 lum exhortaturus ad placandum Deum iratum incipit ab illa
 sententia. Leo rugiet quis non timebit? Deus locutus est, &
 quis non prophetabit? Aliquando aliqua prophetia, seu figura
 veteris testamenti breuiter accommodata rebus tractandis lo-
 cum exordij habere poterit. Non nunquam aliquod axioma,

Homil. 3.
ad pop.
Anth.

Hom. 1. in
Genes.

Act. 2.

Hom. ne-
mo lædi-
tur, nisi
à seipso.

Orat. de Iu-
ramento.

Amos 3.

L 1 & com-

& communis doctrina Theologorum, aut Philosophorum si ad rem valde faciat, vel etiam commune prouerbum idem presbit modo non sit sententia difficilis aut longa. Non tamen placet vt exordium sumatur ab aliqua fabella, vel faceta quapiam re, cum debeat habere plus grauitatis, quam leporis & festiuitatis. Nonnunquam in causa graui, & tragica principium sumi potest ex abrupto, sicut Dauid. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? & alibi: Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate? Isaias ab exclamatione & contestatione cœli & terræ orditur in re grauissima. Audite cœli & auribus percipe terra, filios enutriui, &c. Potest exordium sumi ab aliqua parabola, vel exemplo, vel historia. Si velimus hortari vt peccatum vel contagium mali statim propellamus à nobis, referri poterit historia ex Actibus de vipera manui Pauli adhærente, quam ille statim in igne excussit, ita nos principium veneni à nobis abijciamus antequam cor & viscera penetret. Hodie solet esse maximè vsitatum ab aliqua similitudine principium concionis facere, quæ faciat ad rei tractandæ eodem modam explicationem V. g. in die Sexagesimæ vbi Euangelium est de verbo Dei, possum dicere meritò Verbum Dei in scripturis, alias comparari pluuiæ, igni, malleo, &c. hodie verò semini. In die Purificationis possum ostendere historiam huius diei representare nobis cœlum quoddam vbi Christus velut Sol clarissimus splendeat, Luna Maria, stellæ Simeon & Anna prophetissa. In prima Dominica Aduentus sicut quæ in morte hominis contingunt, non solum terrent infirmum, sed etiam circumstantes, ita in mundi consumatione &c. In festo S. Crucis posset introduci similitudo de Insignibus principum, quæ ipsorum causa & respectu honorantur, Christi autem insigne, crux est. In die primo Quadragesimæ Chrysostr. sic orditur. Iucundum quidem est nautis ver, iucundum etiam agricolis, sed neque nautis, neque agricolis ita iucundum est veris tempus, vt his qui philosophari volunt, iucundi sunt ieiuniorum dies, spirituale animarum ver, & fidelissima tranquillitas, non tamen placet vt eandem semper teneamus exordiendi formam, vt faciunt quidam semper ab simili ordientes. Qui solent vt introductione in concionibus possunt eam loco exordij adhibere, sicut idem Chrysostr. interpretatur psal. ad te Domine leuavi oculos meos, exordium sumit ab eo quod vtile sit premi aduersitatibus. In festo dedicationis templi possum ordiri à cultu Dei ad id enim templa sunt ædificata. Quando conciones sunt de Euangelio pos-

Exordium ex abrupto.

Psal. 2.

Psal. 51.

Cap. 1.

Act. 28.

Exordium ex similitudine.

Luc. 8.

Hom. 2. in *Genesim.*

Psal. 122.

sane loco exordij colligi summa capita totius Euāgelij, vel cer-
 tē ea quæ explicanda suscipiuntur. Eset etiā bona exordij for-
 ma si in ipso exordio fieret ratiocinatio quædam Rhetorica cō-
 stans ex propositione, ratione, assumptione confirmata ratione,
 & conclusione, præsertim quando huiusmodi argumentatio es-
 set quasi quædam introductio parans viam ad quæstionem no-
 stram, & statum ipsius concionis. Denique commodus & faci-
 lis exordij modus est paucis aliquot sententijs grauiter enun-
 ciatis, ea quæ tractanda sunt describere breuiter, ac dilucidē
 adhibita aliqua figura Rhetorica, & significando in illa dictio-
 ne aliquod saltem principiū motus, ad quod valebit si aliquan-
 do ad Deum precantiuncula, vel ad B. Virginem vel Sanctorum
 aliquem adiungatur: Nonnunquam habebit locum exordij ip-
 sa simplex propositio, vel diuisio futuræ concionis, quod in con-
 cionibus ad principes magnos, & auditores admodum sapien-
 tes solet sæpe laudari. Duo vel tria hodie tractabimus expli-
 cando illa, & paucula verba addendo si opus sit ad attentionē
 conciliandam. D. Chrysost. sæpe loco exordij ponit simplicem
 propositionem rei de qua est acturus. Homil. quæ est de humi-
 litate. Ne altum sapiamus, inquit, o homines, ne inflemur, cum
 simus cinis, & puluis, fumus & umbra; Homilia contra dedi-
 tos delicijs, dicam, ait quot molestias habeant delicijs inhæren-
 tes. Insinuationes, vt Rethores vocant in exordijs nostris lo-
 cum per raro habent. In genere tamen purgatiuo sæpe sunt ne-
 cessariæ, præsertim cum apud infideles dicendum est, hi enim
 quoniam præoccupati sunt prauis opinionibus, voluntate quo-
 que plerumque ab Oratore alieni, prudenti insinuatione sunt
 preparandi, vt & beneuole audire velint, & animum interim
 velut in æquo constituent iudicaturi cum audierint. Ad quæ
 efficaciter præstanda nihil validius quidem dici posse credide-
 rim quā id quod sæpe inculcamus, quia valet ad omnia vt Con-
 cionator charitate Christi plenus sit, illa docet, illa vrget, illa
 efficit, ex pleno enim & æstuantis pectore emicant flammæ, quæ
 obuia quæque corda apprehendunt, verèq; replicatur illud, si
 vis amari, ama. Sunt interdum necessariæ insinuationes apud
 ipsos quoque fideles si agendum sit aduersus aliquod vitium,
 quod vel latè pateat, vel inueteratum sit, vel non perinde æsti-
 metur vt debet, vt si factiones in Ciuitate essent, vel cum osten-
 dendum est iniuriam condonare maximi animi, maximèq; ho-
 nestam rem, & gloriosam esse. Si qua re populum Conciona-
 tor offendisset, vel alia causa haud satis haberet propitium,

L 1 2 magnæ

*Homil. ad
 Pop. Ant.
 38.
 Ad Pop.
 Ant. 55.
 Homil.
 Insinuat.*

magnæ est prudentiæ, videre quomodo satisfaciendum sit. Sæpe enim ipsum de ea re silentium, & constantia in prosequendâ concionibus animo simplici, atque composito genus est infimationis acerrimum, & artificium sapientia Christiana dignissimum.

Stylus exordij, non fit nimis elaboratus.

Compositio ac stylus exordiorum debet habere genus dicendi moderatum, nec debet esse ut diximus nimis elaboratum ac numerosum, ut faciunt hac ætate non pauci, qui etiam si alias partes simplici stylo tractent, tamen exordia ad exquisitam elegantiam comitant, & peccant; sunt qui & venustam descriptionem vel solis vel Auroræ, vel prati floridi, aut speciosa arboris, aut etiam laudati animalis statim ante oculos ponunt, quæ quàm sophistarum seseque venditantium declamatorum exordijs apta sunt; tam abhorrent à vera Christianæ eloquentiæ forma. Hic enim fucus non excitat animos ad motum, & deuotionem, sed abstrahit potius, vel ad inanissimam aurium voluptatem, vel ad spectaculum ingenij, facundiæque dicentis: & attentionem, quæ tota in res, ipso statim initio, defigenda erat, ad obseruationem auertit phrasicularum artificij; leuissimæ, quod perinde est atque frigidam aquam super struem lignorum projicere, quam cremare in animo fit. Ut omitam quod multos ea quasi ostentationis prolusio offendat, & dicentis auctoritatem eneruet. Denique illa differentia tanta, quæ inter exordium & alias concionis partes cernitur, indecora est, & ut initio significauimus monstro per similes, & cordatis viris omnino vitanda. Pronunciatio etiam Exordij debet fieri voce naturali & temperata, de qua videre poteris infra cap. de Pronunciatione. Gestus etiam sint moderati, sed non omnino nulli. Quidam enim vtraque manu suggestum ita apprehendunt ac tenent, ac si ne fugerent, aut ne ruerent formidarent. Ad extremum dubitare quis poterit, an in fine exordij sit quiescendum, ut iam apud plebrosque mos in Italia tenet. Aliqui aiunt omnino, alij contra negant; ego utro modo fiat penè iuxta æstimo. Possemus tamè mediam viam tenere, ut non omnino in fine exordij interquiescas, sed respices tamen, quia populus videtur expectare illam morulam, eaque videtur utilis, & Concionatori ad vocem, & populo ad attentionem.

Pronunciatio exordij.

Proposi-

Propositio, ac Diuisio, & Introductio. Cap. VII.

Propositio ac diuisio nonnunquam distinguuntur, aliquando simul coniunguntur, potest enim propositio sine vlla partitione fieri, sæpe in exordio vbi auditor sit docilis, & post exordium ponitur partitio, nonnunquam propositio cum partitione fit, vt cum incipitur ab ipsa propositione quæ multa habet capita, vt si quis exempli gratia dicat super hodierno Euangelio tria tractabo capita, vel de humilitate dicturus in duobus præcipue immorabor capitibus. Putarem sæpe utile esse si partitio in fine exordij fiat, vt sic populo, excitetur maior cognoscendi cupiditas. Ita primum aggrediatur caput. Commune autem præceptum est, vt propositio, ac diuisio breues sint. Nam nec multa capita proponi debent, nec ita explicari vt sint veluti summaria orationis totius, quemadmodum iurisperiti faciunt in suis, vt vocant repertorijs. Nam qui ita summatim audiuit, iam se existimat concionem audiuisse totam, nec valde se præbet attentum. Atqui debent proponi ac diuidi membra generatim, vt auditor cum auditate explicationem eorum expectet. Eloque & verba graua esse debent, & multum significantia, adeoque dilucida & popularia vt omnes intelligant qua de re agendum sit. Nam fallit quosdam vana artificij affectatio, quoniam fortasse in Rethoricis figuris sustentatione laudari audiverunt, præclare se putat dicere, si auditor, quid agatur, quò cadere velint, suspensus inquirat ac diuinare non possit! At plane falluntur, nihil enim hoc est, nisi patientia audientis aburi, defatigare ingenium, odium colligere. Quidam etiam ita obscure proponunt, & adeo occultis inter se membra commissuris innectunt, vt nisi valde attentus auditor, & doctus deprehendere taxim nequeat. Id quoque vitium est, cometa ordinis bona corrumpens. Si enim non animaduertitur ordo, frustra est, nec memoriam iuuat, nec valet ad docendum, nec habet iucunditatem, quæ maxima solet existere, ex contemplatione proportionis, multarum inter se partium, & aliarum ex alijs nexu, & consequentia. Extent igitur & appareant membra, tamen sint quasi corporis vnius, non corpora plane disiuncta; si quis enim ita dicat primo explicabo vobis questionem Theologicam de iustificatione, secundo explicabo sententiam Euangelij Beati pauperes spiritu, tertio narrabo historiam, de quodam qui carnis tentationem superauit, quæ

Propositio, ac diuisio.

Diuisio sit clara.

Membra sint connexa.

ais per horam solum dimidium dicat, potius tamen tres conciones quam unam habeat. Quippe ex unico argumento, orationis spectari unitas potissimum solet. Verum est, sanctos viros propter aliquam necessitatem miscere nonnunquam diversas materias; ut Christus agit de iuramento & paupertate toleranda. Quod ipsum cuius licebit, si necessaria causa exiget. Sed necessitas quod aiunt lege non regitur. Vitiosa etiam partitio est cum unum ab altero membrum continetur, vel admodum parum distinguitur. Iam numerus capitum in qua facta partitio debeat, certus finiri non potest, cum ex ipsa re, nonnunquam ex auditorum captu prodeat. Iure tamen bina, vel terna vel etiam quaterna laudantur membra; si enim plura sint, vel longior æquo euadet concio, vel auditor a principio longa illa enumeratione terretur, & tanquam fatigatus attentioe remittit. Quare prudenter qui coguntur paulo plura proponere, simul admonent breuem fore singulorum expositionem. Officit præterea nimis numerosa partitio auditoris memoria, atque docilitati, & ipse concionator periculum in ea memoria subit. Postremo etiam illud significandum est. Quamuis maxime laudabile & utile sit partitionem adhibere, tamè posse interdum omitti, vel quod argumentum omnino simplex eam non recipiat, vel quod commodius videatur, explicato vno capite introduci alterum, de quo si auditor initio fuisset admonitus, haud ita beneuolè accepturus fuisset, ut accepit iam priore tractatione admonitus.

Hom. 28.

Non sint multa capita.

Introductio an necessaria.

Aliqui post exordium & propositionem antequam quæ sunt dicturi confirmant Introductionem, ut vocant, interserunt. Non est autem aliud introductio, nisi breuis tractatio alicuius rei, quæ licet non pertineat ad argumentum præcipuum, est tamen ita connexa ei, ut inde ferè ducatur quod dicendum est. v. g. tractandum est mihi de beneficijs Dei erga hominem, erit loco introductionis, quod Deus cum sit bonum & summum bonum, sit sui communicatiuus, cum hæc sit natura boni, & hinc statim descendam ad Dei beneficentiam. Quidam sumunt introductionem hanc ex his quæ proxima concione dixerunt, & coniungunt dicta dicendis. Alij ex prima radice aut origine negotij de quo agitur. Alij aliunde aut ex circumstantia sue personæ siue loci, siue finis, aut ex aliquo simili, aut ab aliquo insperato euentu, aut doctrina communi, & axioma philosophico, seu vulgari prouerbio; Quæ in re hæc mihi certa videntur. Primo nequaquam imponendam legem Concionatori ut hanc

hanc introductionem in omni concione adhibeat: sæpe enim, nulla eam necessitas postulat, solum replendæ, referendæque concioni aut nimium producendæ est utilis. Deinde sæpe necessariam esse quia peccatum est in exordio, nam si rectè aduertatur, non introductio, sed nouum exordium est, ita ut etiam post eam afferre partitionem plerique soleant. Id autem accidit cum exordium prius commune, separatum & otiosum fuit, quod & potuisse & debuisse omitti illa ipsa introductio id est, verum ac proprium exordium ostendit. Denique quando uere est necessaria breuem esse debere, nec longe petitam, & argumento quod tractamus valde coniunctam.

Narratio, Confirmatio, Confutatio. Cap. VIII.

Narrationibus nequaquam nos utimur, ut Oratores olim solebant in causis iudicialibus post exordium. Nobis sæpe occasio narrandi offertur in quacunque concionis parte, cum aliquod exemplum vel è sacris Scripturis, vel è Sanctorum gestis, siue ad mores siue ad amplificationem proferimus, figuratas & allegorias ex veteri testamento producimus accommodantes ad nouum, vel aliquid ex Euangelio historicum seu parabolicum explicamus. In pomeridianis tractatibus cum historicus liber explicatur commodè subiungitur exordium, vel exordij loco adhibetur pars historiae eo die tractanda. In concionibus matutinis, rudiores apud populos uti supra monuimus, utiliter ipsa Euangelij, quod in manibus est narratur historia. In his verò narrationibus nihil ferè obseruandum occurrit præter id quod Rhetores de suis præcipiunt, ut sint breues, aperta, probabiles. Breuitas tum præsertim curæ esse debet, cum res est notior, nam quasi furtim, Narratio multum eripit temporis, & auditor facillè notat narrantem, cum videt in re quæ omnibus solet esse manifesta, multa verba, & multum temporis infumere. Nec tamè admonendum hic censeo, ut dū breuitas placet, caueatur obscuritas, satiusque est Quintiliani consilio ut aliquid narrationi supersit, quam desit, quod superuacanea cum tædio dicantur, necessaria cum periculo subtrahuntur. Hæc planè in iudicialibus propriè valent. Illud potius admonerim, ipsam quoque narrationis breuitatem ex ipso rei modo & ex fine propter quam adhibetur metiendam. Nam nec longa historia, cum vsum habet, aperte explicata in arcu cogenda est, nec breuis dilatanda aut nimis alte repetito principio,

Ll 4 cipio,

Nostræ narrationes quales sunt.

Narrationis breuitas.

cipio, aut minutarum enumeratione rerum in quibus nulla vis insit, aut digressionibus interiectis. Aliter præterea narrandum cum exemplum profertur in summo ardore concionis, aliter cum antequam animus incalescat, aliter cum ad motum, aliter cum ad doctrinam, motus enim & ardor concionis, perbreuem, aculeatam, & potius indicatam quam explicatam, narrationem, doctrina subtilem magis atque distinctam requirit. Vbiq̃ diligenter videndum, ut quæ vim habent seu motus seu doctrinæ, obseruentur cum cura & exponantur. Debet deinde Narratio esse dilucida, quod fiet si ordo ac distinctio rerum, temporumque seruetur, si verbis proprijs utamur, nec immodicè verba ipsa coaceruemus si compositio sit, simplex nec fucata. Præterea iubent Rhetores debere narrationes fieri probabiles; nobis verò præter hanc alia prior cura debet esse, ut verè sint: Ideo non ex quouis Authore, sed magno cum delectu ex probatissimo quoque petenda quæ narramus exempla, nec facile noua euulganda miracula. Quia extat Pontificius canon aduersus eos qui falsa prædicant. In Concilio Coloniensi hæc habentur, Sanctorum historijs ne nimis immoretur Prædicator, quin potior pars Euangelio detur & Epistole explicandis, quod si fabulosa videtur historia ne attingat quidem, si verisimilis leuiter, eaque decerpatur, quæ imitanda videantur; Miracula quoque ne imprudenter iacentur, nisi quæ scripturis prodita, aut à non leuibus scriptoribus summa cum historia fide narrata fuerint. Vbi igitur certi erimus quod narraturi sumus, idonea autoritate niti tum id etiam adijciendū ut narrentur à nobis apertè ad inueniendum fidem; quod fit cum authoris prolato nomine, tum locorum ac personarum appositis nominibus, ac temporibus designatis, & ubi quid minus desideretur, probabilem rei causam afferendo. Addit his Aristoteles debere esse moratam ut exprimentur mores & affectus personis, ac rebus conuenientes, & animi proposita atque consilia, id est quam ob causam quidque fieret exponatur. Cicero vult eam etiam esse suauem, hoc autem fiet si adhibeantur admirationes natæ ex rebus magnificis, ac nouis, si narrando suspendamus animos auditorum ad auuiditatem reliqua percipiendi, si referantur exitus inopinati, si fiant descriptiones, quæ rem oculis subijciant, si inducantur colloquia personarum, si varij motus & affectus exprimentur, sermo & vultus & actio tota ijs consentiant, ut læta iucundè, tristia dolenter, seria grauius exprimentur. Verè hæc præcipiuntur, sed non omnes

Narratio dilucida.

Certa & vera.

Circumstantias ex Concilio Coloniensi.

Narratio morata.

Narratio suauis.

historia horum modorum capaces sunt, nec tales quibus locus postulat. Prudentis Concionatoris est ex historijs ea seligere, quae suo negotio maximè consentiant. Si paria cetera adsint, ex multis quae suppeditant, potissimum assumenda quae inopinatum exitum aut aliud habeant quod motu aliquo perfundere auditorem possint; dum tamen illud vitetur, quod nonnulli non satis effugiunt, ne dum volunt rem ita narrare, oculisque subijcere ac si gererentur, motusque ipsi varios actione exprimunt, in hystrionicam incidant leuitatē. Hæc de Narratione.

Tota spes persuadendi in confirmatione, atque confutatione posita est, cum enim nostra bene confirmamus, & contraria (si opus sit) dissoluimus, rectè munus nostrum vel exequimur, vel exequi conati esse pro viribus videmur. Itaque quærendæ sunt optimæ rationes, vt quod probare volumus bene confirmetur, nam & Christus Dominus cuius satis esse debebat auctoritas, rationes tamen afferebat, vt cum diserebat aduersus Phariseos de violatione Sabbathi, cumque à nimia rerum terrenarū sollicitudine reuocare volebat, & persuadere dilectionem inimicorum. Nimirum cum homo sit rationalis rationibus inducendus est. Cum aliquid multis argumētis probatur, immemorandum est in ijs quæ sunt efficaciora ad persuadendum, quemadmodū qui causas criminales in foro agunt, urgent præcipuas rationes, quibus victoria magis innititur. Confirmationi seruiunt omnia ea, quæ superius de Inventione tetigimus, communes loci, argumenta argumentationes. Neque hic in præsentia aliquid addendum erit, nisi vt probationes congruât diuisioni iam factæ, quæ vt dixi, paucis constare membris debet, ac ferè non nisi tribus, quorum duo in priore concionis parte, tertium in posteriore transfigeretur. Singula autem capita sint, & argumentis suis bene firmata, & ordine suo disposita, habeant suam amplificationem, & applicationem aliquam ad actiones particulares. Cum ab vno capite est deueniendum ad aliud, transitioni locus est concludendo quod erit dictum, breuissimè, & proponendo quod sequitur, vbi etiam interdum breuis repetitio, vt in epologo solet, adijcitur. Aucupari semper in huiusmodi transitu sententiolam plus declamatoriae leuitatis, quam oratoriae grauitatis habet. Affectare autem obscuritatem vt supra diximus, est contra omnia bona quæ affert ordo, quæ pereunt cum ordo ipse non cernitur. Variari tamen interdum transicio poterit, & interim ipse auditor ad nouam attentionem breuiter præparandus est. Confutatio apud nos,

Confirmatio.

Dispositio.

Dispositio.

Confutatio.

nec

nec semper habet locum, nec tam raro, nã de Concionibus que ad alienos à recta fide habentur, & in refutatione sectarum, superstitionum versantur, dictum est supra. Inter Catholicos quoque monuimus, mentione hæresum abstinere. Monendus est præterea Concionator ne Catholicorum patrum sententias facile refutet, præstat solidam afferre doctrinam, & cibum populo quasi purgatum, & præmansum porrigere, quàm coram eo præparare ac mandere. Præter hæc alius est refutationis vius maximi momenti aduersus præuas vulgi opiniones, & falsas boni apparentis rationes; Nam cum voluntas non nisi boni specie ducatur ad opus, necesse est vt in eo laboret Concionator, vt falsam speciem, siue honestatis, siue voluptatis, siue utilitatis, quæ omnium peccatorum sementis est, elidat & extinguat. Rectè à sapiētibus tota bonæ institutionis ratio in eo ponitur fundamento, vt assuescant homines gaudere quibus debent, itemque tristari quibus oportet, quod nunquam fiet nisi veras hausierint de malis & bonis opiniones; propterea igitur instructus sit concionator Christianus aduersus ea monstra; Cumque ad virtutem quampiam adhortatur, vel ad vitij fugam, expugnet impedimenta, & falsas rationes boni simulati, quæ cæcis mortalibus miserè illudunt, ostendendo veras notas sinceri boni, atque futuri, damna huius, & emolumenta illius explicando. Ex ijs locis quos ad affectus mouēdos assignauimus, colligendo ea que possint amorem, cupiditatem, & alios ad verum bonum motus efficere, pariterque ea quæ metum, fugam, odium, tristitiam, veri, mali, bonique apparentis ingenerant, iram quoque contra eos qui ad illud impellunt, verique boni adeptioni impedimento sunt excitando. Digressiones utilitatis gratia vel necessitatis possunt ac debent fieri. Greg. sacri tractator, ait, eloquij morem fluminis debet imitari; fluvius quippè dum per alueum fluit, si vallis concauas ex latere contingit, in eas protinus sui impetus cursum diuertit, cumque illas sufficienter impleuerit repente se in alueum refundit, sic nimirum, sic diuini verbi esse tractator debet, vt cum de qualibet re disserit, si fortasse iuxta positam occasionem congruæ ædificationis inuenerit quasi ad vicinam vallem, linguæ vndas intorqueat, & cum subiectæ institutionis campum sufficienter infuderit, ad sermonis propositi alueum recurrat.] Sint autem egressus breues, nec admodum frequentes, & bene cohæreant quantum fieri potest, nec à proposita materia animos longè distrahant; vitium enim merito iudicari potest, si quacumque arrepta occasione inter dicendum facile

Digressiones
quales.

In epistola
quæ præmit-
titur ante li-
bros, in Iob
cap. 2.

facile a proposito digrediaris, ac veluti fragmenta diuersorum colorum vesti confarcienda temerè agglutines. Ars enim hac ratione ac decorum læditur, & quod consequens est, auditoris utilitas impeditur, quorum animi ad multa distracti, nihil habent certi quod sequantur, quòd vnum apprehendant, teneantque constanter.

Perorationis modus . . . Cap. IX.

Epilogus tribus modis fieri potest, vel per adhortationem ad aliquam virtutem, vel per amplificationem earum rerum quæ sunt disputatæ, vel per repetitionem colligendo quæ sparsim proposita sunt, aliquando etiam hi modi tres in vna eademque miscentur conclusione. Exhortatio afferre possumus nouam rationem vel breuè, & præclarâ ex scripturis aut sancto Viro sententiam, quæ quasi in corde omnium, & ore deposita, conferuet fructum totius concionis. Commoda etiam erit aliqua illustis & breuis historia, vel exempli narratio & descriptio. Sæpe proderit elicere ex ipsa concione documentum aliquod vtile ad praxim, & auditoribus commendare, vt id domi repetant & exerceant. In amplificatione percommode accidet si excitentur affectus, obiurgando vitium aliquod, vel inculcando virtutem prout feret argumentum de quo actum est, addendo aliquas sententias breues, sed spirantes & efficaces & agendo magna cū vi, nec enim amplificatio debet esse frigida, præsertim in fine concionis; nec longa, ne defessis auditoribus fructus ex molestia pereat. Itaque cum apparet aliquo modo commotus audientium animus absoluat concionem. Repetitio apud multos & graues Concionatores hodie vsu recepta est, qui in fine concionis, summa rerum dictarum capita colligunt. Sed ea si solum enumeratio sit, ieiuna & sterilis videtur tendere ad ostentationem memoriæ; Evangelici Oratoris simplicitati contrariam, nec videtur cõmunitè cum magna utilitate, nisi quando fuerit concio in genere parænetico, vel tanquam ad meditandum, proposita capita repetantur, vel talis materia vt multum referat summam rerum in memoriã renocare, alioqui solet relinquere auditorem frigidum etiamsi fuerit in ipsa cõcione commotus, propterea multi viri graues non probant consuetudinem eorum qui vt plurimum vel primam, vel secundam concionis partem enumeratione concludunt, cum præsertim nec secundum quidem præcepta Rethorum Epilogus vno tantum

Tribus modis fit peroratio.

Exhortandi triplex modus.

Repetitio in epilogo qualis esse debeat.

tummodo fiat. Sunt qui ut cum maiore lepore id faciant (sicut ipsi existimant) occultare conantur artem, quod tamen minus placet. Nam si ita obscura est repetitio ut prorsus fallat, nullius est usus, si artificium apparet sicuti post paucas conciones contingit, illa affectationis species offendit. Cum autem repetitio & enumeratio hæc adhibenda est, videtur ita fieri debere ut Concionator nouo ac summo impetu conglobatis rationibus magis urgeat ad persuadendum, & quasi facto ægmine aggrediatur auditores, quæ validissima sint, ea maxime tanquam iacula intorquendo. Nam & Fabius monet quæ enumerantur dicenda cum pondere, & aptis excitanda sententijs, & figuris utiq; varianda, ne recta repetitio otiosa sit & esse debet breuis, ne iam non enumeratio, sed ut idē ait quasi altera fiat oratio. Commendatur cōcionis totius terminus quando vltima verba continent graui aliquam sententiā, quæ sua vi & dignitate animos excitet ad Dei amorem, ad peccati odium, ad timorē, ad Deum laudandum ad erubescēntiam præterita vitæ malæ actæ, denique quæ ad deuotionem maxime accendant, & memoriæ infideāt. Christus Dominus sermonem quem super montem habuit duplici similitudine terminauit, quæ hortatur ad opere complendum audita. Omnis qui audit verba mea & facit ea; similis est viro sapienti qui edificauit domum super petram, & contra qui audit & non facit similis est edificanti super arenam. Nazianzenus laudationes Sanctorum solet concludere oratione ad eum quem celebrat conuersa. Chrysostomus solet precari vltimis verbis aliquid boni Auditoribus, & concludit ut plurimum dans gloriam Sanctissimæ Trinitati. Ridiculum aut lepidè dictum nemo opinor sanus, concionis sacræ, clausulam faciet, ut auditores cum risu discedant, quos suspirantes ac gemebundos, demisso pallentique vultu, nouæ cōquentes, vitæ consilia abire oportuit. Bonus sæpe totius concionis terminus erit per apostrophen ad Christum vel ad Patrem aliquando, & ad Beatam Dei Matrem vel Sanctos præsertim in eorum festis diebus. Item aliquando poterit conuerti oratio ad peccatorem exorando, ut peccatum dimittat & ad Deum redeat. Bene quidam post exaggeratā peccati grauitatem, & pœnas inferni, & atrocem Christi passionem adiunxit. Creditis ne hæc vera esse, & concionem dimisit. Nec alijs malè cesserit, excitato ingenti terrore, sermonem repente abrumpere & quodammodo præ stupore obmutescere. Vtile est interdum admonere vltimis verbis ut statim semel orationem

Gravis sententia in vltima parte. Epilogi.

Matth. 7.

Vltima verba cōcionis.

nem Dominicam, & salutationem Angelicam, aut aliam pre-
cationem Deo offerant ad impetrandam contritionem, vel
emendationem certi alicuius vitij, vel aliud huiusmodi pro ar-
gumenti tractati ratione. Si quando videas commotos audi-
torum animos & tibi quoque feruor adsit, poteris absoluta
concione, & ea quæ additur precatiuncula, pauca ad hunc
modum verba subiungere. Eia fratres quisque apud se statuat
mortem potius subire quàm deinceps Deum offendere, vel quis-
que in corde scribat illud, malo mori quàm peccare.

E L O Q V V T I O

Tria dicendi genera, & eorum exempla sacra. Cap. X.

Quamuis plura alij dicendi genera enumerent, tamen ad
tria optimè reuocari, non solum Ciceronis, sed etiam D.
Augustini sententia est. Quæ verò alij præter hæc vocant gene-
ra dicendi, ea nos virtutes orationis dicimus, quales sunt per-
spicuitas, grauitas, vehementia, simplicitas, vrbalitas, & alia.
Sunt autem hæc tria genera, Submissum, Temperatum, & Gran-
de. Quamuis autem Christiani Oratores ex suggestu fermè nõ
nisi magna proponant, cum ea tractent quæ grauissima Dei My-
stera continent, & ad æternam salutem consequendam refe-
runtur, vel interitum animæ in totam æternitatem cauendum;
tamen non omnia grauitè sunt dicenda, sed cum docendus est
Auditor, submissum dicendi genus locum habet, temperato
vtendum cum aliquid laudamus, vel vituperamus: cum verò
reluctantes mouere volumus tum demum grande adinuendū.
Hoc genere Augustinus feliciter se vsus dicit, cum ageret de
re ad speciem non magna, de aqua frigida pauperi ex charitate
danda: Nonne, inquit, accidit, vt cum de hac re loqueremur
ad Populum, & Deus adfuit, vt non incongruè diceremus, tã-
quam de illa aqua frigida quædam flamma surrexit, quæ etiam
frigida hominum pectora, ad misericordiæ opera faciendâ spe-
ciosa mercedis accenderetur? De his tribus generibus ita
idem Augustinus sentit. Genus submissum acumen requirit, &
locum habet cum aliquid est docendum, & quæstio aliqua
soluenda occurrit: Moderatum magis ornamenta recipit in
laudibus, & vituperationibus; sublime requirit motus, & suo
pondere plerunque voces premit, & lacrymas exprimit. Idem
alij docent. Sene. in Epist. sublimi, ait, genere vtendum esse,
cum

4. Doctr.
Christ.
c. 17.

Virtutes ora-
tionis plu-
res.

Genus gran-
de.

Lib. 4. de
Doctr. Chri-
stiana, c. 19.

Loco citato
c. 23.

cum compellendus quis est, ubi verò non hoc agendum, ut velit, sed ut discat, ad submissiora verba veniendum est, facilius intrant, sed hærent, nec enim multis opus est, sed efficacibus, feminis modo spargenda sunt, quod quamvis exiguum sit, cum occupavit idoneum locum, vires suas explicat, idem facit ratio, non late patet si aspicias, in opere crescit: eadem, inquam, est præceptorum conditio, quæ femininum. Exemplum in triplici dicendi genere ponit Augustinus, ubi docet de vna eademque re magna, agi submissè, cum aliquid docetur, temperatè cum aliquid vituperatur seu laudatur, cum vero aliquid agendum est, & ad eos loquimur, qui hoc agere debent, nec tamen volunt, tunc ea quæ magna sunt, dicenda sunt granditer & ad flectendos animos congruenter, & subdit quid enim Deo ipso maius est? nunquid ideo non dicitur? aut qui docet unitatem Trinitatis debet nisi submissa disputatione agere, ut res ad dignoscendum difficilis, quantum datur possit intelligi? Numquid hic ornamenta, & non documenta queruntur? Porro cum laudatur Deus vel in se vel in suis operibus, quanta facies pulchra ac splendide dictionis oboritur in genere dicendi moderato? At si Deus non colatur, vel Dæmonia & creaturæ colantur, id verò, ut quàm impium sit, intelligant, atque ut ab hoc malo auertantur homines debet utique granditer dici. Apparent autem passim hæc dicendi genera in diuinis literis, & apud sanctos Patres horum sunt frequentissima exempla. D. Lucas. Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ capit Iesus facere, & docere vsque in diem, & quæ sequuntur multa stylo demisso dicuntur, qui est historicis frequens, sic Paulus. Dicite mihi qui estis sub lege, legem non legistis? Scriptum est enim quod Abraham duos filios habuit, vnum de Ancilla, & vnum de libera, sed ille qui de Ancilla secundum carnem natus est; qui autem de libera per repromissionem, quæ sunt per allegoriam dicta, & rursus Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius, non dicit & feminibus quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo qui est Christus: hoc autem dico testamentum confirmatum à Deo Ambr. cum agit de Spiritu sancto rem magnam tractat, ut nimirum Spiritum sanctum Patri & Filio æqualem demonstrat: submissio tamen dicendi genere vititur, quoniam res suscepta, non ornamenta verborum, aut ad flectendos animos commotiones affectuum, sed rerum documenta desiderat, Et in principio statim primi libri ponit signum Gedeonis offerentis hædum, & Christo applicat, utique

Exemplum in
triplici gene-
re ex Aug.
4. Doctr.
Chr. c. 19.

Exempla sub-
missæ oratio-
nis.

Act. 1.

Gal. 4.

Gal. 3.

Lib. 1. de
Spiritu sancto.

turque hoc subtili dicendi genere. Commotus, ait, oraculo Ge
 deon, cum audisset quod deficientibus licet populorum milli-
 bus, in vno viro Dominus plebem suam ab hostibus liberaret,
 obtulit hædum caprarum, cuius carnem secundum præceptum
 agni, & azima super petram posuit, quæ vt virgæ cacumen,
 quam Angelus Dei gerebat, contigit, de petra ignis erupit, at-
 que ita sacrificium quod offerebatur absumptum est, quo indi-
 cio declaratum videtur, quod petra illa typum habuerit corpo-
 ris Christi, quia scriptum est, bibebant de spirituali, consequen-
 ter eos petra, petra autem erat Christus, iam tunc igitur in my-
 stero declaratum est quia Dominus Iesus in carne sua totius
 mundi peccata, crucifixus aboleret, & quæ sequuntur. Cypr. *de*
 docens in calice ex traditione miscendam aquam vino, inter *Sacramē-*
 alia. Sic ait Admonitos autem nos scias, vt in calice offerendo *to calicis.*
 Dominica traditio seruetur, neque aliud fiat à nobis, quàm
 quod pro nobis prior Dominus fecit, vt calix qui in commemo-
 rationem eius offertur, vino mixtus offeratur, & alia quæ in
 genere tenui & infimo sunt. Exemplum tēperatæ orationis do-
 cet Paul. seniore ne increpaueris, sed obsecra, vt patrem,
 iuuenes, vt fratres, anus vt matres, iuenculas vt sorores:
 & iterum obsecro vos, fratres per misericordiam Dei, vt exhi-
 beatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, Deo placentē,
 rationabile obsequium vestrum, & totum quod sequitur cum
 aliquo ornamento dicitur. Rursus nox præcessit, dies appro-
 pinquauit, abijciamus ergo opera tenebrarum. Et de filio Dei
 loquens, qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius
 portans omnia verbo virtutis, &c. Cui enim Angelorum dixit
 Deus, filius meus es tu &c. In Canticis hortus conclusus soror
 mea Sponsa, hortus conclusus, fons signatus &c. Et ecce tu
 pulchra es amica mea, oculi tui columbarum, & quæ sequun-
 tur. In eodem genere Cypr. Nunc, inquit, nobis ad virgines ser-
 mo est, quarum quo sublimior gloria est, maior est & cu-
 ra; flos est ille Ecclesiastici germinis, decus atque ornamentū
 gratiæ spiritualis, lata indoles laudis & honoris, opus integrū
 atque incorruptum, Dei imago, respondens ad sanctimoniam
 Domini, illustrior portio gregis Christi. Ambr. proponit Ma-
 riam eis in hoc genere, Virgo erat non solum corpore, sed etiā
 mente, quæ nullo doli ambitu sincerum adulteraret affectum,
 corde humilis verbis grauis, animi prudens, loquendi parci-
 or, legendi studiosior, non in incerto diuitiarum sed in præce pau-
 peris spem ponens; Et rursus: quando ista vel vultu læsit pa-
 rentes?

Exempla tē-
 peratæ ora-
 tionis.
 1. Tim. 5.
 Rom. 12.
 Rom. 13.
 Heb. 1.
 cap. 24.

Lib. de ha-
 bitu Vir.

De Virg.
 lib. 2.

rentes? quando dissensit à propinquis? quando fastidiuit humilem? nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax) Idem Ambrosius loquens de piscibus. Non laborat in maximis Deus, non fastidit in minimis, nec doluit natura parturiens Delphinos, sicut nec doluit cum exiguos murices, cocleasque produceret. Numera si potes omnium piscium genera, seu minorum, seu maximorum, &cæt.]

Exempla grã diloqui generis. Exemplum grandiloqui generis apud Isa. Audite cæli, & auribus percipe terra Dominus loquutus est, filios enutriui, & exaltaui ipsi autem spreuerunt me, & subdit: Vx genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequã, filijs sceleratis &c. Et addit vsque quo percutiam vos vltra? Hier. obstupescite cæli super hoc & portæ eius &c. Duo mala fecit populus meus, & alia. Et Paul. ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. In omnibus exhibeamus nosmetipsos in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, & multa in hunc modum subijcit, postea: Per arma iustitiæ à dextris & à sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, & alia his similia. Et subdit: Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Eodem modo granditer agit cum, ait; Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, nã quos præsciuit & prædestinavit cõfor fieri imagini filij sui quos autem prædestinavit hos & vocauit, & iustificauit &c. Quid ergo dicemus adhæc? si Deus pro nobis & cum subdit; Quis nos separabit à charitate Christi tribulatio? angustia? an fames? an nuditas? In hoc genere grandis

Cap. 2. Augustinus loquitur de Innocentibus occisis. Nascente Domino ait luctus cepit non cælo, sed mundo, indicitur Matribus lamentatio grande martyrium crudele spectaculum &c.

3. Cor. 6. Cypr. contra mulieres quæ vultus, pigmentis colorant. Si quis, ait, pingendi artifex vultum alicuius, & speciem & corporis qualitatem æmulo colore signaret, & signato iam, consummatoque simulachro, manus alius inferret, vt iam formata, iam picta, quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis, & iusta indignatio videretur. Tu existimas te impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam? Dei artificis offensam? & multa quæ sequuntur. Ambr. etiam contra easdem. Hinc, ait, illa vitiorum incentiua nascuntur, vt quæsitis coloribus oratione depingant, dum viris displicere formidat, & de adulterio vultus, meditantur adulterium castitatis, quanta amentia hic effugiem mutare naturæ, picturam querere? & dum verentur maritale

Rom. 8. Augustinus loquitur de Innocentibus occisis. Nascente Domino ait luctus cepit non cælo, sed mundo, indicitur Matribus lamentatio grande martyrium crudele spectaculum &c.

Serm. 1. de Inno. Cypr. contra mulieres quæ vultus, pigmentis colorant. Si quis, ait, pingendi artifex vultum alicuius, & speciem & corporis qualitatem æmulo colore signaret, & signato iam, consummatoque simulachro, manus alius inferret, vt iam formata, iam picta, quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis, & iusta indignatio videretur. Tu existimas te impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam? Dei artificis offensam? & multa quæ sequuntur. Ambr. etiam contra easdem. Hinc, ait, illa vitiorum incentiua nascuntur, vt quæsitis coloribus oratione depingant, dum viris displicere formidat, & de adulterio vultus, meditantur adulterium castitatis, quanta amentia hic effugiem mutare naturæ, picturam querere? & dum verentur maritale

Li. de habitu Virg. Augustinus loquitur de Innocentibus occisis. Nascente Domino ait luctus cepit non cælo, sed mundo, indicitur Matribus lamentatio grande martyrium crudele spectaculum &c.

Lib. 1. de Virg. Augustinus loquitur de Innocentibus occisis. Nascente Domino ait luctus cepit non cælo, sed mundo, indicitur Matribus lamentatio grande martyrium crudele spectaculum &c.

ffale iudicium perdiderunt suum, & alia quæ vehementi dictione persequitur.

Sed etiam videndum quomodo triplici hoc genere vtendum, quod ex eorum inter se differentia facile apparebit; differunt enim vsu, materia, & dictione: Primò, vsu, quia submissum genus in probando, moderatum in delectando, vehemens in flecendo vsurpatur. Secundò, Materia, quia gratie rebus magnis ferit, infimum tenuibus, moderatum mediocribus. Tertio, Dictione, quia genus dicendi submissum requirit sententias acutas, crebras, eruditas, perspicuas, verba propria & communia, non multas figuras vel amplificationes, iuncturas, & periodos solutas ac breuiore, dictionem facilem ac dilucidam, pronuntiationem modestam, & distinctam, actionem, non illam quidem vehementem, sed non frigidam, verum sicut in re seria loqui solemus. Genus sublime exigit sententias graues cum emphasi, verba grandia, metaphoras illustres, Epitheta magnifica, compositionem aliquanto longiorem, figuras quæ seruiunt amplificationibus, & affectibus excitandis, vt sunt interrogationes, exclamationes, requirit actionem vehementem, vocem accommodatam rerum grauitati, vel indignitati; Genus moderatum inter vtrumque medium est; requirit sententias non sublimes, non infimas, sed mediocres verba suauia, ornatum & actiones, & omnia moderata. Illud etiam notandum, hæc tria dicendi genera in eadem concione intermiscenda esse ferè semper; ita vt in graui genere oranti, necesse sit interferere aliqua temperatè & submissè dicta, præsertim initio, vt ea quæ dicuntur granditer, ex eorum fiant comparatione grandiora, & tanquàm vmbri luminosiora reddantur. Neque verò diu potest ferre Auditor, si longa texatur oratio in vehementibus affectibus, quâ obrem recurrendum est ad moderatum dicendi genus, vt rursus ad grande redeatur, & varietate dicendi non solum delectetur, sed etiam trahatur animus ad id quod suadet oratio. Qui igitur parat concionem reputet secum, qua in parte debeat vti genere demisso, vbi etiam moderato, vbi sublimes, eaque partem, vbi agendum demissè est, dilucidè cum aliquo acumine tractet, vbi moderatè, paulo amplius ornare poterit; cum verò granditer dicendum, quæret, quæ inuent ad vehementes motus: quòd si verba occurrant ornata, illa ex rerum & sententiarum grauitate nascantur, magis quàm arte, ita vt auditor non distrahatnr animus a rebus ad verba, sed potius a verbis feratur ad res. At cum in vitium ducat culpa: fuga si ca-

M m ret

Inter hæc tria genera discrimen triplex.

Hæc tria genera miscenda.

ret arte, affueſcat etiam in his tribus generibus ita ſe exercere, vt dum ſublime vult tenere, non efferatur in turgidum & inflatum, videtur enim hoc vitium affectare, ſed non habere grauitatem dicendi; Dum moderatum contendit aſſequi duo caueat vitia; alterum ne ſit genus dictionis diſſolutum ſine ſtuctura vagum & fluctuans; alterum ne ornatu nimio laſciuiat, & pigmentis inanibus eneruetur. Denique in demifſo genere videat, ne humi repat exiliſque, & ieiuna dictio ſit, neue potius fermo plebeius, quam perſonæ grauis oratio.

Eloquentio emendata & dilucida. Cap. XI.

Li. 8. c. 10.
Eloquentio-
nis quadru-
plex virtus.
Puritas ſer-
monis.

Eloquentio a it Fab. quadruplici virtute debet veſtiri, ſcilicet vt ſit emendata, dilucida, ornata, & apta; quibus quatuor vitia contraria ſunt; barbarum, obſcurum, inornatum, ineptum. Pura & emendata erit, qua Grammaticorum præceptis conueniat, & verbis textatur lingua, qua vtimur communi vſu, receptis. Hæc autem cura negligenda Chriſtiano Oratori non eſt, ne ſi inquinatè loquatur, ac barbarè, vel contemnatur, vel riſum aliquando moueat, vbi non debet: ſed cura ſit moderata: Oportet proprietatem ſermonis, & vſum communem non reconditum, & putidum conſectari: Neque velim Concionatorem noſtrum occupari in lectione impudicorum librorum, & Poetarum, & admiranda militarium ſucceſſuum ludibria, deſcribentium, vt verba ſelectiſſima exquirat, imò monendus eſt, ne det occaſionem auditoribus ſuſpicandi tales ſcriptores leues, & minus pudicos ab eo tractari. Satis erit ex libris pijs, qui in manu ſunt omnium, obſeruare linguæ vim ac proprietatem, nec erit exercitatio inutilis aliquid in patrium ſermonem ex latino conuertere. Sermo naturalis omnium ſententia valde ad perſuadendum accommodatus eſt: ſed quantopere declinanda ſit in toto Euangelicæ eloquentiæ genere, affectationis ſuſpicio, ſatis alibi eſt dictum, nec diſplicet inculcare. Deinde claritas, ac diluciditas in tota oratione, & maxime in docendo peculiari ſtudio eſt à Concionatore curanda. Ariſtoteles hanc primam virtutem orationis ponit, & ratio eſt euidentis, nam ideo fermo eſt homini datus, vt ſenſa animi ſui alijs aperiat: quare niſi fermo intelligatur ſuo ſine carebit. Quod ſi prima ac ſumma orationis virtus eſt perſpicuitas, quis non videt quam ſit vitioſa ſi egeat interprete? Auguſt. Quid prodeſt, inquit, loquutionis integritas quam non ſequitur intellectus audientis,

Diluciditas.

*4 de Doct.
Chr. c. 10.*

diens, cum loquendi omnino nulla sit causa, si quod loquimur non intelligitur?] Eo etiam magis oratio ex suggestu sit clara necesse est, quod in alijs loquutionibus ait idem August. est cuique interrogandi potestas, vbi autem omnes tacent, vt audiat vnus, & in eum intenta ora tenent, ibi vt requirat quisque quod non intellexit, nec moris est, nec decoris, ac propterea debet maximè tacenti subuenire cura dicentis: solet autè ex motu aliquo inter auditores cognosci an satis perceperint, tandiuque immorandum est, quamdiu appareat eos percepisse.] Idque adeo necessarium est, vt rectè dictum sit à Cicerone neminem extulisse eum verbis, qui ita dixisset, vt qui adessent intelligerent, quid diceret, sed contempsisse eum, qui id minus facere potuisset. Meritò Laetan. & D. Hieron. notant Tertulliani obsecritatem, contra Cypriani perspicuitatem cōmendant. Debet autem esse ea diluciditas vt rudes, ac mulieres quātum fieri potest intelligant, quæ dicuntur. non enim paucorum causa doctiorum, negligenda est multitudo. Facit etiam hæc claritas ad delectandum, & attentum reddendum auditorem, & vt domum redeat instructus, non solum vt eorum, quæ audiuit, sit memor, sed vt opere exequatur, quod benè percepit.

Porro claritatem efficiunt verba propria, & vsitata, modo abstineatur à sordidis ne dum obsænis. Qui docet, ait, August. vitabit omnia verba quæ non docent.] Intelligat autem Concinator cum recens accedit ad aliquam ciuitatem sciscitandum sibi esse ex aliquo perito, num quæ ibi fortè vocabula sint, vitio aut vsu gentis turpe quiddam, aut aliud quàm alibi, significantiã vt possit cum vsus incidit, deuitare. Ipsa compositio periodorum sit naturalis, non obscurata hyperbolis, amphibologis, multitudine verborum. non habeat longas periodos, vocum transpositione circumductas, vtatur ordine & distinctiore, proponat vbi opus est, quid velit probare, nam propositio illustrat: transitiones adiuuant cum ipsæ cæcæ non sunt. Item, repetitiones, interrogationes, interpretationes rerum quæ obscuriores sunt, definitiones, partitiones, ac similes figuræ. Præterea vt dilucidè quis dicat non debet esse valde religiosus in quibusdam verbis omittendis, quæ licet, sint ornatiores minus tamen intelliguntur; qui appetit intelligenter loqui, inquit, August. aliquando negligit verba cultiora, nec curat quid benè sonet, sed quid benè indicet, quod ostendere intendit, & citat dictum cuiusdam prudenter monentis, cum de claritate ageret esse in ea quamdam diligentem negligentiam.] Hæc tamen

M m 2 (addit

Lib. 1. inst. c. 10.

Ad Paul. Epist. 13.

Quidnam faciat oratione dilucidã. 4. de Doct. Chr. c. 10.

Ibid.

(addit August.) sic detrahit ornatum vt sordes non contrahat.] Miler est, ait Fab. & vt sic dicam, pauper Orator, qui nullum verbum perdere potest.] Proderit item ad diluciditatem, præmeditari quibus verbis, quali modo debeat, quod dicit, explicare. Sententia item debent explicari, per interpretationes ac similitudines, & rationibus quoque corroborari; non enim benè docetur auditor, nisi ratio afferatur idonea, cui innitatur doctrina. Si sententia aut doctrina paulo difficilior tractatur vitium non est idem repetere. Nonnunquam ait Greg. Doctores Sancti crebrò repetunt, si qua obscurius dicunt, vt quæ occulta prædicant auditorum cordibus voce hac iterationis infundant.

26. Mor.
cap. 1.

Eloquentio ornata & apta. Cap. XII.

Lib. 8. c. 2.
Quid ornata
eloquentiæ
reddat.

VT sit ornata eloquentio, non est necesse eam in verbis habere elegantiam exquisitam, vt magis verba, quam res ornata ostendant; est certa eiusdem Fabij sententia; iacere sensus in oratione, vbi verba laudantur. Sed sint propria, & translata verba; Metaphora namque suo loco posita habet multum splendoris, & Scriptura sacra ijs sæpissimè vtitur, sit autè translatio facilis, non longè petita, rei de qua agitur, accomodata, nec tamen frequens, ne abundantia pariat fatietatè, adhibeantur & suo loco epitheta, quæ grauias, & significantias, & propria sint; cauenda tamen & hic nimia frequentia, quæ propria est Poetarum. Porrò passim adijcere superlata, præsertim vbi opus non est, potius orationem abijcit. Nolter B. P. Ignatius in familiaribus colloquijs fugiebat hoc tanquam vitium, quod sapit ostentationem, & leuitatem omnia admirantis, idem putarim in concione fugiendū, nisi rei grauitas aliud poscat. Putant aliqui in his consistere eloquentiam, cum verè nihil longius distet. Ea enim demum eloquentia est, quæ suum cuique rei pondus tribuit, non quæ cuncta hyperbolicè effert, aut minuit.

Aliqui ad ornandam concionem maximè in compositione ac stylo laborant, vt periodos habeant benè rotundas, ornatas, ac numerosas. Ego hoc labore nostrum Ecclesiastem magna ex parte, si non omnino leuauero, velim eum esse contentum.

4. de Doct.
Chr. c. 20.

stylo Ecclesiastico, & grati. August. de numeris loquens compositæ orationis, & numerosis periodis, ait, in nostris authoribus hoc mihi plus placet, quod ibi eos rarissimè inuenio: & idem

idem, Cauendum est, ait, ne diuinis grauibufque sententijs dū additur numerus, pondus detrahatur.] Multa diximus initio huius secundæ partis hac de re, sed detur quæſo etiam nunc facultas pauca quædam addendi, vt res omnium animis melius imprimatur. Audiamus quid magnus ille Rhetor Quintilianus ab Oratore suo requirat. Ornatus viri fit fortis, & sanctus, nec effeminatam leuitatem, nec fūco eminentem amet colorem, sanguine & viribus niteat, An ego fundum cultiorē patem, in quo mihi quis ostenderit lilia, & violas, & amenos fontes surgentes, quā vbi plena messis, aut graues fructu vitæ erunt? steriles platanos, tonsaq; myrtos, quā maritatos vltimos, & vberes oleas præoptarim?] Clemens Alex. affirmat orationē valde ornatā verborū floribus, esse conuiuū nullis ornatū epulis, bellarijs tantum & secundis mensis & condimentis quasi quibusdam adulterijs epularum instructum. Bas. vocum elaboratam posituram, numerorum conuenientiam, ad vnguē exploratam collocationem irridet; negatque christianis licere periodorum quasi fabros esse ac tornatores. Theodoretus, Laudat Pythagoræ dictum, qui oratores fūcato eruditos artificio Syrenas nominabat, quæ dulci quidem sed pestifero cantu transentibus insidiantur. Nolim ergo Concionatorem laborare in compositione periodorum, quas artificiosa semper structura, circumacta, & inter se compræhensa, operoso fine connectat, quas quidem sicut scribunt, ita pronunciant ad verbum. Sed nihil magis affectum siue dicentis, siue audientis enervat: nam is qui dicit quia occupatur in periodis rotundandis, vel memoria repetendis, vt certis alligatus verbis quasi compedibus, mentem in affectum, quem vult excitare, incalescereque ipse, & libere ferri, minimè potest. Is verò qui audit & artificio abstrahitur à rei cogitatione, & opinionem apud se Concionatoris eleuat, ac denique moueri non potest, quia aptè ad motum Concionator non dicit. Quæ cum sæpius non uerim, nolo quispiam suspicetur me negligentiam suadere, & periodos omnino damnare. Nam nihil insultius est, nihil claritatis, & incunditati magis aduersum, quā oratio quæ dissoluta feratur sine vilo fine, nusquam insistens, nusquam sententiā absolvens, sed alia atque alia annectens puerorum more, qui non nisi per coniunctionem (&) sermonem norunt producere. scio conclusus aptè verbis sententias tanquam, amento, hastas fortius intorqueri. Video quid habeat grauitatis S. Leonis roanditas: quam etiā Ecclēſia preces fere, numerosè elau-

Lib. 3. c. 3.

Lib. 1. Str.

Li. 2. Exā.

Lib. de Grec. Afsect.

Numerus nō sit affectatus.

dantur. Non igitur numerum damno nisi, ut initio de eloquentia dixi, immodicum, corruptum, eneruam. Is autem est, in quo faciendo cura & labor apparet: qui non validius vibrat sensus, sed hebetat: qui auribus solum inani sono blanditur. Hic igitur planè repudietur. Adsit autem sua sententijs circumscriptio, verba non temerè fundantur, sed ita disposita ut clarius explicandæ rei, vel motui ciendo conueniant: vbiq; pietas, affectus, naturalis vis, & quoddam virile robur eluceat. Neque debet concio, imitari stylum, & modos loquendi Poetarum. Negat id Arist. Oratori suo, alijque omnes antiqui scriptores artis: tanto igitur magis interdictum est nobis. quanto disciplinæ christianæ sanctimonia, ethnicam superat gravitatem. Sit autem compositio & stylus æqualis & vniformis, seruata interim in varijs dicendi generibus sua eloquentione. Nam quod de exordijs supra dicebamus, hoc in alijs quoque orationis partibus quidam committunt, qui cum aliquantum selectis verbis, & aptis numeris dixerint, inde paulatim labuntur, ac tandem in abiectam compositionem desinunt. Denique quoniam Rhetores de numerosa oratione multa scribunt, ego his paucis contextus ero, curandum quidem esse, ut oratio habeat sua interualla, & respiraciones, cauendum tamen, primum à versu, Deinde ab affectato numero, illum solum dico esse laudabilem, qui sententiæ seruiat, & validius feriat, & altius infigatur. Ut semel de tota eloquentione dicam: habeat aliquam elegantiam sine affectatione, candorem sine fuce, grauitatem sine tumore. Splendeat aliquibus figuris tanquam coloribus, sit mediocriter acuta non hebes, non redundet luxuria verborum, sed neque sit sterilis, sit suavis, non ingrata, sit modicè accurata, non vilis nec abiecta, & humi repens. Ante omnia sit viuida, spirans, succi plena, & roboris: modo vbiq; sit etiam apta. Tum verò eloquentio apta est cum verba rebus, & res personis, loco, temporique respondent; & ut vno verbo explicem, cum decorum seruetur. Quæres, Decorum quid sit? Id nimirum quod decet. namque ut in vita decorum consistit in quadam æquabilitate omnium actionum prout personis, loco temporis, ac statui cuiusque conuenit, ita in concionando decorum est quadam æqualitas, seu proportio, & congruentia orationis, ut conuenit rebus, personis dicentis, & audientis, locis ac temporibus, cum grandia stylo sublimi, moderato mediocria; tenuia infimo, seu acuto exponuntur. Quo loco verba est Ciceronis sententia. In omni re posse quid deceat face-

Ornatus qualis esse debeat.

Apta eloquentio.

Decorum tenendum.

re, artis & naturæ esse, scire quid quemque deceat, prudentiæ, idque vt in vita, sic in oratione difficillimum esse. Igitur vt decorum seruetur spectanda est persona dicentis, sit ne iuuenis, an senex. Paulus Timotheum docens: senes, ait, ne increpaueris, sed obsecra vt patres. erat enim ille iuuenis: sitne persona primata, an publica. Episcopus & vir magnæ authoritatis, aliqua cum decore dicet, quæ non deceant alium: nouus concionator, an vetus sit; cuius etiã existimationis ac famæ. Deinde consideranda auditorum conditio. Aliter enim ad subditos, aliter ad Religiosos dicendũ est, aliter ad sæculares, ad pueros, ad senes, ad mulieres, ad doctos. Huc spectat illud Eccl. Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, cum iniusto de iustitia, cum timido de bello; Habenda est ratio temporis, nam tempore tristitia læta proponere esset contra illud: Musica in luctu importuna narratio. Si quis in sancta hebdomada vellet in concione de Christi Domini passione ostendere omnibus latandum esse: quamuis pius etiam lætitiæ affectus elici ex ea possit, tamen tunc tempus non est, cum Ecclesia habeat omnia ad luctum, ad commiserationem, ad dolorem composita. Sed dicamus etiã qui sint in dicendo inepti, vt opposita iuxta se posita magis elucescant, & proximum virtuti vitium eã magis eminere faciat. Eplanæ sunt qui difficiles, & obscuras quæstiones tractant, qui effutunt inconsideratè, quæ non debent, qui longas digressiones assuunt, qui subtilia prædicant ad sese ostentandos, qui in rebus leuibus, & facilibus tempus terunt, qui res parum vtilis ac fuitiles congerunt, qui fabellas, & ridicula facile intermiscunt, qui varietatem in oratione non habent, qui genera dicendi non intermiscunt pro rerum quas tractant dignitate, & qui linguam Hebræam, vel Græcam nimis affectant, qui coaceruant epitheta, vel synonyma, qui nimium verbis ac syllabis inhaerent, qui denique eandem rem satis intellectam crebrius inculcant. Præterea est inepta oratio quando genus dicendi non est qualitati rei, ac naturæ accommodatum, vt si genus orationis sublimè paruis rebus adhibeatur, lætum tristibus, asperum lenibus, modicum grandibus, submissum concitatis, supplicibus mordax, violentum iucundis; Hæc namque decorum non habent, sicut nec habitus triumphalis fœminas decet, & monilibus, quæ sunt fœminarum ornamenta, viri deformantur. Est enim similis vesti oratio, & alia pueros, alia senes; alia viros, alia fœminas, alia magistratus, alia milites; vestium forma decet: Sique hæc permutes, vt senilibus pueros, muliebribus vi-

M m 4 ros,

Decorum
personarum.
1. Tim. 5.

Eccl. 37.
Decorum tẽ
poris.
Eccl. 22.

Inepti quia
sint.

ros, militaribus magistratus induas, non solum decorum sed etiam usus perit: Ita cum eloquendi genus pro multiplici rerum varietate varium ac multiplex sit, nisi fuerit accommodatum, & aptum, non modo res non illustrabit, sed potius obscurabit, ac destruet.

Figurarum usus, & exempla sacra Troporum.
Cap. XIII.

Figura multum valent.

Lib. 9. c. 3. in initio.

Tria circa usum figurarum.

Lib. 9. c. 3. in fine.

Figura in oratione, si loco apponuntur, sunt instar colorum in pictura. Nam quemadmodum hæc ubi delineata est, & solum adumbrata, longè abest à perfectione, tum autem perficitur, ubi singulæ partes excitantur, & distinguuntur coloribus suis. Ita iacet oratio simplex, ac plana, quam non conformant, illuminant, excitant figuræ. Eam ob rem, eas dicendi magistris, colores, lumina, flores, insignia orationis appellant. Et Fab. docet nò esse inter minima Oratoris vitia, si figuris careat, perinde ac si humanum corpus, honesta forma, & habitudine, seu proportionem destitueretur. Valent autem non solum ad delectationem, & attentionem, ac doctrinam, sed etiam vehementer ad motum. Nam rectus quidam dicendi modus, & valde vsitatus, sæpè non excitat attentionem, non afficit animum: at oratio quæ per tropos à propria significatione ad aliam cum virtute ac splendore sermonem commutat, & à communi, ac primum se offerente dicendi ratione remota, in aliam nouam atque artificiosam dictionis formam sese conformat, erigit aures commouet mentes; Prudenter circa figurarum usum tria docet Quintilianus. Primum est, vt figuræ subsit digna res, ac Sententia. Sunt, inquit, qui neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, si vel inania verba in hos modos deprauarint, summos se iudicent artifices, ideoque non desinunt eas necere, quas sine sententia sectari tam est ridiculum, quam quarere habitum gestumque sine corpore. Secundum, vt figuræ non solum opportunè, sed etiam moderatè adhibeantur, alioqui non modo non ornant, sed ineptias Oratoris indicant; nam & vultus mutatio, inquit, oculorumque coniectus multum in oratione valent, sed si quis ducere os exquisitis modis, ac frontis, ac luminum inconstantia trepidare non desinat, rideatur, sic ait si crebrò his generibus utemur, puerili videbimur eloquutione delectari: quod verè dictum non rara ostendunt exempla eorum, qui totam benè dicendi rationem, & artem in cuiusdam verbi cre-

fra repetitione rati consistere, nullum finem repetendi faciunt infulse plane, ac pueriliter, & ineptissime. Tertium, vt habeatur ratio rei, quæ tractatur; Nam vbi atrox causa est, quorsum similiter cadentia? cum in his rebus, cura verborum deroget affectibus fidem, & vbiemque ars ostendatur, veritas abesse videatur. His positis cum harum figurarum frequentissimus sit vsus in sacris literis, & apud Christianæ Religionis Sactos Patres, valeantque multam ad omne Christiani etiam Oratoris munus, allatis nostrorum exemplis placuit illustrare hanc partem minimè contemnendam, imò vero necessariam.

Præter exempla autem, pauca erunt adijcienda, quia hæc ijs scribuntur, qui vel ab adolescentia, quæ de figuris dici possent, ex Rethorum officinis hausserunt, vel nullo negotio possunt per sese cognoscere. Ac primo loco constat diuinos libros abundante varijs tropis: quorû aliqui assumi solent significationis gratia, alij magis ad decorem & ornatum.

Inter præcipuos tropos est verborum translatorum vsus, græcè metaphora; quæ non est aliud, ait, August. nisi de re propria, ad rem non propriam, alicuius verbi vsurpata translatio. Duricitur autem tum ab animatis ad inanimata, tum ab his ad animata. Porrò illæ metaphoræ illustriores videntur, quæ ad res sensus expertes traducuntur, significando in ijs aliquem motum, atque operationem viuentium, præsertim sumptæ ab hominibus; vt, obstapescite cæli; Omnis creatura ingemiscit, & parturiet, flumina plaudent manu. Quid est tibi mare quod fugisti? S. Augustinus. Cernitisne quò tendat, quo manus porrigat hæc disputatio? Sed & aliundè sumptæ magnam venustatem, atque vim habent: & passim in scripturis occurrunt. Quare fremuerunt gentes? Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum. Si sumptero pennas meas diluculo. Torrente voluptatis tuæ porabis eos. Sub vmbra alarum tuarum protege nos. Apposita est gemina illa Leonis Papæ, cum ad Petrum conuersus ait; Ad hanc ergo Urbem, tu Beatissime Apostole Petre, venire non metuis; & syluam istam frementium bestiarum, & turbulentissima profunditatis Oceanum constantior, quam cum supra mare gradereris ingrederis. Aristoteles laudat metaphoras quod multum habeant perspicuitatis, iucunditatis, & dignitatis. maximè eas commendat, quas vocat secundum energiam, id est quibus res inanimas induimus tanquam animatas. Rationem quare translatio multum auditores delectet, affert Cicero quia in oratione apparet ingenij specimen quoddam, dum quæ ante pedes

Translatio.

Lib. 2. contra mendacium c. 19.

Hier. 2.

Rom. 8.

Psal. 97.

Psal. 113.

De natura

& gratia

c. 20.

Exempla translationum.

Psal. 2.

Psal. 95.

Psal. 138.

Psal. 35.

Psal. 16.

Serm. 1. de

Apost. Petro et Pau

lo.

3. Rhet.

c. 2.

Quare translatio multum delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

delectat.

3. de Orat. pedes sunt transilit, & alia longè repetita sumit, ipse verò auditor in verbis translatis alio ducitur cogitatione, neque tamè aberrat, quæ maxima est delectatio, vel quia omnis translatio ad sensum ipsum admouetur; Ex Aristotele autem ratio est, quia non solum qui audit ex verbis translatis plura intelligit, sed etiam discit per quamdam ratiocinationem conferens rem de qua est sermo, cum ea, ex qua sumitur translatio, & animaduertens proportionem, & concludens quodammodo hanc esse illam: Nihil autem est, Aristotelis sententia quod ita delectet, sicut est facillè discere. Propterea ille præcipit, vt metaphora neque ex obuijs sint, neque ex nimium reconditis, quia per illas vt nimium faciles, nihil videmur addiscere; per has vt obscuras, vel nihil discimus, vel cum labore. Laudat autem eas maximè in quibus proportio cernitur; Nam cum omnes in aliqua proportione sitæ sint, in quibusdam tamen ea planius elucet, cum vicissim liceat permutare: vt cum dicimus stellas flores cæli, flores terra, stellas, & vt ille ait: Scutū Bacchi est phiala, Martis phiala est scutum. Et alibi: seruus est instrumentum animatum, instrumentum est seruus inanimatus. Quo genere ita delectatur Aristoteles, vt ne in Acroamaticis quidem absint.

Metaphoræ illustriores secundum Aristotelem.

Phys. 4.

Nam locum dicit esse vas immobile, vas autem mobilem locum. Debet igitur id vnde ducitur metaphora habere similitudinem, ac proportionem cum re ad quam accommodatur. Quod si interdum durior aut audacior sit, solet molliori, appositis particulis, quodammodo, vt ita dicam, & similibus. Videndum est autem ne ex humilibus rebus petantur, aut sordidis, aut quæ menti sædas species obiectent. Exemplum translationis sit ex Cypr. Dominus, inquit, prudentes nos esse iussit ne aduersarius vigilans, & semper insidians vbi in pedibus obrepserit, de scintillis conflet incendia, de paruis maxima exaggeret, & dum remissis, flatu molliore, blanditur, procellis excitatis ruinas fidei, & salutis, ac vitæ naufragia moliat.

Allegoria.

Translationi adiungitur sermo per allegoriam, cum aliud verbis dicitur aliud significatur; Nec multum differt Allegoria à metaphora, nisi quod hæc miscet translata cum proprijs, illa vtitur translatis per totam orationem. Sed Allegoria, sicut & metaphora, de vicino sumitur: quod si longius obscuriusque sumatur, tunc allegoria degenerat in Aenigma. Hic autem dicendi modus per allegorias est vtitatissimus in sacris literis.

Ioan. 4.

Leuate oculos & videte, quia regiones albæ sunt ad messem, Abraham

Abraham duos filios habuit, vnum de Ancilla, alterum de libera, quæ sunt per allegoriam dicta. Cuius ventilabrum in manu sua est, & purgabit aream suam. In chamo & freno maxillus eorum constringe. Vineæ facta est dilectio meo in cornu filio olei. Item, egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Sint lumbi vestri præcincti. Basil. Oportet mentem velut gubernatorem affectibus præfidere, & carnem velut nauigium inscendere, & cogitationes velut clauos crudite circumuerrere, & vndas generosè conculcare. Ambr. attollat licet emissus latebris coluber perfidiæ caput, & serpentinis euomat venena pectoribus. Illustris quoque est illa, quam S. Basil. fusè persequitur, vbi mortem S. Ioannis Baptistæ vocat tragediam; Hanc, inquit, tragædiâ decollationis, Diabolus excitaui, Herodes confecit, Herodias saltauit, Baptista descendit in certamen, Euangelista narrauit, nimirum vbi diabolus victoriam desperauit in Ioannem, vertit arma, & Herodianis affectibus pro armis vsus viam aperit ad Baptistæ mortem. Eandem cædem Ioannis Baptistæ tanquam ludum gladiatorii, aut bestiarum describit B. Petrus Chrysologus. In areâ ait vertitur domus; Mensa migrat in caueam: sicut de pransoribus, spectatores: funere mutatur conuiuium: fit cibus cædes, & vinum transit in sanguinè; Finis apponitur natali, in ortu exhibetur occasus: conuiuiû in homicidium commutatur: Organa tragediæ personant secularem, intrat bestia in puellam, quærit amputare, non saltare: discurret fera, non femina: spargit iubas per ceruicem, non capillos: membra dilatat anfractibus: sæuitiæ crescit augmentis: fit grandis crudelitate, non corpore: & singularis fera vsque dum capiat prædâ: fremit ore, dentibus frenat: Ferrum non suscipit, sed producit. Allegoriæ affinis est Ironia, quia illa aliud vult significari, aliud dicit, hæc autè contrarium vult intelligi, sæpe ad irrisionè accommodata, vt clamate voce maiore, forsitan autè longius abest, aut dormit, vt excitetur. Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. Est etiâ huic similis Antiphrasis. Benedic Deo, & morere. His etiâ similis est Parabolæ, Paræmia, Aenigma. Parabolæ satis ex Euâgelij notæ sunt. Homo quidâ fecit cœnam magnâ, & misit seruos suos. Simile est regnû cœlorû decem virginibus. Sagenæ missæ in mare. Thesauro abscondito. Negociatori quærenti bonas margaritas. Paræmiæ sunt illæ. Canis reuertès ad vomitû. Nunquid & Saul inter Prophetas. Luc. vtique dicetis mihi: Medice cura te ipsû. Super arenâ ædificare. Enigma est. De comedente exiuit cibus, & de

Gal. 4.

Luc. 3.

Psal. 31.

Isa. 5.

Isa. 11.

Luc. 12.

Basil.

In 2. cap.

Luca.

Orat. 15.

Serm. 127.

Ironia.

3. Reg. 18.

Gen. 3.

Iob 2.

Luc. 14.

Matt. 25.

Matt. 13.

1. Pet. 2.

1. Reg. 10.

Luc. 4.

Matt. 7.

Enigma.

- Iudic. 14.* & de forti egressa est dulcedo; Sanguisuga duæ sunt filia, quæ dicunt affer, affer, Antequam obtenebrescat Sol, & lumen, & Luna, & reuertantur nubes post pluuiam, quando commouebuntur custodes domus, florebit amygdalus, impinguabitur locusta, dissipabitur capparitis, & totus ille textus, vbi de fenestris loquitur. Sunt etiam tropi Metonymia, & Synedochæ. Exemplum primi est. Auribus percipe terra: vbi id quod continet ponitur pro ipsis hominibus, qui sunt in terra. Exemplum secundi est. Verbum caro factum est: vbi caro, quæ est pars, ponitur pro toto. Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas in falces: vbi id, quod sequitur significat id, quod præcedit: scilicet erit pax, quando instrumenta bellica in instrumenta pacis vertuntur. Peccator videbit & irascetur; vbi vnus ponitur pro omnibus. Rursus ad tropos pertinent. Antonomasiæ, Epithetum, Periphrasis. Exemplum primi; Cum videritis abominationem, id est Antichristum. Rex virtutum dilecti, id est filij. Sic pro Paulo ponitur Apostolus, pro Christo Redemptor, pro Moysè legislator. Exemplum secundi. Misericors, & miserator Dominus, longanimis & multum misericors. Et, quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde? Exemplum tertij. Pro Iob. dicam: vir simplex ac rectus, timens Deum & recedens à malo. Bas. vocat auarum fraudatorem, raptorem bonorum Dei, & pauperum. Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, id est corpus. est enim circumloquutio quædam. Hactenus de Tropis.

Figuræ verborum, & exempla sacra. Cap. XIV.

- I** Am figurarum quoque præcipuarum afferam exempla, & à figuris verborum exordiamur. valde frequens est Repetitio, & multipliciter fit, prout varijs locis ponitur vox, quæ iteratur. Aliquando enim reperitur in initio, vt Paulus: Periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in solitudine, periculis in falsis fratribus. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione; feminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate surget in virtute, feminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Vox Domini super aquas. Vox Domini confringentis cedros. Vox Domini concutientis desertum. Illa est perelegans, qua Ecclesia vititur ex Greg. in vigilia Paschæ. Hæc nox est, qua peccatorum tenebras purgauit. Hæc nox est in qua destructis vinculis mortis, Christus ab
- Infe-

Inferis victor ascendit. Hæc nox est, quæ hodie per vniuersum mundum &c. vide longe pulcherrimam apud S. Nazianzenum in repetitione vocis popule mi, quam deinde concludens incredibilem, inquit, ex vobis, hoc frequenti, & sæpe repetito nomine voluptatem capio. Illa etiam S. Leonis præclara, dum repetit. Traxisti Domine omnia ad te &c. Nonnunquam repetitio in fine fit; Paulus: lapidati sunt, sciti sunt, in occisione gladii mortui sunt. Aliquando vtrouique. Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete. Greg. implet Spiritus sanctus puerum, & Cytharedum facit: implet pastorem armentarium, & Prophetam facit. Aliquando idem verbum in tota periodo cum gratia repetitur. Ber. accipiunt curas, vt viuant sine curis. Similiter cadens & similiter desinens est illud Augustini. Comparans diem natalem Martyris cum ipsa morte. Illo die, ex fastidioso matris utero in hanc lucem processit, quæ oculos carnis illecebrat: isto autem die ex profundissimo carcere in illam lucem discessit, quæ visum mentis illustrat. Ad prætiosam mortem iuste viuendo venit, ad gloriosam vitam iniuste moriendo perrexit. Ber. clamat mundus, ego deficio; clamat caro, ego inficio, clamat Dæmon, ego decipio, clamat Christus ego reficio, similis est Geminatio, siue Conduplicatio, cum varijs modis verba iterantur, vt habeat oratio maiorem vim. Cōsolamini, cōsolamini. Confurge, confurge. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas quæ continere non valent aquas. Gradationis exemplum est apud D. Paulum. Tribulatio patientiam operatur: patientia probatorem: probatio verò spem: spes autem non confundit. Hugo. Cogitatio praua delectationem parit: delectatio consensus: consensus operationem: operatio consuetudinem: consuetudo necessitatem: August. Creatus est homo, vt summum bonum intelligeret: intelligendo amaret: amando possideret: possidendo frueretur. Hieronymus, Lucerna, lampadis comparatione, pro nihilo est: lampas stellæ comparatione, non lucet: stellam lunæ confer, cœca est: lunam soli iunge, non rutilat: solem Christo confer, tenebræ sunt. Agnominatio est. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Ber. Dæmon futuram hominis gloriam vidit, & inuidit. Cypr. oculi tibi non sunt, quos Deus fecit, sed quos Dæmon infecit.] Synonima plura ponuntur aliquando ad maiorem vim, vt sequens vox sit, quasi prioris interpretatio. Diligam te Domine fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum,

*Orat. in Ap
pulsu. Aegi
pt. Episc.
Serm. 8. de
Pass.
Heb. 11.
Philip. 4.*

Geminatio.

*Isa. 40.
Isa. 52.
Jerem. 2.
Gradatio.
Rom. 5.*

*In Apo. ad
Pamach.*

*Agnomina-
tio.
Matth. 16.
De habitu
Virg.
Synonima.
Psal. 27.*

- meum, & sæpe fit iteratio non verbi tantum, sed plurium idem significantium. Non habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Nonne dissimulaui? nonne filii? nonne quicui? Antitheta sunt, quæ ex contrarijs constant, vel differentibus, quæ ad inuicem opponuntur, & multis modis, non in verbis solum, sed etiam in sententijs ponuntur.
- Psal. 5.* vt. Ecce tu pulchra es amica mea: ecce tu pulcher es dilecti mi. Sicut lilium inter spinas sic amica mea inter filias. Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios hominum. Paul. Maledicimur, & benedicimus, persecutionem patimur & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus. si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis viuetis. Illa pulcherrima. Quod in præsentibus est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. *Psal. Ser. 124. de Diuite & Lazaro.*
- Psal. 36.* Diuite & Lazaro. Diues bysso, Pauper squallore: auro Diues, Pauper fetore: Diues plumbeo decumbebat signate, iacebat durissima Pauper in terra: Diues ructabat epulas, fame pauper anhelabat: fundebat vina Diues, Pauper lachrymas: fatiatus Diues proiebat panes: micæ Pauper esuriens non habebat. Vfus oppositorum magnam habet & ventositatem, & vim, & magnam nobis suppeditat syluam Christiana Religio, cum ea coniugimus, quæ sibi aduersari videntur, siue de Christo Domino loquamur, siue de sanctis Martyribus, siue de contemptu rerum terrenarum, & exempla apud Sanctos extant plurima. Paul. nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Et cum infirmior, tunc fortior fio. Sic humilitas Christiana dicitur gloriosa, sic diues paupertas, dicente Paulo: tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Huc facit locus Gregor. Nazianz. qui virum philosophica mente præditum similem dicit arbori, quæ vt est in fabulis excisa floret, aduersus ferrum certat, morte viuunt, & sectione pullulat, & cum absumitur crescit, sic Philosophus afflictionibus inclarescit, ac vitæ molestias virtutis segetem existimat, contrarijsq. rebus ornatur.
- Correctio.* Correctio, cum corrigimus quod dictum est, & aliud loco eius ponimus. Interrogame, & ego respondebo tibi, vel potius ego interrogabo te, & tu responde mihi. Greg. Quid igitur miramur, fratres, Mariam venientem, an Dominum suscipientem? *ham. 33. in Euang.* suscipientem dicam, an trahentem? sed melius dicam trahentem

tem & suscipientem. Diminutio. Manus Domini tetigit me, plus significat, quam vox dicat, & Paulus. Post celebrata resurrectionis premia amplissima, concludit. Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote, & immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes, quod labor vester non est inanis in Domino: significans non modo non inanem, sed supra modum fructiferum esse. Reticentia. Si cognouisses, & tu. Anima mea turbata est valde: sed tu Domine vsque quo?

Diminutio.
Iob. 19.
1. Cor. 15.
Reticentia,
Luc. 19.
Psal. 6.

Figura sententiarum, & exempla. Cap. XV.

Apud aliquos qui figuras sententiarum enumerant, multae referuntur, quae ad locos argumentorum, vel argumentationes pertinent magis; vt sunt Definitio, Descriptio, Diuisio, Distributio partium, Enthimema, Dilemma, Expositio, Enumeratio; Aliquae praeterea a nobis positae sunt, cum de amplificatione, de affectibus, & de partibus orationis loquuti sumus, vt sunt: Incrementum, Congeries, Comparatio; Item sententiae, similitudines, exempla, Apologi, Parabolae. Praeterea inter figuratas sententias, merito ponimus omnes illos dicendi modos, seu figuras, in quibus a communi forma dicendi, ita discedimus, vt, cum possemus aliter dicere, tamen ex arte recipiat oratio nostra diuersum quasi habitum ab vsitato, & ordinario. Hoc enim est figurate loqui. Possent multa afferri exempla, nec videntur omnino tacenda, quia haec sunt, quae faciunt illustrem concionem, & excitant motus animorum. Habent orationes, aliquid figuratae loquutionis, cum inter dicendum significamus nos aliquid optare, & in votis habere, vt Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & Veinam attendisses ad mandata mea, facta fuisset sicut flumen pax tua. Cum adhortamur. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum. Dehortamur. Nolite fieri sicut equus & mulus. Comminamur. Vae qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperam. Exultamus. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Commiseramur. Quomodo sedet sola Ciuitas plena populo, facta est quasi vidua Domina gentium. Expostulamur. Vsque quo, Domine, clamabo ad te, & non exaudies? Obiurgamus. Haecine reddis Domino popule stulte, & insipiens? Detestamur. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Obsecramus. Obsecro vos ego

Multae species figuratae loquutionis.
Hierem. 9
Isa. 48.
Isa. 1.
Psal. 31.
Isa. 5.
Habac. 2.
Thren. 1.
Habac. 1.
Deut. 32.
Gal. 6.
1. Cor. 10.
Paulus

2. Cor. 10. Paulus per modestiam & mansuetudinem Christi. Inuitamus.
 Psal. 128. Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Preca-
 mur bona, benedictio Domini super vos. Imprecamur mala.
 Psal. 68. fiat habitatio eius deserta. Et erubescant impij, & deducan-
 tur in infernum, muta fiant labia dolosa. Juramus. Vivit
 Job. 27. Iob. 27.
 Psal. 131. Dominus, quia donec superest halitus & spiritus in me. Si
 Luc. 19. dederō somnum oculis meis, & palpebris meis dormitatio-
 nem, donec inueniam locum Domino. Ominamur, & præda-
 Psal. 108. cimus mala. Venient dies in te, & circundabunt te inimici
 Psal. 30. tui vallo. Deprecamur Deum, & tu Domine, Domine fac
 Psal. 50. mecum propter nomen tuum. Esto mihi in Deum protectio-
 Psal. 91. nem & in domum refugij. Promittimus. Docebo iniquos vias
 2. Cor. 1. tuas, & impij ad te conuertentur. Admiramur, Quam magni-
 Rom. 1. ficata sunt opera tua Domine? nimis profunda sunt facta co-
 1. Cor. 1. gitationes tuæ. Gratas agimus. Benedictus Deus, & Pater
 Ita ad Phi Domini nostri Iesu Christi: Et alibi ita orditur. Primum qui-
 lip. Coloss. dem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro vobis om-
 Thef. Tim. nibus. Gratas ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei
 quæ data est nobis in Christo Iesu: & ferme vbique D. Paulus
 gratias agit. Ex quibus intelligimus quàm S. Apostolus existi-
 maret initium aptum, hoc tam pium non artis humanæ, sed
 Sancti Spiritus artificium, quod Deum & homines simul con-
 ciliare possit, & ipsis deinde Epistolis sæpe gratiarum actiones
 Saluianus. interserit. Aliquando reprehendimus. Habet acrem reprehensio-
 Lib. 7. de tionem cum comparatione Saluianus. Pudeat vos Romani vbi-
 Prouid. in que populi, pudeat vita vestra: nullæ penè vrbes, lustris, nullæ
 sine libri. impuritatibus vacant, nisi illæ tantum in quibus Barbari esse
 ceperunt. Et miramur si miseri, qui tam impuri sumus? mi-
 ramur si ab hoste viribus vincimur, qui honestate superamur?
 miramur si bona nostra possident, qui mala nostra execratur?
 Sic Christus ad Apostolos, adhuc & vos sine intellectu estis?
 Matth. 15. Indignamur. Discedite à me omnes qui operamini iniquitatē.
 Psal. 6. Omnes hi modi & formæ dicendi meritò dicuntur figuratæ lo-
 quutiones, & vt apparet habent maiorem vim, quàm si esset
 sermo simplex, efficiuntque, vt Concionatoris oratio non lan-
 gueat, sed habeat spiritum quendam, ac vitam, si tamen Con-
 cionator induat ipse etiam diuersos affectus, & variam vocem
 atque actionem, prout sententiæ sic figuratæ requirunt; nam
 qui obsecrat, indignatur, obiurgat, miratur, optat, precatur,
 non debet eo modo dicere, vt qui simpliciter aliquid, vel do-
 cet, vel proponit: sed se quoq; ipsum in varias figuras, ac colo-
 res,

res, & quasi personas conuertere. Sed præter has quædam sunt
sententiarum figuræ, quas vt præcipuas, & in oratione, si re-
ctè adhibeantur, maximè dominantes paulò fufius illustrari
debet exemplis. Sit prima ex his Emphasis. Quid est homo
quod memor es eius, aut filius hominis? Me igitur non timebi-
tis, qui posui arenam mari terminum suum? Puer natus est no-
bis, & filius datus est nobis. Hæc figura orationi magnam
vim adhibet, cum verba, vel Scripturæ sacræ, vel alia ponderā-
tur diligenter, adhibito etiam eo modo pronuntiandi, & ge-
stuum, quem res ipsa exigit. Apostrophe etiam ad omnes affe-
ctus, tam lenes, quàm graues multum valet. Quid est tibi mare,
quod fugisti? & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum? Et
filij hominum vsquequo graui corde? Vtitur Apostrophe ad ab-
sentes cum descriptione quadam efficaci D. Bern. Vbi appellat
ad Tribunal Christi Iesu Tuum (inquit) Domine Iesu tribunal
appello: tuo me iudicio seruo: tibi committo causam meam.
Domine Deus Sabaoth qui iudicas iuste, & probas renes, &
corda, cuius oculi sicut fallere nolunt, ita falli non possunt: tu
vides qui tua, vides qui quærunt, & sua] Egregia item est il-
la eiusdem ad corpus. Propterea noli ò corpus, noli præripere
tempora: potes enim impedire animæ salutem suam, operari
non potes: Et paulo post. Nobilem hospitem habes, ò caro, da
honore hospiti tanto &c. D. Chryf. alloquitur crucem, & vin-
cula Sanctorum Petri, & Pauli. Apostrophe cum fit ad Deum,
debet fieri cum magno affectu, & reuerentia, ac dulcedine in
verbis, & voce, ac gestu. Si fiat ad Christum in Sanctissimo Sa-
cramento, & opportunè, & cum affectu fiat, alloquendo Do-
minum ac si præsens oculis cerneretur, vt auditores aduertant
sibi Deum adesse præsentem, vix dici potest quantus motus,
se excitari possit, in animis omnium. Apostrophe ad Christum
crucifixum, cum fit in fine concionis, vel aliàs, non debet esse
longa, nec fiat in omni concione, aut nimis crebrò, sed vbi Cõ-
cionator sentit se aliquo modo commotum, vt & alios commo-
ueat. Cum Apostrophe ad homines fit, siue obiurgando pec-
catorem, siue familiariter quodammodo interrogando, & cõ-
municando quæ ad eius animam spectant, siue interdum lau-
dando, si locus requirat, debet apparere in Concionatore sin-
cera amoris significatio, ac desiderium, ac zelus salutis eo-
rum. Multum valet tempestiua exclamatio. Paul. ò altitudo
diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei: quàm incomprehensibi-
lia sunt iudicia eius. Et ò generatio incredula, quamdiu vos

Emphasis.
Psal. 8.
Hier. 5.
Isa. 9.

Apostrophe.
Psal. 113.
Psal. 4.
Epist. 1.

Serm. 6. de
Adu. Do-
mini.
Homil. de
SS. Petro,
et Paulo.

Exclamatio.
Rom. 11.
Matth. 17.

N n patiar

Serm. 48.
ad fratres
in vere.

patiar? Augustinus, ò auaritia abyssus insatiabilis, semper famelicis, semper doles, semper tristaris in cunctis? ò pelus interminabilis, ò famelica rabies, ò rabies omni fine carens, Locum ferè habet post rei narrationem, vel probationem: interdum, cum res magna proponitur in media narratione per parenthesis interijcitur, explicando affectum quem tota narratio continet. Post narrationem subijcitur Acclamatio, græcè Epiphonema quæ sententiam continet. Cum exarierit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo Euf: Em: quàm beata ætas, quæ nec dum Christum potest eloqui, & iam pro Christo meretur interfici. Hyperbole. Aquilis velociore, Leonibus fortiores: Venit Ioannes Baptista neque manducans, neque bibens; Qui modus loquendi non continet mendacium, sed significat rem, de qua est sermo, tantam esse, vt explicari nisi per excessum, non possit. Ambr. agens de S. Agnetis ætate, fuit ne in illo corpuscule vulneri locus? Et quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret. Nouum martyrij genus, nondum idonea pœnæ, iam matura victoriæ.

Epiphonema
Psal. 2.
Euseb. de
Innoc.
Hyperbole.
2. Reg. 1.
Matth. 11.

Sequuntur aliæ figura Sententiarum. Cap. XVI.

Transitio.

Transitio est figura, quæ ad ordinem ac diluciditatem necessaria sepe est, non solum utilis. Valet etiam ad docilitatem captandam, & renouandam attentionem, quia relicit animum auditoris, Aristoteli in suis libris frequentissima, & viris doctis. Diximus paulò ante nonnihil de ea. hæc addantur quasi exempla. simplicissima est vt si dicam: satis multa de primo capite: veniamus ad alterum. Illæ magis artificiosæ sunt, satis multa de malis, quæ ab ira proueniunt, nunc de commodis dicamus, quæ mansuetudo affert. Si præcesserit sermo de alicuius virtutis nobilitate, V. g. castitatis: Atqui frustra erit omnis sermo de excellentia castitatis, nisi quædam attexamus contra luxum in cibo, ac potu, & vestitu, vel magna sunt quæ diximus, longè maiora quæ restant dicenda. Vidimus quæ fugienda, iam quæ facienda videamus. Vidimus mali grauitatem, quæramus opportuna remedia. Nihil videtur posse addi ijs quæ diximus de peccati grauitate, & tamen leuissima solâ attigimus. Audite iam quod præcipuum est, & similia prout ordinis ratio fert. Chrysof. Nec verò peccata solum purgat oratio, sed pericula etiam grauissima depellit. Præoccupatio, multi dicunt quis ostendit nobis bona? Signatum est, & cat.

De orãdo
Deo lib. 1.
Præoccupatio.
Psal. 4.

Nunquid iniustus est Deus? Absit. Interrogatio: quæ fit multis modis. Affirmantis est. Nonne Deo subiecta erit anima mea? q. d. omnino ita erit. Quare fremuerunt gentes? ridentis est. Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate? indignantis est: Domine Dominus noster quam admirabile est nomen tuum? admirantis est. Quid retribuam Domino pro omnibus? dubitantis est. Quare tristis es anima mea? Corrigentis, vel adhortantis est. Aliquando fit interrogatio cum responsione, quam vocant Subiectionem. Hieron. Paupertatem times? sed beatos pauperes Christus appellat. Laborem times? at nemo Athleta sine sudore coronatur. de cibo cogitas? sed fides famæ non timet. quo in genere, quia pulcher est, quâuis abundemus nostris, nolo tamen locum Senecæ omittere, vbi hortans vt si quid ab aliquo patimur, excusamus, ait Puer est? ætati doneatur: nescit an peccat. Pater est? aut tantum profuit, vt illius iâ iniuria ius sit; aut fortassis ipsum, hoc meritum eius est, quo offendimur. Mulier est? errat. Iustus est? necessitati, quis nisi insipiens succenset? læsus est? non est iniuria, pati, quod prior feceris. Iudex est? plus illius credas sententiæ, quam tuæ. Rex est? Si nocentem punit cede iustitiæ, si innocentem, cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile muto? imitaris illud, si irascaris. Morbus est, aut calamitas? ergo leuius transiliet sustinentem. Deus est? tam perdis operam, si irascaris, quàm cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir est, qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari.]

Commoratio cum circa idem diu moratur oratio. Misere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam: rursus, Et secundum multitudinem miserationum tuarum, Iterum addit, Amplius laua me, Et adhuc à peccato meo munda me. Tibi soli peccaui. Præceptum est Ciceronis, vt quando locum aliquem præ manibus habemus, in quo præcipua vis persuasio- nis est, ibi commoremur, & varijs eum sententijs modisque versemus. Recè & modo laudatus Seneca de oratione sui Phi- losophi loquens, respondet. Hunc (inquit) illorum affectum, (loquitur de contemptu pecuniæ) vbi videris, vrge, hoc pre- me, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauil- lationibus, & cæteris acuminis irrisi ludicris. Dic in avaritiâ, Dic in luxuriâ. Cum profecisse te videris, & animos audien- tium affeceris, insta vehementius. Verisimile non est quantum proficiat talis oratio, remedio intenta, & tota in bonum au- dientium versa.] Adijciamus & Plin. minoris, qui magnus

N n 2 sanè

Rom. 3.

Interroga-
tio.

Psal. 61.

Psal. 2.

Psal. 51.

Psal. 8.

Psal. 115.

Psal. 41.

Subiectio.

Epist. 1. ad

Heliod.

Lib. 2. de

Ira c. 30.

Comoratio.

Psal. 50.

Epist. 1. ad

Heliod.

Epist. 1. ad

Heliod.

Epist. 1. ad

Heliod.

Epist. 108.

In loco ne-

cessario, &

gravi debet

oratio persi-

stere, & com-

morari.

l. 1. ep. 20.

- fanè fuit Orator, sententiam. Præuaricatio est transire dicēda: præuaricatio etiam cursim, & breuiter attingere, quæ sunt inculcanda, infigenda, repetenda. Nam plerisque longiore tractatu vis quædam, & pondus accedit: vtque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis, quàm mora infigitur.] In libro suo Ecclesiastes toties redit ad eandē sententiam, quod omnia sint vanitas, & afflictio spiritus. Hieron. finem iungo principio, nec semel meminisse contentus. Ama scientiam scripturarum, & amabit te sapientia Nazian. diu immoratur, quod studia humaniorum literarū Christianis interdixit Iulianus, & hoc maximè vrget. Sufsentatio est, cum suspensos aliquandiu tenemus auditorum animos ad excitandam expectationem, antequam rem dicamus, vt clarius, vbi audierint, eius vim naturamque intelligant: vt si dicam. Accusauerunt Pharisei Christi Discipulos, at quo crimine? Num quod graue aliquid commiserint, & pessimo plebem exemplo offenderint? Num quod templum violauerint, Moisen execrati sint? Quid fuisse putatis criminis? Non lauant manus cum panem manducant. Vbi quid magnum, & inexpectatum dicere volumus, figura hæc apta est.
- Ad Demetr.** Extenuatio. Reg. Quem persequeris Rex Israel? canem mortuum, & culicem vnum. Concessio est cum aduersario aliquid concedimus ex his, quæ obijcit; Proba me, & scito cor meum, & vide si via iniquitatis in me est. August. quò vobis ambulare vias difficiles & laboriosas, quærite quod quæritis; sed ibi quærite, vbi est: beatam vitam quæritis in regione vmbre mortis? sed ibi non est. Bern. vbi concedit Abbates Cluniacenses habuisse facultatem à Sede Apostolica, sed nihil hoc eis profuturum apud Deum. Inuersio, cum quod obijcitur assumimus pro nobis. Etiam Domine, nam & catelli comedunt de micis, &c.
- Contra Iulianum.** **Sufsentatio.** **Extenuatio.** **1. Reg. 24.** **Concessio.** **Psal. 138.** **Epist. 1.** **Inuersio.** **Matt. 15.** **Lib. 8. de Prouid. in fine.** **Reticentia.** **Li. De Speculis.**
- Saluanus loquens contra quosdam Christianos, qui seruos Dei persequerentur, licet non occiderent. Latrones (ait) hoc pro verbo vti solent, vt quibus non auferunt vitam, dedisse se dicant; sed in Vrbe illa, non tam hominum fuerunt hæc beneficia, quàm legum: interfici enim indemnatum quemcunque hominem, etiam duodecim tabularum decreta vetuerunt. Ex quo agnoscitur, quod magna illic prærogatiua Dominicæ religionis fuit, Vbi ideo tantum seruis Dei licuit euadere, quia à pagano iure defensi sunt, ne Christianorum manibus trucidarentur.] Reticentia est, cum aliqua dicimus, & alia significamus taceri à nobis. Hieron. Prudens lector intelligit quid taceam, & quid magis tacendo loquar. Cypr. pudet, (ait) referre, quæ dicun-

dicuntur, pudet accusare, quæ sunt, agentium strophas, adu-
terorum fallacias, mulierum immunditias, scurriles iocos, pa-
ralitos sordidos . Est item figurata loquutio libertas quædam *Iob 7.*
bona in loquendo . *Iob .* Quare posuisti me contrarium tibi ? *Iob 21.*
Nunquid bonum tibi videtur &c. Quare impij viuunt &c.

Descriptionum species, & prudentia in eis seruanda.

Cap. XVII.

Postremo loco earum figurarum exempla subijciam, quæ
orationem maximè illustrant, & amplificant, & magnam
vim ad commouendos animos habent. Ex sunt, quæ rem ante
oculos ponunt, describentes res, personas, actiones, & facta,
quæ communi vocabulo dici possunt Descriptiones. Huc perti-
net Prosopopeia, cum persona introducitur. Ætopeia, quæ mo-
res exprimit, ac describit. Imago, quæ ad modum picturæ rem
colorat, ac depingit. Sermocinatio, cum sermo personæ datur,
seu veræ, seu fictæ. Euidencia, quæ rem euidenter sub oculis
ponit, quæ dicitur Græcis *ivoryia*. Hæc enim in descriptioni-
bus curare oportet, vt rem euidenter representemus, ita vt vi-
dere videantur oculi, & aures audire, id de quo est sermo, tan-
quam non narretur, sed in conspectu ipso geratur. Non enim
facis efficit (inquit Quintilianis) neque, vt debet, planè domi-
natur oratio, si vsque ad aures volet, atque ea sibi iudex, de
quibus cognoscit, narrari credit, non exprimi, & oculis mentis
ostendi.] Et paulo post, modum ita describendi ponit, cum
ait. Atque huius summæ (iudicio quidem meo) virtutis, fa-
cillima est via. Naturam intueamur: hanc sequamur: omnis
eloquentia circa opera vitæ est: ad se refert quisque, quæ au-
dit, & facillimè accipiunt animi, quod agnoscunt.] illud aduer-
tendum est, solere quosdam Concionatores terere tempus in
descriptione rerum inutilium, & his delectationem aucupari
curam. Nunc Aurora in quadriga describitur, aurea refulgēs
coma. Nunc irati maris tempestas, Nunc gemmeus camporū
ornatus, Nunc floridus gemmarum splendor, Nunc lusciniæ
cantus, & alia modi eiusdem. Plato, irridet eos poetas, qui in
eo positi sunt, vt curruum fragorem, ventorum sibilum, gran-
dinis strepitum, tubarum clangorem, voces canum, & auium
exprimant, probas autem, & honestas hominum actiones negli-
gant. Multo æquius quàm Poetæ irridendi sunt illi, qui loquen-
tis Dei referentes personam, & tempore abutuntur, & suo mu-
nere,

Na 3 nere,

In quibus re-
bus Descri-
ptiones fieri
debet.

Lib. 8. c. 3.
Energia quo-
modo fiat.

Descriptio-
nes leues fu-
giendæ.
Lib. 3. de
Repub.

nere, dum describunt confictum armorum, apparatus palatii, triumphum Imperatoris, venationis industriam, plantarum & animalium formas, & alia eiusdem generis, cum (vt idem subiicit plato) prohibitum sit insanire, aut insanientibus se similem reddere. Non equidem nego aliquas huiusmodi descriptiones apud Sanctos Patres nonnunquam reperiri, sed id faciunt, vt ex his aliquid spirituale manifestum appareat, & motum animorum excutiant, non vt eloquentiam in rebus vanis exercent. Quare in applicatione earum rerum sensibilibus toti sunt, quod cum fructu, & cum gratia etiam fit. Sed multi hodie prope accommodatione neglecta, & utilitate posthabita, id solum artificiosis descriptionibus agunt, vt aures oblectent audientium, suamque facultatem ostentent, & si quid applicent, id parum est, cum in similitudine multum artis adhibeant, & de his hic loquor. Quid quæso hæc ad euangelizandum? Quid nugis ad Seria, & Sacra? Quid agit ars histrionica, & Poetarum nequæ in suggestis Christianorum, vnde Christus crucifixus predicari debet? An desunt eloquenti graua argumenta, in quibus ingenium, & linguam occupet, & quantumcumque habet facultatis, exhauriat? An angustus est ad spatium diuinæ scripturarum campus? An desunt inter homines vitia, quæ corrigantur, quibus ciuitates Diaboli, iniquorum opera, accensæ sunt longè vehementius, quam fornax Babilonis? Quanto vtilius, & nobilius sese exercent, describendo statum miserabilem peccatoris? Luctas in morte? Martyrum pugnas aduersus tyrannos? Dæmonum tentationes? peruersos mores hominum mundanorum? religiosæ vitæ tranquillitatem? Christi patientis labores? damnatorum pœnas, & sexcenta alia, quorum exemplis referta sunt Sanctiorum Patrum volumina? Sed ponamus aliquot descriptionum exempla, quæ non puto molesta legentibus fore, tum quia id existimo in Concionatoris facultate præcipuum, vt norit, quæ dicit, quasi ante oculos ponere, atque euidenter ostendere, tum vt è scripturis, ac Patribus habeat, vnde hanc, vt Fabius vocat summam virtutem imitetur.

Descriptiones locorum Actionum Personarum ac Morum.
 Cap. XVIII.

Cap. 1.

Primò solent fieri aliquando rerum descriptiones, vt locorum temporum, regnorum, rerum creaturarum denique omnium. In lib. Hester describitur conuiuium Assueri.

Instit Rex septem diebus conuiuium præparari in vestibulo hor-
 ti, & nemoris, quod regio cultu, & manu constitum erat, & pen-
 debant ex omni parte, tectoria aerei coloris, & carbasini & hya-
 cintini, sustentata funibus byslinis, atque purpureis qui eburneis
 circulis inferti erant, & columnis marmoreis fulciebantur: Le-
 dent quoque aurei, & argentei super pauimentum smaragdino,
 & pario stratum lapide dispositi erant, quod mira varietate pi-
 ctura decorabat: bibebant autem qui inuitati erant aureis po-
 culis, nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum. Isa. 30. descri-
 bitur Inferni baratrum sub nomine Tophet, Præparata est ab-
 heri Tophet à Rege præparata, profunda, & dilatata nutrime-
 tum eius ignis, & ligna multa, flatus Domini, sicut torrens sul-
 phuris succendens eam. Ambr. Describit Reipublicæ benè cõ-
 stitutæ formam in Apibus, & earum Regis dignitatem, & obe-
 dientiam, quam ei præstant omnes exactissimam. Post hæc, exer-
 citia quoque earum circa flores colligendos, & mellis opus.
 Processus est (inquit) per rura redolentia, vbi inhalantes horti
 floribus, vbi fluens riuus per gramina, vbi amæna riparum, &
 illic ludus alacris iuuentutis; illic campestre exercitium, illic
 curarum remissio; opus ipsum suaue floribus; de herbis dulci-
 bus fundamenta prima castrorũ ponuntur. Quid enim est aliud
 castrum, nisi quædam castrorum species? Denique ab his præsepi-
 bus apum, fucus arcetur, quæ castra quadrata tantum possunt
 habere, in quibus minuta, ac rotundæ cellulæ connexionione sui
 inuicem fulciuntur. Quis Architectus eas docuit hexagonia
 illa cellularum, indiscreta laterum æqualitate componere? ac
 tenues inter domorum septa ceras suspendere, stipare mella,
 & intenta floribus horrea nectare quodã distendere? Sic Dei
 magnificentiam & gloriam ostendit.

Li. 5. Exã.
c. 21.

Secundò, Aliquando fit descriptio actionum variarum, &
 Job 39. describit equum paratum ad bellum, gloria narium,
 eius terror: terram vngula fodit: exultat audacter: in occursum
 pergit armatis; contemnit pauorem: nec cedit gladio: feruens,
 ac fremens sorbet terram: nec reputat tubæ sonare clangorem:
 vbi audiuit buccinam, dicit vah: procul odoratur bellum, ex-
 hortationem Ducum, & vlulatum exercitus. Isa. 3. descriptio
 est luxus, ac superbix muliebris, & pœnarum, ob id eis impen-
 dentium. Pro eo, quod eleuata sunt filix Syon, & ambulauerunt
 extento collo, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & am-
 bulabant pedibus suis, & composito gradu incedebant, decal-
 nabit Dominus verticem filiarum Syon, & Dominus erinem.

Descriptio-
nes actionũ

**Serm 8. de
Sanctis.****I. De Elia,
et 1er. c. 8.****II. De Ascen-
tes.****De Nabu.
c. 5.****Vlt. lib. de
Sacerd. in
fine.****Descriptio
personarum.
Iof. 9.**

earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia & cat. Et erit pro suaui odore factor; & pro crispanti crine caluitium; & pro fascia pectorali, cilicium. August. describit necem Sanctorum Innocentium. Grande martyrium, inquit, crudele spectaculum, eximitur machera, & nulla interuenit causa, sola stridet inuidia, testis est ipsa natura, quæ pugnabat in martyres, cum tyrannus iaciaret infantes. mater crines capitis dissabat, quæ ornamentum capitis amittebat, pugnabat mater, & carnifex, ille trahebat, illa tenebat, & alia quæ sequuntur. Ambros. item describit curas & sollicitudines famulorum, qui seruiunt Dominis gulosis in parandis cibarijs. Obsonator, inquit, est, qui antequam luceat, fores pulsat alienas, & tanquam bellum imminet, excitat dormientes, turbatum vides; anhelantem aduertis: interrogas quæ causa turbationis? Poscit, inquit, Dominus meus, ubi vinum melius vaneat, ubi phasianus pinguior, ubi piscis recentior: curstat per diuersa, & cum inuenit, summo cursu properat: & post pauca: Curritur ad coquinam. Fit ingens strepitus; fit tumultus, tota exagitur familia; maledicunt omnes, quod nulla eis requies. tandem aliquando dà requiem coquo; Sileat aliquando domus à multis perturbationibus huc illucque discurrentium; vacet fumo, & semiuultuorum nidore non coquina; sed carnificina; putes prælium geri, non portari prandium, ita sanguine omnia natant. Basil. Describit historiam cuiusdam mendici vendentis vnum ex filijs in summa ægestate; quam etiam narrationem habet Ambros. & vterque summa eloquentiæ vi ad excitandam in pauperes misericordiam, & odium contra diuitum crudelitatem vtitur. D. Chrysostr. vt ostendat periculum, quod animarum pastores suscipiunt, describit maximi belli apparatus: dein ipsas prælij calamitates; inde colligens quanto grauius sit bellum, quod nobis inferunt tartaræ Demonum Phalanges, quanto acriores impetus: cui tamen bello Sacerdos imperitus, ac rudis præficatur.

Tertiò, Personarum sæpe sunt descriptiones. Ios. describuntur Cabaonitæ, quasi peregrini de longe venientes. Tulerunt sibi cibaria, saccos veteres afinis imponentes, & vtres vianarios scissos, atque confutos, calceamenta que perantiqua, quæ ad indicium vetustatis pittatijs consuta erant, induti veteribus vestimentis panes quoque quos portabant ad viaticum, duri erant, & in frustra comminuti. Isa. 30. proponitur Dei iudicis

dicis persona . Ecce nomen Domini venit de longinquo , ardens furor eius , & grauis ad portandum , labia eius repleta , sunt indignatione , & lingua eius quasi ignis deuorans . spiritus eius quasi torrens inundans vsque ad medium colli , ad perdendas gentes in nihilum . Describitur Esther cum duabus ancillis cap. 15 . cum supplex accessit ad Assuerum : & Iudith c. 10 . cum sua Abra ad Olophernem . 1 . Reg. 17 . Persona describitur Goliath . Et egressus est vir spurius de castris Philistinorum , nomine Goliath altitudinis sex cubitorum , & palmi , & cassis ærea super caput eius , & lorica squamata induebatur . Porrò pòdus lorice eius quinque millia siclorum æris erat , & ocreas æreas habebat in cruribus , & quæ sequuntur , stansque clamabat aduersus phalngas Israel : quare venistis parati ad bellum ?

Quartò , maximè autem solent personarum mores cum fructu describi ; tam in bonum , quàm in malum , significando proprietates earum singulares . Prou. 6 . Homo apostata vir inutilis ; graditur ore peruerso ; annuit oculis ; terit pede ; digito loquitur ; prauo corde machinatur malum ; & omni tempore iurgia feminat . Chrysof. depingit viri mansueti mores ex vna parte , & irati ex altera ; comparans iratum foro , vbi est multus euntium , & redeuntium clamor , camelorum , mulorum , argentarijs , & ararijs vtrinque eudentibus . At mitis solitudinis , ac montis vertici similis est , auram habenti suauem , purum radium , pura fontium fluentia , multas florum amenitates , ac plantis vernantium pratorum , & hortorum floribus frondentium , & aquis viridantium , irriguis , vbi aues canoræ concentum efficiunt musicum , & zephyrus arborum folijs sensim aspiras , & rosæ , ac violæ , ac flores se leniter inclinantes , & aqua à vertice montis per riuos spontè defluens , & subiectis lapillis quieto sono sensim obmurmurans voluptatem oculis hominum ingerit . Subijcit Chrysof. applicationem ; neque enim , ait (& notet Concionator verba) vt prata describeremus , nec vt ad ostentationem verba produceremus hanc attigimus similitudinem , sed vt appareat , quanta sit viri mansueti , & longanimis voluptas , qui zephiri lenitatem , & quietem imitatur , & admonitio eius , nihil habens austerum canoras aues imitatur , & alia ibi amplificat . D. Bern. describit detractores hoc modo . Aliorum acta curiosè obseruant , derogandi non imitandi causa ; torquentur in bonis seniorum suorum , malis pascuntur . Videas ambulare seorsum , conuenire sibi , & sedere pariter , moxque laxare procaces linguas in detestandum susurrium : vna vni coniu-

Descriptio
morum .

Hom. 29.
ad Pop.
Antioch.
contra ira
scntem .
Irati & mansueti descriptio .

Serm. 24.
in Cant.
Descriptio
Detraкторis .

coniungitur, nec spiraculum incedit in eis, tanta est lidido detrahendi, audiendive detrahentem. ineunt familiaritatem ad malè dicendum; concordēs ad discordiam, conciliant inter se inimicissimas amicitias, & pari, consentaneæ malignitatis affectu, celebratur odiosa collatio, sicut egere quondam Herodes & Pilatus in die Dominicæ passionis. Inuidum describit multis verbis Cyprianus Vultus minax; toruus aspectus, pallor in facie; in labijs tremor: stridor in dentibus; verba rabida; effrenata conuicia; manus ad cædis violentiam prompta, etiam si a gladio interim vacua; odio tantum furiatæ mentis armata.] Iratum verò depingit Sen. Vt autem scias non esse sanos, quos ira possedit, ipse illorum habitum intueri: nam furentium certa indicia sunt. Audax, & minax vultus; tristis frons; torua facies; citatus gradus, inquietæ manus; color versus, crebra, & vehementius acta suspiria; ira irascentium eadem sunt signa; flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exastuante ab imis præcordijs sanguine: labia quatiuntur; dentes comprimuntur: horrent, ac subriguntur capilli: spiritus coactus, ac stridens, articulorum se ipsos torquentium sonus; gemitus, mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & comploræ sapius manus; & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque minas agens: fœda visu, & horrenda facies deprauantium se, atque intumescantium: nescias vtrum magis detestabile vitium sit, an deforme.]

Descriptiones per Imaginem, & fermocinationem. Cap. XIX.

QVINTO, sæpissimè descriptio fit cum apposita similitudine, vt magis appareat; & solet dici Imago latinis, & apud Græcos. Matth. Quoties volui congregare, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, & nolui. Iob. Ecce Behemoth quem feci tecum, fœnum quasi bos comedit, fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius: stringit caudam suam quasi cedrum, nervi testicularum eius perplexi sunt: ossa eius velut fistulæ eris: cartilago eius quasi laminæ ferreæ: sub vmbra dormit, in secreto calami, & in locis humentibus, & alia. D. Chryf. in primam ad Cor. 9. habet descriptionem peccati: si quis, ait, rex barbarorum seruus fiat, omnium est miserimus, sic qui in peccato viuunt; barbarum namque peccatū est, & subiicit, si quis pictor effingeret, non sanè mihi errare videretur, si in hunc modum id pingeret; fœminā quandam inf-

Descriptio
Inuidi.
In libr. de
zelo & liuore.

Lib. 1. de
Ira. c. 1.
Descriptio
Ira.

Descriptio
per Imaginē.
Matth. 23
Iob 40.

Descriptio
peccati.
D. Chryf.
Hom. 9. in
1. ad Cor.

in feræ similitudinem, barbaram, ignem efflantem, horrendâ, nigram, quales externi poetæ scyllas effingunt, Innumeris enim manibus, nostris insidiatur cogitationibus, & inopinantes aggredditur, omnia dilacerat more canum, clanculum mordentium. Et consequenter in particulari depingit aliquem ex peccatoribus, quem (inquit) vultis priori loco pingamus, num cupidum & rapacem hominem. Vide ipsum Chryostomum si placet. Nazian. loquens de matre Machabeorum: Non secus ac auicula, inquit, pullos suos arripiente angue, aut alia quapiam insidiatrice bellua, circumuolabat, stridebat, obsecrabat, certantes adiuuabat, nihil denique non dicebat faciebatque. quo illos ad victoriam paratioris, instructioresque redderet. cruoris guttas rapiebat, fragmenta membrorum excipiebat, reliquias adorabat, hunc colligebat, illum porrigebat, alium parabat. Aug. proponit quandam tabulam, quam contra Epicureos ponentes finem in voluptate, ad ingerendum eis pudorem proponebant alij Philosophi, quam supra proposui in alium finem, nec est necesse repetere. Ad eundem modum, ait (Augustinus) posset depingi tabula, ubi virtutes, humanæ gloriæ seruiant; licet enim ista gloria delicata mulier non sit, inflata tamen est, & multum inanitatis habet: Vnde non ei dignè seruit Soliditas quædam, firmitasque virtutum, vt nihil prouideat prudentia, nihil distribuat iustitia, nihil toleret fortitudo, nihil temperantia moderetur, nisi vnde placeatur hominibus, & ventosæ gloriæ seruiatur. Hugo volens ostendere aliquorum Deum (vt Paulus ait) esse ventrè; dicit horum templum esse coquinam, altare mensem, ministros esse coquos, sacrificia pecudes, aues, pisces cum varijs odoribus, & saporibus, loco thimiamatum. Est eadem figura apud Ambr. ubi Herodem alloquens, cum ei Io. Baptistæ caput allatum est, ait, Intrare, Rex acerbissime, tuo spectacula digna conuiuio: porrige dexteram, ne quid seuitiæ tuæ desit, vt inter digitos tuos riuus defluat sacri cruoris. Cerne oculos in ipsa morte, sceleris tui testes, auersantes conspectum deliciarum: clauduntur lumina, non tam mortis necessitate, quam horrore luxuriæ. Os aureum illud exanguis sententiâ ferre non poterat conticescit, & adhuc timetur. Sexto, Sapissimè in his describendi modis datur personis sermo, seu verè, seu fictè. Prou. 1. Sapientia foris prædicat: in plateis dat vocem suam: in capite turbarum clamitat: Vique quo paruuli diligitis infantiam, & stulti, quæ sibi sunt noxia cupient? conuertimini ad correptionem. Sap. 2. Dixerunt Impij apud se cogitantes non rectè: exiguum, & cum tædio

Hom 7. de Mach.

Li. 5. de Ciuit. c. 20.

Ibidem. Descriptio Vanagloriæ.

De Claustro Animate lib. 2. c. 9.

Descriptio Culæ.

Lib. 3. de Virgin.

Descriptio cum sermone natione.

dio est tempus vitæ nostræ, venite ergo & fruamur bonis, quæ sunt, utamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Sic possumus introducere Christum eleemosynam petentem. Da mihi ex eo, diceret Christus, quod tibi dedi. Quid enim attulisti, quando venisti? Omnia quæ creauit, creatus, hic inuenisti: nihil attulisti, nihil hinc tolles. De meo mihi quare non donas? tu plenus es, & pauper inanis est. Primordia vestra attendite: ambo nudi nati estis. multa hic inuenisti, nunquid tecum aliquid attulisti? De meo, quæso, da, & reddo: habuisti me largitorem. facito debitorem, habeam te feneratorum. Pauca mihi das plura reddam; terrena mihi das, cælestia reddam: temporalia mihi das, æterna reddam: te ipsum tibi reddam, quando te mihi reddidero. Idem August. per Profopopeiam inducit Ecclesiam Philadelpheam, se, suamque causam defendentem. Ambros. Introducit mare, quod conqueritur contra auarum, & inquietum mercatorem. ò inexplebilis auaritia mercatorum cedit tibi pelagus, & mare inquietudinem tuam non potest sustinere, toties recurrentibus mercatoribus exaratum. Erubescere Sidon (ait Mare) hoc est, meos fluctus negociator arguis, cum sis ipse fluctibus inquietior. Erubescere velut pudore, quoniam periculo non moueris. Verecundiores venti sunt, quam nostræ cupiditates: illi habent otia sua, nunquam vestra quærendi studia feriantur aliquando otiosa tempestas est, nunquam vestra nauigia otiosa sunt. Versatur vnda sub remige, quando quiescit à flamine] Est & elegans

Lib. 1. contra Epist. Parm. c. 6 De Elia & Ierunio c. 19.

Lib. 2. de Virgin. Profopopeia.

eiusem Ambrosij Profopopeia. loquens de Beata Tecla proiecta Leoni ad deuorandum. Cernere erat lingentem pedes bestiam, cubitare humi, tuto testificari sono, quod virginis corpus violare non posset, Ergo adorabat prædam suam bestia, & propriæ oblita naturæ, naturam induerat, quam homines amiserant. Videres quadam naturæ transfusione, homines feritate indutos, sauitiæ, imperare bestia: bestiam exosculatam pedes virginis, facere quod homines facere deberent; tantum habet virginitas admirationis, ut etiam Leones mirentur. non impastos cibus flexit: non citatos impetus rapuit; non stimulos ira exasperauit: non vsus decepit assuetos: non ferus natura possedit: Docuerunt religionem, dum adorant martyrem: Docuerunt castitatem dum virgini nihil aliud nisi plantas exosculantur; demissis in terram oculis tanquam videret.

In epist. de obitu Blefilla.

Hier. introducit Blefillam mortuam alloquentem matrem suam, Paulam.

Paulam. Si vnquam me amasti mater &c. Iterum introducit Christum ad eandem Paulam sermonem habentem. Irascris Paula, quod tua &c. Sicut etiam Basil. in hom. super illa verba diuitis, qui nocte se alloquens dicebat. Quid faciam? destruiam horrea &c.

Memoria. Cap. XX.

Memoria quam sit Concionatori necessaria palam est. qui enim ab ea multum laborat, vix ad hoc munus idoneus iudicari potest: sed cum à natura magis, quàm ab arte pendeat, nec multum præceptis inuuetur, paucis hanc partem absolvam. Quæ de artificiosa memoriæ locis, & imaginibus traduntur, si cui placent ex authoribus petat, fortasse commodius plerisq. succedet, si non alligent sese huic arti; sed ipsimet sibi, vt res feret, signa aliqua forment. Hæc mihi communia videntur fore subsidia. Primum. Cura, vt quæ dicitur es rectè intelligas. Cum enim memoria intellectiua non aliud sit, quàm vis quadam retinens, & conseruans, quæ intellectus percipit, difficile retineri possunt, quæ non benè percepta sunt. Frequenter etiam versare necesse est, quod recordari vis, quia consuetudo est altera natura, & Aristoteles lib. de Memoria, & Reminiscencia ait: memoria est positio sub ordine, & frequens meditatio per reminiscenciam. Secundò. Aduerte, in rebus, quas dicitur es, methodum, & ordinem aliquem vel naturalem, vel quem ipse ex arte posueris. Si enim rectè diuiseris, non facile recolendo ordinem rerum, aberrabis: quæ etiam rectè composita sunt, memoriæ serie sua ducunt. Tertiò. Vbi est commodum licebit ordinem in alphabeti notare literis, & priuatim cum varij citandi sunt numeri, proportionem interea aliquam obseruare, quod mihi sæpè vsui fuit. Quartò. Proderit in membranis vbi concionem scripseris, capita rerum ad marginem adijcere literis claris, vel etiam in breue compendium totam concionem colligere, tantum capita excerpere. Quod enim manu scribitur, quasi memoriæ imprimitur. Ne sis autem addictus verbis, tanquam ex scripto pronuncies. Nam posset ea cura inter dicendum anxium, & titubantem reddere, valdèq. turpe est in publico dicentem hære, præterquam quod, vt sæpè diximus, quæ memoriter pronunciantur, non possunt cum ea vi proferri, qua opus est, neque auditorum animis benè imprimi, maximè cum vitia reprehenduntur.

Que nam iuuare possint memoriæ.

Inteilgentia & ordo iuuant.

In summa capita redigere

Tempus memoria aptū.

tur. Animadvertunt auditores quasi cantilenam cani: quare nec commouentur, nec fidem adhibent dictis. Quinto. felige tempora addiscendi. Inter omnia vnicum est tempus matutinum, cum liberior curis est animus, & recens viribus: & corporis etiam habitus ad obsequendum animo, valde accommodatus. Quam ad rem modus in cibo, & potu semper est vitis. Locum etiam delige ferme solitarium ab strepitu, & interuentoribus, segregatum. Bonum est voce submissa quasi murmure uti; quia & silentium affert alias cogitationes, & illa immurmuratio, expressioque verborum altius menti res infigit. Non tamen laudo, vt eodem die, ante concionem clara voce declames solus, ne accedas ad suggestum iam lassus, & exhausto prinatim affectu, frigidior in publico sis, vt ego euenire quibusdam comperi. Recte Fabius admonet, vbi longior oratio sit, ediscendam per partes, quæ tamen non sint perexiguæ, ne nimis multæ sint, quas deinde repetitus ordo confundat, nec debet memoria fatigari, sed interponi aliquod tempus, quo recreetur. Animus sit vacuus à curis: vacet ab alijs negocijs, quia in plura dispersa vis, minor est ad singula. Sit liber à perturbationibus, Mirum enim quantum hæ memoriæ turbant. Ipse plurimum obest nimius timor: quare futurus Concionator maturè exercendus, publica aliqua actione esset. Sed ipsa exercitatio quotidiana memoriæ, est præcipua, maximaque ars ad firmandam, augendamque eam, quæ excolendo, sicut alia omnia, augetur. Sexto. Vespere ante somnum tacitè summam concionis percurrere. eandem, vbi vigilaueris, recolere, puto esse percommodum, non tamen probarim, vt à cena, labores in ediscendo memoriter tempore destinato quieti. Importunus est enim labor, importuna vigilia. Quod si nocte etiam præcedente concionem, vigiles, postridie, neque animi, neque corporis vires ad agendum, dicendumque cum alacritate, vi, ac robore, quibus opus est suppetent.

Pronunciatio Emendata, & Dilucida. Cap. XXI.

Quæta sit, in bona Pronunciatione vis.

Quantam pronunciatio habeat vim ad docendum, deletandum, mouendum, denique persuadendum ostendit maximus latinorum Orator, qui dixit actionem esse, quæ dominetur. & maximus item Græcorum, qui primas ei partes, & secundas, & tertias dedit. Quintilianus quoque affirmat mediocrem orationem commendatam viribus actionis plus habituram

bituram momenti , quàm optimam illa destitutam : non enim
 tam refert qualia sint , quæ intra nos composuimus ; quàm
 quemadmodum efferantur . Quis que enim , vt audit , mouetur ;
 & omnes affectus languescant necesse est , nisi voce , vultu , to-
 tius corporis habitu inardescant . Apparet id in histrionibus ,
 quorum actio adeo mouet , etsi spectator sciat fabulam agi .
 quid igitur fiet vbi fides adhibetur rebus tam serijs , tam gra-
 uibus , & ad salutem aternam tantum valentibus ; quas nosler
 Orator tractat , si eis cõmoda pronuntiatio , actioque vitam
 ac spiritum addat ? Vt autem actio talis sit , requirit in ea
 Quintilianus easdem virtutes quatuor , quas in Eloquutione
 eadem exposcebat , vt sit emendata seu pura , dilucida , orna-
 ta , & apta .] Puritatem habebit , si vox Concionatoris erit facilis ,
 urbana , non absona , non stridula , non rustica , non aspera , non
 dura : cum motus etiam membrorum , ac corpus , gestusque
 fuerit modestus , vrbanius , naturalis , non affectatus , non agre-
 stis . Quando Concionator ita vocem moderabitur , ac motus ,
 vt neque in pronunciando , neque in gestu erret . nam si emittat
 sonum vocis nimis acutum , & supra quàm ipse possit , expre-
 ssam , vel si cælum nominet manu ad populum extenta , vel si per
 Apoptrophem auditores alloquatur , & tamen conuertat se in
 cælum , vel ad parietes , vel terga auditoribus vertat , vel si ni-
 mis agitet caput , profecto errata hæc contra emendatam actio-
 nem , solacisimos , & barbarisimos dixerim . Modus etiam pro-
 nunciandi huc pertinet ; nam quilibet , quantum potest curare
 debet , vt emendet pronuntiationem regionis , & patriæ , cum
 habet aliquid vitij , vt solent habere multæ nationes contra
 puritatem communis , laudatiq. sermonis .
 Secundo , vt sit dilucida , quantitas , & qualitas vocis efficiet .
 Et quidem quoad magnitudinem spectat , monet optime S. Au-
 gustinus , mensuram vocis esse auditorium . Quantum enim
 veri potest , curandum est , vt ab omnibus percipi possit , etiam
 ab his , qui in extrema parte confessus astant . Quare videtur
 bona esse illa regula , vt Concionator eos arbitretur se alloqui .
 Bas. orat. 6. de inst. & admon. Vocis (inquit) tonus medius est
 seruandus , vt neque lenitate sua auditum effugiat , neque in-
 tentionis magnitudine sit molestus , & licet de colloquijs agat
 priuatis , tamen etiam eadem quantitas , & mensura in publi-
 cis concionibus tenenda est . Obseruet autem quisque peni-
 tusque cognitam habeat naturam suæ vocis , vt probè teneat
 quantum eam contendere ; quantum possit attollere : aduigi-
 letque

Lib. 11. c. 4

Puritas vocis

Puritas in gestu .

Pronunciatio dilucida .
 Mésura vocis

Orat. 6. de Inst. & Admon.

letque inter agendum, ne supra vires intendant. Si enim fuerit violenta, offendet aures, & ipse non poterit in dicendo diu perdurare. Nec solum ipse diligenter hoc aduertat, sed etiam ab aliquibus, ex his qui audiunt iudicium quarat, praesertim in

Vocis qualitas.

1. De Offic. 2. 3.

vocibus, quae cum aliquo clamore, & vi proferuntur. Ad qualitatem autem pertinet, ut vox sit clara, non obtusa, sonora, non praepinguis, sit explanata, quae omnes literas, ac voces non tamen putide exprimat. Ambrosius requirit puram & simplicem vocem in omni loquutione, canoram autem esse (inquit) naturae est non industriae, sit tamen distincta pronuntiationis modo, & plena succi virilis, ut agrestem, & subrusticum fugiat sonum, non ut rithmum affectet scaenicum, sed misticum sonet. Quidam prima periodi verba, vel primas literas dictionis elata voce proferunt, & inde eam in fine deprimunt, ita ut dictiones decurrant, ac deuorent, eaque re tum verba, tum sententiae pereant.

Lib. 3. de Orat.

Eleganter Cicero. Nolo, inquit, exprimi literas putidius, nolo obscurari negligentius, nolo verba exiliter exanimata exire, non ut inflata, & quasi anhelata grauius proferri. Monet etiam Quintilianus spiritum, nec debere citius recipi, ne sententiam concidat, neque eo usque trahi, donec deficiat.

Ornata, & Apta. Cap. XXII.

Vocis varietas qualis.

UT autem pronuntiatio sit ornata, debet varietatem habere, ut aliquando lenis, aliquando vehemencior, modo intercisiva & lentior, modo accelerata, modo tranquilla, modo concitata; nihil enim odiosius est ijs, qui vno eodemque tenore totam concionem pronuntiant, nihil auditorem molestius defatigat, quemadmodum varietas iucundissime recreat. Quod in eloquutione figurae sunt, quae loco adhibita ornatum ei pulcherrimum adferunt, qui legentem sine satietate delectat: id est varietas pronuntiationis in actione, quae nouis semper quasi figuris aures, & animos audientium tenet. Et sane pronuntiatio debet naturaliter sequi res, quae tractantur & alia debet esse cum narramus, alia cum mouemus affectus, alia indignantis, alia commiserantis. Contra hanc varietatem pronuntiant diu ferè tyrones siue ex timore, siue ex verecundia peccant. Sunt, qui lamentabilem ab initio vocem assumptione ad finem usque perducunt. Nonnulli post pauca verba statim à principio in clamores excedunt, perseverantque continenter, rati fortasse id

se id esse piè; & efficaciter concionari, quod re vera nec de-
 clamare quidem est. Planè hac in re velim, vt Concionator in-
 telligat, concionari nihil aliud esse, quàm aliquos de sua salu-
 te, ac perfectione publicè alloqui. Quando autem inter nos pri-
 uatim colloquimur, non eodem semper loquēdi modo utimur,
 sed alio narramus, vel docemus, alio interrogamus, vel respon-
 demus; aliter contendimus, vel indignamur; aliter consolamur,
 miseremur, aliter congratulamur. Idem igitur in suggestu præ-
 standum est, nisi quod vti oportet maiori aliqua vi, sicut & am-
 plificationes rerum, ac verborum sunt maiores, & vox magis
 extollenda est, quia multi sunt, quos alloquimur, vt ab omnibus
 exaudiri queat; Et inde fiet, vt pronuntiatio non solum orna-
 ta, sed etiam apta sit. Ea enim est apta, quæ varijs dicendi ge-
 neribus sese accommodat. Nam quemadmodum tria dicendi
 sunt genera, infimum, mediocre, sublime, ita gradus in voce
 præcipui sunt tres: grauis, cum aliquid sedata voce pronuncian-
 dum est, cui exaduerso opponitur Acutus, qui habet acrimo-
 niam; inter vtrumque est medius, cum loquimur voce clara,
 ac suauis, supra grauem aliquantulum, & infra acutum. Qui
 tres gradus, seu modi, vel Toni vt vulgò apud aliquos vocari
 solent, distingui, & exerceri debent, pro rerum, quæ dicuntur,
 varietate. Nam affectus vehementes, indignatio, & contentio
 requirunt genus acutum, & exclamationes: cum docemus, &
 narramus vsui est grauis, & familiaris, quietè agens, sicut do-
 cemus in scholis, non præcipitanter, sed nec frigidè, nec lentè,
 quasi verba de ore emortua cadant. Debet enim doctrina, non
 eam quidem vim, quàm motus requirit, sed tamen habere vim
 vt solent dicere, qui rem grauem & ex corde dicunt, & seriò
 loquuntur. Ad cohortandum, consolandum, exornandum, &
 quoties motus lenes sciendi sunt, media vox tenenda est, qui-
 bus in vocibus rectè variandis, debet Concionator ita exerci-
 tatus esse, vt sensim, & quasi sine sensu possit ab vno ad alium
 transire, quod non solum auditoribus vtile erit, vt vegeti sem-
 per, & quasi recentes audiant, sed ipsi etiam docenti proderit,
 vt minus in dicendo defatigetur: Nam vt, ait Aristoteles, què-
 admodum plus laboris habet via semper æquabilis, quàm si
 modò plana, modò aliquantulum decliuis, vel modicè erecta,
 fuerit; ita vox, quæ subindè variatur, minus est laboriosa di-
 centi. Quare eò accuratius, qui exercendis iuuenibus præsumt,
 dare operam debent, vt ij intelligant vim, naturamque harum
 inflexionum, & assuescant vocem ita affingere, prout rei affe-
 ctus,

Apta pronun-
 ciatio.

Tres vocum
 inflexiones.

In Problem.

o o etus,

Apta pronun-
ciatio in
Exordio .

ētus, qui excitandus est, ratio feret, vt tanquam ab narratione, exordientes initio, rem explicent voce perfamiliari, sed vuida: tum paulò acriori doceant, moxque aliquantulum lenes affectus impellant, ad extremum concitata, ac vehementi motus graues inflamment. Apta etiam erit pronuntiatio si sese accomodet diuersis partibus. Exordium enim plurimum voce sedata, & naturali pronuntiandum est, & ea voce; ad quam saepe redeundum fit, cum opus fuerit vocem variare inter dicendum. Qua in re præter eos, qui statim in clamores erumpunt, etiam peccant qui voce affectata, & quasi ficta vtuntur, naturalem sonum suæ vocis adulterantes. Aliqui, cum primum exordiuntur sese quodammodo in præceptos dantes, vno spiritu, rotundum continenter euoluunt voce nimis accelerata, quod vitium est. Alij contra in aliud extremum incidunt, voce adeo lenta vtuntur, quasi iam lassi sint ipso primo ingressu orationis. Alij nimis submissam adhibent, tanquam, nescio quid sibi ipsi immurmurent, quod nolint exaudiri; Nonne, vt cæteræ orationis partes, ita exordium fit, vt exaudiatur? Imo ipsum etiam, partibus cæteris parare audientiam debet. Narrationes, pro rerum & personarum descriptionibus, variam vocem exigunt, variamque celeritatem, ac tarditatem. In docendo, per similes scholis adhibenda tractatio, sine languore, & frigore, sed cum neruis, ac pondere, vique moderata, clara voce, ac distincta, sine clamoribus ac tumultu. Ad excitandos graues affectus, vox debet esse acris, vrgens, vehemens, celerior, altior; ad lenes autem aliquantulum lenta, & producta cum aliqua morula, & modicè inflexa: Hæc enim vox leniter afficit animum, & lachrymas saepe ciet, si rerum, quæ dicuntur naturam sequatur, sitque naturali, & non adulterina arte affecta.

Pronunciatio familiaris, & sine cantu. Cap. XXXIII.

Fugienda om-
nis pronun-
ciatio non fa-
miliaris .

TAmetsi ex dictis facile est intelligere, quam fugienda sit ea pronuntiatio, quæ à naturali, & familiari longè discedit, & habet quendam sonum voce propè ad cantum inflexa, tamen dicendum est planius, Nonne irrideretur in priuatis congressibus salutando aliquem, vel quippiam petendo, vel priuatum quempiam monendo, si quis hoc modo, & tali voce vteretur, quali pueros vti videmus in classibus grammaticæ, cum memoriter poetarum carmina coram alijs recitant, vel præcones in edictorum suorum publicationibus in foro? Atqui fug-
gestus,

gestus, quod sit altior, nequaquam debet immutare modum dicendi naturalem. Præterquam quod, non possunt aures sine molestia, quempiam ita loquentem, vel ad breve spatium audire. Neque solum molesti sunt, qui ita dicunt: sed etiam, quod ipsismet experimento licet animadvertere, ubi semel ei se tenent velut navigio permiscere, vix sui potentes sunt: Porro vel intuitu auferuntur, & peregrine voces inflectere, & in alium transferre modum queunt. Pronunciatio autem familiaris, habet præterea illud emolumentum, ut si cui vox minus dulcis, & aliquantulum aspera sit, non ita offendet; minus enim apparet asperitas, & naturali illa conformatione, gratiaque lenitur. Statim igitur in ipso orationis initio Concionator modum vocis assumat, quo solet inter domesticos uti, ita tamen, ut possit ab omnibus exaudiri: & præmeditetur, cum suggestum ascendit: nam si initio aberret, non facile se corriget. Existimet se habiturum non declamatoriam orationem, sed familiarem, ac domesticam exhortationem, & sedeat tanquam Doctor, & non deambulet in pulpito, quasi in venatione clamaturus: De cantu vero. (Ait Quintilianus) inutiliusne adhibeatur, an sædus se nescire, sed idem asserit quemdam obscuriorem cantum è Ciceronis sententia posse aliquando permitti. Fortè sit, qui in nostris concionibus credat habere gratiam, & vim; mihi certè nullo modo videtur, eiusdem opinionis video esse multos viros prudentes, qui de hac facultate rectè sentiunt, qua propter reprehendendus magis est, quam laudandus, nisi perraro admodum fiat, & modico tempore, & modicè deflexa voce, in amplificatione aliqua, & motu, vnde statim ad naturalem vocem reuertitur fiat. Nec videtur accommodatus ad movendos animos, nisi in musica, quæ vario concentu, & plurium vocum modulatione, aures demulcet, & cor afficit: sed in cõmuni alloquutione, & in suggestu non experimur eam vim habere. Imò sæpe frigide auditur, & soluuntur potius cantu affectus, nisi forte quando est excitatus auditor, ut tenera, & dulcis vox cantus in Concionatore valde commoto penetret ad audientium corda; sed tunc etiam, nisi fallor, pronuntiatio accommodata rebus, & affectui, qui tractatur, magis quam cantus afficeret. Præter hæc admonendus est Concionator, ne nimis crebro passimque per totam concionem clamores edat: qui enim sæpe clamat defatigatur, cumque opportunum erit edere clamorem non facile poterit. Deinde auditores etiam defatigantur, & cum habeant assuetas aures clamoribus, non facile ubi

Vox qualis assumenda statim ipso Concionis initio.

Cantus in concione absurdus.

Non multi sint clamores.

opus est commouentur. Tertiò, Qui crebris clamoribus sunt dediti, non possunt commodè docere. Pauca ferè afferunt, eaque confusè, & sine ordine effundunt. Tempestiui tamen clamores peritiles sunt, præsertim si vox sit clara, dulcis, robusta, non aspera, non obtusa, non exilis & nimium acuta, & si habeat à natura vim quamdam, quæ penetret cor audientis, & afficiat, & quod caput est, ex animi sensu, spirituque, ac rebo clamor erumpat, in re graui, quæ probè explicata probataque rationibus sit. Hoc inquam modo si adhibeatur clamor, mirabiles motus efficiet.

Celeritas, & tarditas indicendo fugienda.

Cap. XXIV.

Vitium est, si nimis in dicendo Orator festinet, quasi quæpiam insectantem irrequietus fugiat. Vbiq; meminerimus consuetudinis naturalis. An homines in visu communi ferunt, si quis cum præcipiti celeritate loquatur, præsertim ubi negotium magni momenti agitur? Scio habere nescio quid admirationis apud multitudinem, illum quasi torrentem facundia. Sed audi quam huic vitio notam adscribat S. Hieronymus, Verba, inquit, voluere, & apud imperitum vulgus, sui admirationem facere, indoctorum hominum est. Nihil tam facile, quam vilem plebeculam, & indoctam concionem lingue volubilitate decipere, quæ, quicquid non intelligit, plus miratur. Indoctorum hominum dicit esse, sui que admirationem captantium, & plebeculam vilem decipientium: ac verè decipitur, cui solidam frugem expectanti, inanes, ac personantes silique porriguntur. Audi etiam Senec. Audisse te scribis Serapionem Philosophum; cum isthuc applicuisset, solere magno cursu verba conuoluere, quæ non effundit, sed præmit & vrget: plura enim veniunt, quam quibus vox vna sufficiat. Hoc non probo in Philosopho, cuius pronuntiatio quoque sicut vita, debet esse composita. Nihil autem ordinatum est, quod præcipitatur, & properat. Videtur autem densa illa, & præcepto oratio, ingenti imbri similis, qui repente effusus terram eluit, non humefacit: vel similis mari, continuis fluctibus agitato, ubi vnda vndam trudit, ac proruit, nec vlli requies, aut mora est, sed statim ab alia superueniente propellitur. ita planè dum multæ sententiæ, aliæ super alias rapidè euoluuntur, statim antecedentem præmit sequens, & aufert, vt nihil auditor arripere

*Ad Nep.
Epist. 2.*

Epist. 40.

riperet & seruari possit. Vnde fit, vt huiusmodi conciones admirationem apud vilem plebeculam, vt ex S. Hieronymo diximus, nihil tamen fructus pariant, & possit quidem auditor testis esse, multa se audiuisse, quid tamen audierit referre nequeat. Addit Seneca huiusmodi orationis cursum, nihil habere utilitatis, inanitatis, & vani multum: nam oratio (inquit) quae sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet: remedia non prosunt, nisi immorentur, lenienda sunt, quae mextentent, compescenda quae irritant, discutienda quae fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia, quid horum raptim potest fieri? Quis Medicus aegros in transitu curat?] Rursus affirmat ne voluptatem quidem habere ullam, talem verborum, sine delectu ruentium strepitum, sed vt pleraque (inquit) quae fieri posse non crederes, cognouisse satis est, sic istos qui verba exereuerunt abunde est semel audiuisse.] Neque tamen dum celeritas fugitur, in contrariam incidendum est tarditatem, vt ita dicas, quasi verba adnumeret. Optimè enim in eadem Epistola idem Seneca. Sic habeto (inquit) istam vim dicendi rapidam, atque abundantem, aptiorem esse circulanti iudices, quam agenti rem magnam, ac seriam. Aequè stillare illam nolo, ac currere, nec extendat aures, nec obruat, nam illa quoque inopia, & exilitas minus attentum auditorem habet tædio interruptæ tarditatis, facilius tamen insidit, quod expectatur, quam quod præteruolat.] Et infra Q. Hæterij in dicendo cursum, longè abesse vult ab homine sano: Nunquam (inquit) dubitauit, nunquam intermisit. Semel incipiebat, semel desinebat.] Et contra laudat Fabianum, quia disputabat expedite magis, quam concitate, vt possis dicere facilitatem esse illam, non celeritatem.] Idem habet præceptum alibi. Sicut currere non debet, ita neque stillare, ne videamur ipsi nos audire, & circumspicere nostrum sermonem. Nam tarditate illa extenduntur aures, affectus omnes languescunt, & auditores, dum supini securique mouentur, oscitatione soluantur. Itaque optima est moderatio, vt liceat etiam respirare cum opus est. Sic recreatur Orator, sic auditor reficitur: Orator facile vocem à contentione, & clamore ad sedatum, & naturalem modum remittit, & prout expedit, variat, quod alij efficere non possunt, quemadmodum per procliuè currentium, non vbi visum est, gradus sistitur, sed incitato corporis impetu se rapit, ac longius quam voluit effertur, sic

Epist. 32.
om. 3. 207
 -aspul. 208
 -aspul. 209
 -aspul. 210
 -aspul. 211
 -aspul. 212

illa dicendi celeritas, nec in sua potestate est, nec decora orationi Evangelicæ quæ ponere debet verba non projicere.

Fugienda elevatio, ac depressio vocis, & quod naturam sequi debemus. Cap. XXV.

Q Vintilianus docet, Primam rectè pronunciandi rationem esse æquabilitatem, ne sermo subsultet imparibus spatijs, & sonis, elata summis, acuta grauibus commiscendo. Huic pronunciationis virtuti contrarium est vitium eorum, qui inter concionandum, modo attollunt, modo deprimunt vocem, itaut vdatim fluere videatur, vel claudicare perenni inæqualitate variata. In hoc vitium ducit plerosque contrarij vitij fuga: Nam dum vnum eundemque perpetuum in dicendo tenorem declinant, plus æquo permutant: Existimant alij conferre plurimum varietatem illam ad motum, sed toto errat celo, quia hic modus dicendi, vt ita dicam arcuatus, planè insulsus est, & ad omnia Oratoris officia ineptissimus, cum non sit commodus vt doceat, neque vt delectet, neque vt moueat. Tollit enim illa æqualis inequalitas doctrinæ diluciditatem, dum multa clamoribus obscurantur, eademque molestiam simul maximam parit, facilè enim cuius est obseruare inter auditores, nihil esse quod eis magis in Concionatore displiceat, quàm cum intentis in eum auribus non possunt percipere quid dicatur. Ad hæc si displicet illa perpetua æquabilitas, quam vnitionum aliqui vocant, necesse est vt hæc constans inconstantia displiceat multò magis, quia peius naturallem loquendi modum corrumpit. Quis enim vnquam in humanis congressionibus hunc modum vel tenuit, vel audiuit. Atqui iam superius admonui, sed inculcandum rursus, eam vniversè loquendo, seruandam pronunciationis regulam, vt quisque ita dicere statuatur, & conetur, vt ipsa nos docet natura in quotidianis sermonibus loqui, cum sanè haud aliter concionari debeamus, ac loquimur, nisi elata magis voce, curaque maiore ob amplitudinem loci, & auditorum multitudinem. Quamobrem magnus potest meritò iudicari error, deprauare vsu loquendi, quem à natura sumus edocti magistra, cum iuari ab arte natura, ac perfici debeat, non vitari. Multos ego animaduerti, & quidem bono ingenio, qui si naturam sequerentur, quod facillimò negotio præstare possent, optimè

In concione vox, & modus loquendi maximè naturalis seruandus.

optimè pronunciant, cum tamen artificij specie decepti, multum laborent, vt quod habent boni, perdant, multumque in voce ac gestu peccent, quæ non solum viris prudentibus, sed etiam omnibus manifesta sunt. Si vis appositè, & aptè dicere, pro suggestu, audi, & obserua homines in foro, & inter se loquentes: audi ipsas inter se colloquentes mulieres, vel narrantes aliquid, vel indignantes, vel conquerentes, vel commiserantes, vel stentes vel hilares, & nullo negotio discas, quomodo sint varij affectus, varijs modis, ac variata voce, ac gestibus exprimendi: sequamur ergo eam rationem, quam natura ipsa, nemine docente, præscripsit, nec committamus, vt quod in nobis ingenij, doctrinæ, facundiæ est, vitio iudicij, & studio prauo artis tunc pereat, cum ferrè fructus debebat.

A communiturba discendum est.

De Gestibus. Cap. XXVI.

Multa quæ hætenus de pronuntiatione diximus, in gestum quoque conueniunt: & ipsum alioqui pronuntiationis vocabulum vtrumque solet & gestum, & vocem complecti. Sunt tamen pauca de gestu etiam propriè indicanda. Non debet esse valde artificiosus, ita vt appareat ea in re Cōcionatoris cura. Nam ea ostentatio significat aliquid leuitatis, & multum detrahit pietati auditorum: sed debet esse naturalis, ac simplex, vt videatur, omnino natus, & ex rebus quæ dicuntur, & ex affectu dicentis. Nimia gesticulatio vitio verti debet, cum nec decorum id patiatur, & scœna potius, quam sacri suggesti actioni conueniat. Domitius Afer Manlium, quemdam multum in agendo discursantem, salientem, manus iactantem, togam iacentem, ac reponentem, non agere dixit, sed satagere. Actio enim Oratoris est, satagit autem, qui frustra miserèque conatur. Cicero in Oratore præcipit, vt Oratoris status sit erectus & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaque rara. Actio ergo non debet esse scœnica, vel histrionica, vt si quis describens venatorem, cum velit omnino representare: non militaris, seu gladiatoria, quasi sese in palestra, & agone exerceat. Caput haud leuiter circumagat, quasi esset porta in cardine, sed cum modestia & grauitate; braccia non vltra caput extollat; Manus, si cum decoro moueantur, valde actionem ornant, vt prudenter dicit Quintilianus, ceteras partes loquentem adiuquare, hæc verò prope est (ait) vt ipsæ loquantur; Digitos non iacet, ac

Gestus naturalis sit non sit valde artificialis.

Motus membrorum, & corporis qualis.

Manus.

disparet, vt dici possit digitis micat ille trifulcis. Manuum haud frequens coplosio audiatur. Nō vno tantum vtatur brachio, tanquam alterum debile sit, nec crebrius suggestum feriat, nisi in re graui, & atroci. Nam nimia illa percussio impedimento est, ne verba aliqua, quæ vim ad commouendos animos habent, exaudiantur: exurdat aures, obdurat affectus. Non nimis corpus abijciat, ac submittat. Non saltitet, nam abesse (inquit Fabius) à saltatore plurimum Orator debet. Bracchia, & corpus nimium extra suggestum proijcere habet aliquid indecori. Collum nec debet in altum erigi, quia sic fatigatur vox, neque pectori mentum affigi, quia minus clara reddit vocem presso gutture; Non contrahat rugas in fronte, & naribus. Labiorum nulla trepidatio, nullus nisi ad loquendi ministerium, eorum motus sit, isque non multus. Fabius reprehendit frequentem, & concitatam in vtramque partem suggesti mutationem, quasi Orator esset in lintre. Non curset aut deambulet per suggestum, quasi per porticum, ne vt olim quidam & ipse interrogetur quot millia passuum declamarit. Adde quod peccata melius exaggerantur manibus, capite, oculis, voce, quàm deambulatione, tanquàm res fieret per transitum, non serid, consistendum est in gradu, quasi collato pede, oculi non deberent circūferri, quasi velit Orator omnes agnoscere, aut notare. Habent autem oculi magnam vim in dicendo, quia sunt indices animi, vt rectè Plinius dicat, in oculis animum inhabitare. Ibi apparet amor, odium tristitia, gaudium, ira, misericordia; Vultus accommodari debet rebus, nunc fenerus, nunc hilaris, nunc tristis, in omnibus grauis, ac maturus, vt nunquam habeat aliquid dissolutum, aut indecorum, quod oculos offendat videntium. Nam in ceteris sui generis partibus Orator docet, mouetque, quia auditur; in gestu motuque & oculorum, ac vultus habitu, quia videtur. Unde, & hæc tantò sunt acriora, quantò segnius irritant animum demissa per aures, quàm quæ ipsis subiiciuntur oculis. In suggestu ita debet moueri, vt quantum fieri potest, habeat semper conuersam faciem, & os ad omnes auditores. Quidam rectum potius respiciunt, ac parietes, quasi ibi essent aures: alij dum se ad dexteram, vel ad sinistram conuertunt, alteri parti auditorum terga obuertunt; hoc præterquàm quod inurbanum est, facit, vt qui in ea parte sedent, vix quid dicatur, percipiant, & suspicari possint sese contemni. Sic igitur noster Ecclesiastes in medio suggestu consistat, vt omnes auditores quantum fieri potest,

Totius corporis motus.

Collum.

Frons.

Deambulatio.

Oculi.

Li. 11. c. 37
natur hist.
Vultus.

Vultus ad Auditores sit conuersus.

potest, eius os intueri queant. Eodem modo cum se ad Imaginem crucifixi, vel ad Sanctissimum Sacramentum vertit, ita subducere se, atque componere debet, vt aliquo modo faciem ad maiorem partem auditorum conuersam habeat. Denique In toto hoc genere actionis imitetur eum quem Philo Iudæus loquens de Alexandrina Ecclesia sub D. Marco, quam tamen ipse suam Iudaizantem esse putabat, vt alibi tetigimus ita describit. Tum (ait) progressus in medium natu maximus, & sacrarum literarum peritissimus, vultu ad grauitatem composito, voce moderata, non sine magna prudentia, secus quam Oratores, aut ætatis nostræ Sophistæ ostentatores eloquentiæ, verba facit, vt quibus magis cordi sunt exquisitæ sententiæ, diligensque & accurata literarum enarratio, quæ non summis infidat auribus, sed per auditum penetret in animum, ibique firmiter inhæreat. Certè talis grauitas & modestia decet eum, qui tam grauem personam sustinet, & in quem oculi omnium sunt coniecti, vbi si quid peccatur tam multi testes notant, vt quod in suggestu committitur in foro rideatur, & in priuatis tectis materia nugarum fiat, qui debuit esse grauitatis magister, & morum.

Lib. de vita Cont.

Finis Libri Octauus.

P A R S